

Maxim Gorkij

Něžná síla

Výbor textů pro 21. století

Přeložila Stanislava Špačková

Obsah

Píseň o Sokolovi.....	3
Drožkář	6
Stařena Izergil.....	17
Stříbrné kování	29
Žena s modrýma očima	37
Idyla	45
Maloměšťáci	50
Matka	66
Město Žlutého ďábla	72
Zpověď.....	79
Městečko Okurov	84
Zrození Člověka	89
O Židech.....	96
Život Klíma Samgina	106
Výňatek z korespondence Alexeje Maximoviče Peškova (Gorkého) s Antonem Pavlovičem Čechovem, 1898–1899.....	116
Zdroje textů	125

Píseň o Sokolovi

Povídka, 1894.

Ohromné moře lenivě vzdychá u břehu – usnulo; a v dálce strnulo, zalité modravým třpytem luny. Je hebké a stříbřité, v dáli se slilo se šmolkovým jižním nebem, spí tvrdě a zrcadlí v sobě průsvitný šifon nehybných oblaků, skrze něž zlatistě probleskuje krajkový hvězd. Zdá se, že se nebe naklání nad mořem stále níž ve snaze zaslechnout, o čem si šeptají neposedné vlny, ospale se povalující na břehu.

Hory, pokryté stromovím, pokrouceným severákem do strašidelných tvarů, se prudce vztyčily a zabodly své štíty do modré nicoty nad sebou; jejich drsné kontury rázem změkly, oděny do teplé a vlídné mlhy jižní noci.

Hory se ponořily do hlubokého zamyšlení. Vrhají černé stíny na bujaré zelenavé hřbety vln a halí je, jako by chtěly zarazit každíčký pohyb, zadusit brebentivé pleskání vody a vzdychání pěny i všechny ostatní zvuky, které narušují to tajemné ticho, jež se tu rozlilo spolu s bleděmodrým stříbrem měsíčního svitu, prozatím skrytým za hřebeny hor.

„Allāhu Akbar!“ zavzdychá tiše Nadir Rahim-Oglu, starý krymský pastevec – vysoký, prošedivělý, jižním sluncem spálený, šlachovitý a moudrý stařec.

Ležíme spolu na písku u obrovitého balvanu, který se urval od rodné hory – krčí se ve stínu, obrůstá mechem a čiší z něj smutek a chlad. Tu stranu, kterou má obrácenou k moři, vlny polepily žabincem a řasami – kámen díky tomu vypadá, jako by byl přivázan k úzkému pruhu písku, který odděluje moře od hor. Plamen našeho ohně ho osvětluje ze strany obrácené k hoře, poskakuje a po starém kameni, zbrázděném hustou sítí hlubokých puklin, běhají stíny.

Vaříme s Rahimem uchu¹ z čerstvě nalovených ryb a oba jsme v tom rozpoložení myslí, kdy se všechno na světě zdá křišťálově čisté, jasné a smysluplné, kdy je možné ponořit se až do samého nitra a kdy je člověku tak lehké na srdci, že už nemá jinou touhu než touhu přemýšlet.

Moře se lísá ke břehu a vlny šplouchají tak něžně, jako by prosily o dovolení ohřát se trošku u ohně. Někdy se z harmonického souzvuku ozve vyšší rozpustilý tón – to se jedna z odvážnějších vln připlížila blíž k nám.

Rahim leží – hrudník na písku, hlava otočená k moři, zadumaně hledí do vzdáleného oparu, opírá se o lokty a hlavu má složenou v dlaních. Huňatá beraní čapka se mu svezla na zátylek, svěží vítr od moře ovívá jeho vysoké čelo zbrázděné mělkými vráskami. Filozofuje si sám pro sebe a je mu jedno, jestli ho poslouchám, nebo ne, úplně jako by mluvil s mořem:

„Člověk, který je poslušný Bohu, půjde do nebe. A ten, který se nebojí Boha a Proroka? Možná, že z toho je právě támhleta pěna... Anebo ty stříbrné skvrnky na vodě, kdo ví, to je možná taky on...“

Temné, do dálav rozkročené moře zesvětlalo, na některých místech se objevily ledabyle rozeteté odlesky měsíce. Ten se už vylouppl zpoza střapatých hřebenů hor a nyní zadumaně rozlévá svůj svit na moře, které mu se vzdycháním odpovídá, a také na břeh i na kámen, u něhož ležíme.

„Rahime, povyprávěj mi nějaký příběh!“ poprosím staříka.

„Proč?“ ptá se Rahim, aniž by se ke mně otočil.

„Jenom tak. Rád poslouchám tvé vyprávění.“

---

¹ Rybí polévka. Pozn. překl.

„Už jsem ti všechno řekl... Víc už nic neznám...“ Chce, abych ho přemlouval. Tak přemlouvám.

„No dobře. Chceš, abych ti povyprávěl píseň?“ souhlasí nakonec.

Jsem pro, a on se proto pouští zasmušilým recitativem, zachovávaje svéráznou melodii staré skladby, do vyprávění.

I

Vysoko do hor vylezl Had, i lehl v úžlab čišící syře, stočil se v klubko a hleděl v moře. Vysoko v nebi páliło slunce a dusným parnem chvěly se hory, dole se vlny tříští o kámen...

Žlabinou ve tmě vodní tříšť letí, potok se žene v moře objetí, rachotí kámen...

Zpěněný bílý, šedivý silný, prořízl horu a padá v moře, zlověstně vyje.

V tom do úžlabu, kde se Had stočil, pad z nebe Sokol, s rozbitým hrudím, krvavé pery...

Krátce vykřikl, na zemi upad a tloukl hrudí, v bezvládném hněvu, o tvrdý kámen...

Had se polekal a hbitě zmizel, brzy však poznal, že život ptáka visí na vlásku...

Přilezl blíže k ptáku bědnému, zasyčel přímo do očí jemu:

„Umíráš, co?“

„Ano, umírám!“ odvětil Sokol s hlubokým vzdechem. „Žil jsem však skvěle! Poznal jsem štěstí! Bil jsem se směle! Viděl jsem nebe, jak blízko mohl, což není dáno, tobě, ty nicko!“

„K čemu mně nebe? Pusté a prázdné! Jak bych tam lezl? Zde je mi krásně! Teplo a vlhko!“

Tak pravil Had volnému ptáku, v duši se chechtal řečem hlupáka.

A ještě myslí: „Létej či plaz se, konec je stejný: všem v zemi lehnout, v prach obrátit se...“

Smělý však Sokol, tu se oklepal, zvedl se trochu, v puklinu hledí...

Skrz šedý kámen, vodička crčí, dusno je, temno, hnilobou páchne puklina hadí.

Vykřikl Sokol, teskně, žalostně, z posledních sil:

„Jen jednou ještě vzlétnout tak k nebi! Přitisknout soka k ranám v své hrudi... Krví svou zalknout bídný ten krk! Ach, jaká slast, být se o život!“

A Had si myslí: „Tak přece, zdá se, že život v nebi musí být krásný, když ten tak teskní!“

I navrhl on ptáku volnému: „Stoupni až na kraj propasti strmé, vrhni se dolů. Dost možná, že tě zas vynesou tvá slavná křídla a užiješ si, zas ještě jednou, aspoň na chvíli, živel svůj milý.“

I projel záškub tělem Sokola, nezkrtně křikl, ku strži spěchal, zatínal drápy v kámen ten slizký.

I stál již Sokol, na samém kraji, urovnal pery, vzdychl hluboce, blýskl očima – dolů se valí.

I sám, jak kámen, klouže po skále, o překot padá, křídla se lámou, peří se trhá...

Potoka vlna sebrala jeho, krev z něho smyla, pěnou oděla, do moře hnala.

A moře vlny s přeteskným řevem tříští o kámen... A tělo ptačí v prostoru mořském vidět už není...

II

V úžlabu leže, Had dlouho myslel na smrt Sokola a lásku k nebi.

I zhlédl taky do dálky oné, co věčně věští vidiny štěstí.

„Co asi viděl, mrtvý teď Sokol, v prázdnotě tamté, bez dna a konce? Proč jenom tací bláznové zvláštní, i když jsou mrtví, vnášejí v duši neklid a bouři, láskou svou k nebi? Co je tam vábí? Však i já mohu poznat ten taj, vzlétnout do nebe na moment, dva.

Jak řekl – tak udělal. Klubkem se svinul, do vzduchu mrštně, vzletěla pentle, sluncem se blýskla.

Ten kdo je zrozen plazit se v prachu – létat nebude! Zapomněl na to, na kámen padl, však nerozbil se, než rozesmál se...

„To je ten půvab létání k nebi! Kouzlo je v pádu! Ach, hloupí ptáci! Zemi neznají, nemají stání, létají proto vysoko k nebi, hledají štěstí v pustině žhavé. Tam je však prázdno. Je tam dost světla, není však stravy a nelze opřít, o nic své tělo. K čemu je hrdost? A k čemu výtky? Ty jsou jen k tomu, aby zakryly tužby ty hloupé, či snad neschopnost žít život zdejší? Ubozí ptáci! Více však nedám oklamat sebe, řeči jich hloupé! Sám teď vše znám! Viděl jsem nebe! Vzletl do nebe, změnil ho, padl, nezranil sebe, a věřím více sobě, jen sobě. Žijte si v klamu, hlupáci prostí, když k zemi lásky nemáte dosti. Já však znám pravdu. A jejich řečem věřit nebudu. Jsem dítě země – ze země žiju.

Stočil se na zemi do klubka a byl na sebe hrdý.

Třpytí se moře, vše v jasu tone a vlny krutě o břeh se bijí.

V jich řevu strašném slyšet je píseň o hrdém ptáku, skály se třesou nárazy těmi, nebe se chvěje písní tou krutou:

„Šílenství smělých, voláme ,hurá‘!

Šílenství smělých – toť moudrost žití! Sokole milý! Bojovals hrdě, se sokem strašným a vykrvácelš... Přijde však doba, kdy kapky krve horoucí tvojí vzplanou jak jiskry v temnotě žití, zažehnou mnohá udatná srdce, vykřešou jiskru naděje velké a žizeň vzplane po svobodě, světle!

Ano, jsi mrtev! V písni však žiješ! Smělí a silní berou tě za vzor hrdosti svojí, voláš jich duše k svobodě, ke světlu světa!

Šílenství smělých, voláme ,hurá‘!“

... Opálové dálavy moře mlčí, vlny zpěvavě pleskají o písek, mlčím i já, upřeně hledím do mořské dáli. Na vodě se objevuje víc a víc stříbrných odlesků měsíčních paprsků... Náš kotlík tiše zakypí.

Jedna z vln se dovádívalí valí na břeh, vyzývavě šumí a plazí se až k Rahimově hlavě.

„Kam ses vydala? Upaluj, kam patříš!“ zahrozí jí rukou Rahim a ona se hned poslušně obrací zpátky do moře.

To, že se Rahim chová k vlnám jako k živým bytostem, mi nepřijde směšné, ani mě to neděsí. Vše kolem nás je jako živé, vše je tak hebké a něžné. Moře je vznešeně klidné a v jeho dechu, jenž ochlazuje hory dosud rozpálené denním žářem, je cítit obrovské množství mohutné skryté síly. Na tmavomodrém nebi je zlatou nití hvězd vyšit nějaký tajemný vzkaz, který okouzluje duši a mate rozum v opojném očekávání něčeho velkého.

Všechno podřimuje, ale v té dřímotě je cítit napětí a zdá se, že co nevidět se všechno zahemží a zazní ladná harmonie nepopsatelně libých zvuků. Tyto zvuky prozradí tajemství světa, vysvětlí, jak je ustrojen, rozjasní rozum, a potom ho zase zahalí do tmy, jako kouzelný plamének, a odnesou duši vysoko do tmavomodré prázdnoty, odkud jí v ústrety budou mihotavé ornamenty hvězd hrát podivuhodnou hudbu prozření...

Drožkář

Vánoční povídka

Povídka, 1895.

Předvánoční shon, dny všudypřítomného uklízení, mytí a utrácení – hromada drobných předvánočních výdajů, po kterých má člověk, jenž žije od výplaty k výplatě, jednu kapsu prázdnou a druhou vysypanou – tyhle dva tři dny silně pocuchaly už tak dost zkoušené nervy Pavla Nikolajeviče.

Když se ráno o Štědrém dnu probudil, byl celý rozlámaný a z duše se mu protivily ty nesmyslné zákonitosti života, které dělají ze svátků – dnů odpočinku – jakýsi zbytečný zmatek; mrzel se na ženu, která všemu tomu shonu přikládala jakousi zvláštní důležitost, na děti, které bez dozoru rámusily obzvlášť zběsile; na unavené a nervózní služebnictvo, které nic nedělalo tak, jak by mělo.

Rád by celé to „idiotské pobíhání“ sledoval jako nezúčastněný pozorovatel, ale kdyby se takto vyjádřil před manželkou, hned by byl oheň na střeše, a tak, aby uklidnil ji i sebe, musel se do záležitostí aktivně zapojit: poslali ho do obchodu, potom na trh dětem pro stromeček, potom do skleníku pro květiny na stůl, až nakonec, v pět hodin večer, příšerně znavený, nevalně naobědvaný a s pocitem odevzdaného stesku na duši, dostal možnost si trochu odpočinout. Odebral se do ložnice, pečlivě za sebou zavřel dveře, lehl si na ženinu postel, založil ruce za hlavou a bez jediné myšlenky v hlavě se upřeně zahleděl do stropu.

V čistounké, útulné ložnici panovalo příjemné šero osvětlované jen lampičkou věčného světla hořícího před ikonou; na podlahu i stěny padaly měkké stíny, padaly a míhaly se sem a tam. Z ulice sem doléhal zvuk saní klouzajících po sněhu, někdo křičel, něco klapalo, ale všechn ten lomoz zněl tak měkce a konejšivě.

„Proboha, Koljo! Nechej už toho! Slyšíš?“

„To žena křičí na synáčka, který nejspíš vůbec za nic nemůže, ale ona už je unavená a on si to odskáče. Výchova dětí! Jak hloupé je mluvit o výchově dětí, když my sami se pořád ještě neumíme chovat!“ pomyslel si Pavel Nikolajevič.

„Onehdy jsem se na ni taky rozkřičel... Svinstvo! Na druhou stranu, ona to pochopí, že to byly jen ty moje pocuchané nervy, nic víc v tom nebylo. Už se s tím smířila, že jsem takový nervák. Vždyť je naprosto přirozené mít nervy nadranc, když jsem v tak nezáviděníhodném postavení. Žít, neustále pracovat jen proto, aby člověk vydělal za měsíc stovku rublů, které ani při nejlepší snaze nemohou pokrýt všechno, co je k životu potřeba, a ještě si u toho zachovat pevné zdraví. Vždyť to naprosto nemůže být v silách dnešního člověka. Chvíli se to přetrpět dá, když je naděje na lepší budoucnost. Ale jak je to všechno hloupé, banální a přízemní! A přitom – život je jedna velká malichernost. Člověk pracuje, aby se mohl najíst, a jí, aby zítra zase mohl pracovat.“

Rodina. Kdosi navrhoval, aby bylo chudákům ze zákona zakázáno uzavírat sňatky. Ten, kdo to navrhoval, musel být tuze soucitný člověk. Copak já mohu s tou svojí almužnou zabezpečit rodinu? Ženě moc komfortu nenabídnou, dětem valného vzdělání taky nedám. Ach, jak je to všechno hloupé! Nenapravitelně hloupé, neboť množství lidských potřeb již přerostlo množství jeho sil. A přerozdělení bohatství není možné, aniž by byli dopředu vyloučeni naši neurotičtí spoluobčané.

Ale co tady vůbec filozofuji? To je mi taky pěkný kulturní zvyk. Co se týče jeho vlivu na organismus, je srovnatelný s alkoholismem.‘

Otočil se na bok, srovnal si pod hlavou polštář, překřížené ruce položil na ramena a zavřel oči.

Vzpomněl si na rozhovor s drožkářem, který ho tuhle vezl z trhu. Byl to ošuntělý chatrný mužíček, jakýsi nešťastný, skleslý a rozlámaný.

„Myslíte, že sem byl takovej ubožák před rokem, dvěma? Ani nápad! Sloužil sem jako domovník u jedny kupcovy, Zamětovová se menovala. Víte kerá? Jo, tak u tý. To byl panečku život. Byl sem tam příručí, tak sem se moc nenadřel. A dyž nebylo do čeho píchnout, tak sem si jen tak přemejšlel... Vo čem? Tož znáte to, vobecně... Vo všem... To víte, dyž se člověk podívá na život ze správnýho úhlu, hnedka se nad ním musí zamyslet, no nemám pravdu?

Satanáš, to je první věc. Člověk se jen trošičku... A už tě má ve svý moci! A tumáš, první věc, ztratíš směr, sejdeš z cesty, jak se říká, bloumáš, a najednou seš na dlažbě. Furt jak dyž něco hledáš; ale co máš hledat? První věc – najít sám sebe, najít svoje, jak se říká, místo v životě. A až ho najdeš – chvála Bohu. Tak to je...

Ta kupcová, pěkná držgrešle, to vám povim. Ta má prašulí – až hrůza! Jako šlupek! Slušně si naškudlila, čarodějka jedna. Kapitolina Petrovna se menuje. A na co to všechno škudlí? Zeptejte se jí – nepoví, to se nikdo nedoví! A umře přece, jako všichni pozemšťani; to je první věc! Dyť po smrti jí prašule budou platný co mrtvýmu kabát! K umírání lidskýmu stačí proklatě málo! No nemám pravdu, milostpane?

Já bych teda řek, že mám... Příbuzenstvo nemá, je jak kůl v plotě. A v tom svým domě žije jak liška v noře. Služebnictva – tři duše. Kočí, pak já jako domovník, no a pak je tam ještě nějaká Maryška – nepředstavitelná mrcha – kuchařku dělá... No a to je všechno! Na návštěvu tam chodí nejruznější jeptišky, poutnice a další takový individua. Jak to s ní můžou vydržet, aniž by ji zaškrtili, to ví jen Bůh. Zaškrtit – to by se s ní mělo udělat. Protože tahle stvůra nemůže Bohu nic dobrýho přinýst. Ale je to v jeho rukou, von sám ví nejlíp co a jak. Nám není hodno nikoho soudit. Ale že si tak dobře žije bez jediný újmy, to je až s podivem. Dyť je úplně vosamělá! No posuďte sám!

Švác ji jednou dvakrát do choulostivýho místečka – a kapitálek je tvůj. Dřív nebo později to někoho musí napadnout. A ten si pak bude panečku žít! No tak, prrrrr, co dneska skáčeš jak nadmutá koza?!“

Drožkář mlel a mlel, pobízel mlaskáním koně, vrtěl se na kozlíku a co chvíli obracel svůj malinký opilecky odulý obličej na Pavla Nikolajeviče. Očka měl šedivá a živá, víčka horečnatě červená, nos jako bambuli a na obou tvářích modrofialové skvrny od mrazu.

„Vodky sem si tehdá pěkně přihnul!“ vykřikoval nadšeně a usmíval se na celé kolo, když si vzpomněl, jak se tehdy dobře zařídil.

Pavel Nikolajevič měl dojem, že je ten slaboduchý filozofující mužíček někde tady vedle něj, což ho nemálo znepokojovalo. Drožkář jako by mu v něčem zavazal. Ten nejasný a neurčitý neklid ho však přiměl jen k tomu, aby se ještě více schoulil a ještě hlouběji zavrtal hlavu do polštáře.

„Bába už je stará, tý stačí málo! Jednou dvakrát ji přetáhnout, a hotovo!“ Tak nějak to drožkář říkal.

„No, tak si ji přetáhni! A klid se mi z očí!“ rozčilil se Pavel Nikolajevič.

„Já nemůžu. Ale ty – to je něco jinýho. Ty seš milostpán, ty se vyznáš v tlačnici!“

„Alou ven! Co sem vůbec lezeš a meleš mi tady ty svoje blbosti? Vždyť ti nedlužím ani kopějku!“ rozkřikl se Pavel Nikolajevič.

„Tak jest,“ řekl klidně drožkář. „Hned se pakuju, nerozčiluj se. Myslím to s tebou dobře. Věc je jasná jako den. Jen to trošku prošpekuluj. K čemu tady ta bába ještě

vydechává vzduch? K ničemu. A ty seš člověk živej a zdravej. Jen se ti nedostává prostředků. Takže řešení je...“

„Dobře, dobře, hlavně už jdi. Trošku se prospím,“ odvětil na to Pavel Nikolajevič klidně a zřetelně.

„Správně, jen si odpočiň, prospí se. Tak to má bejt. Buď sbohem.“
A drožkář zmizel.

„Není to žádný hlupák,“ řekl Pavel Nikolajevič sám sobě a posadil se na posteli. „Ano, má úplnou pravdu. Já nejsem žádný Raskolnikov, nejsem žádný snílek. Určitě to vyjde. V sázku sice dávám mnohé, ale výhra bude stát za to. Kdybych tak... Alespoň deset tisíc... To by se panečku žilo. Nezávislost – to je ten pravý význam peněz!

Svoboděnka, svoboda! Cožpak já netoužím po svobodě? A požitcích? Vždyť to je iluze toho, čemu se říká štěstí, které nikdo nikdy nepoznal. A od toho všeho mě dělí jediný úder. Všanc dávám jen špatný, šedivý, nudný život, ale výhra je nevidaná: život nezávislý, bohatý, naplněný vším, po čem jen zatoužím. Výčitky svědomí? To jsou jenom hlouposti, fantazie. Svědomí – to je něco efemérního, copak ho někdy někdo viděl? Ale co bych o tom dál přemýšlel? Jednou jsem se rozhodl a basta.

Kdy přesně se rozhodl, to nevěděl, nějak si toho ani nevšiml, vyšlo to tak nějak samo sebou, ale celou svou bytostí to cítil, že už je rozhodnut a není cesty zpět.

„Jak to mám udělat?“ položil sám sobě otázku, vzápětí ji však hned zaplašil.

„Ne, o tom já vůbec nemusím přemýšlet, nic nemusím. Ať se to stane hned, anebo vůbec. Hned, bez dlouhého přemýšlení, tak je to lepší. Žádné s tím ciráty.

Najednou v sobě pocítil obrovský příval energie, klidné energie, která ho ubezpečila v úspěchu zamýšlené akce a byla připravena bojovat se všemi možnými i nemožnými překážkami. A tak, připraven na věc, vstal z postele, protáhl se, napjal svaly a ustaraně se kolem sebe rozhlédl.

„Ale čím ji zabiju? Kladívkem na cukr? To nic neváží. Žehličkou? Ano, žehličkou zabalenou do utěrky. To je ono! Kdesi jsem to četl. Ideální způsob. Musím se z domu dostat tak, aby si mě nikdo nevšiml. Žehlička by měla být na okně v předsíni. A ještě nezapomenout taštičku nebo nějaký pytlíček na peníze. Žena by měla něco mít. Ta by mi to asi vmlouvala, kdyby věděla, k čemu jsem se rozhodl. Hmmm. Co se dá dělat. Společenské konvence mě už nemůžou zadržet, mě, člověka s takovou ohromnou energií, který se k tomu, čemu společenské konvence říkají zločin, rozhodl s naprosto jasným rozumem. Člověk je mírou všech věcí; poprvé jsem si to uvědomil a hned naprosto zřetelně. Ze všech filozofů se jen sofistické nazývali učitelé moudrosti, však také byli jediní, kteří na to měli právo.

Ano, člověk je mírou všech věcí. Zákony jsou ve mně, a ne mimo mě. Neváhám, takže mám pravdu. Jdu na to.

Kromě všeho jiného je to však docela zajímavé. Co ve mně zrodilo tak zásadní změnu? Vskutku, nikdo nemá ani tušení, co s ním bude v následující minutě jeho života!“

Přede dveřmi kupcové Zamětovové se Pavel Nikolajevič zastavil a upřeně se zahleděl na fasádu domu. Dvoupatrový starý dům s oprýskanými zdobnými prvky shlížel skrze svá čtyři okna na ulici a na člověka stojícího na ní naprosto lhostejně. A člověk stál a přemýšlel:

„Jsem opravdu zvědav, jaké to všechno bude. Mohou mě chytit, a to pak bude pěkně hloupé a protivné. Přiznejme to otevřeně – právě stojím na prahu nového života. Kdopak mi asi otevře dveře? Co s ním udělám? No jo, samozřejmě. Bude to zkouška. První lekce.“

Silným trhnutím zazvonil na zvonek, načez mu v očekávání následující minuty snad přestalo bít i srdce. Minut uběhlo několik, než se zpoza dveří ozvaly kroky a zvukný hlas se zeptal:

„Kdo je tam?“

„To je kuchařka Maryša,“ uvědomil si Pavel Nikolajevič a zkontroloval si pod šosy svého kabátu zbraň.

„Sosipatra Andrejevna je doma?“

„Je. A vy jste kdo?“

„Vyřidte jí, že... jsem z... od Birjukova,“ vzpomněl si Pavel Nikolajevič na příjmení majitele nejlepšího lahůdkářství ve městě.

Cvakl klíč, otevřely se dveře a před Pavlem Nikolajevičem se objevila mladičká dívka s černýma živýma očkami. To mu sebralo kuráž.

„Copak Marina není doma?“ zeptal se, aniž by překročil práh.

„Šla se umýt. Pojďte dál,“ řekla dívka, otevřela dveře dokořán a důvěřivě si prohlížela tvář příchozího.

„Hm,“ řekl zamyšleně Pavel Nikolajevič a kousal si u toho vous, „rozumíte, to je velmi mrzuté. Jste ještě hrozně mladinká a... Víte co, vrátím se později!“

„Ale pane! Cožpak to není jedno?“ zvolala dívka a zešíroka otevřela oči.

„Jedno, říkáte? Hm. Asi máte pravdu. Dobře, půjdu dál. Zavřete dveře.“

„Hned je zavřu, přece je nenechám takhle,“ uchichtla se a znovu bylo slyšet cvaknutí klíče a zarachocení jakési železné západky.

Dívka se sehnula k nohám Pavla Nikolajeviče, aby mu pomohla stáhnout galoše, když on se v ten moment zešíroka rozmáchl žehličkou a vši silou ji pustil na její zátylek. Úder byl přesný, vydal jen tupý zvuk. Dívka zhluboka vydechla, vrazila tváří do podlahy a natáhla se na ní.

Pavel Nikolajevič slyšel, jak něco prasklo, a potom se něco kovového začalo kutálet po podlaze.

„To se jí nejspíš utrhla knoflík od korzetu,“ pomyslel si, když se díval na štíhlé tělo ležící u jeho u nohou a zahalené do skladů růžového kartounu.

„Právě jsem zabil člověka! Ovšem... Ale není na tom nic tak strašného ani těžkého. Přitom, kolik se o tom toho napovídá a napíše... Pche, samé nesmysly! Kolik je na světě zbytečností, kolik lží se namluví! K čemu ale je to lhaní o ušlechtilé povaze člověka? Jenom k tomu, aby z člověka udělali ušlechtilou bytost uprostřed veškeré té lži!“

„Annuško! Kdo to přišel?“ ozval se z horních pater ženský hlas, suchý a tvrdý.

„To jsem já!“ odpověděl rychle Pavel Nikolajevič a vydal se rychle nahoru po schodech, které bral po dvou.

„Copak vás přivádí, báťuško?“

Nahoře stála vysoká hubená stařena v tmavých šatech, s protáhlým kostnatým obličejem a dlouhým krkem. Trošku se naklonila dopředu a zkoumavě si prohlížela člověka, který k ní mířil.

„Žehlička! Nechal jsem ji dole!“ Pavel Nikolajevič na moment zkameněl a ani se nepohnul. Zaměťovová si toho všimla.

„Co vás přivádí?“ zeptala se hlasitěji než prve a ustoupila na dva kroky dozadu.

Za ní stálo zrcadlo a Pavel Nikolajevič viděl krk Zaměťovové zezadu.

„Posílá mě Birjukov!“ řekl, čemusi se pousmál a mířil na stařenu.

„Zadrž!“ křikla a vztáhla obě ruce.

Pavel Nikolajevič jí je stáhl tak, že obemkly jeho boky a rychle sevřel stařenino hrdlo.

„Jdu od Birjukova!“ zopakoval, co nejpevněji vtiskl své prsty do jejího krku a snažil se nahmatat obratle. Stařena chroptěla a chňapala rukama po jeho hrudi, na bocích se snažila zachytit látky jeho saka. Její tvář zmodrala a opuchla, z úst se dral jazyk, který směšně

plandal ze strany na stranu. Pomocí loktů jí stiskl ramena, aby se nemohla dostat svými kostnatými prsty na jeho hlavu a tvář, i když se o to ze všech sil snažila. Nakonec se jí povedlo chytit ho aspoň za límec – z košile se mu uvolnil manžetový knoflíček a skutálel se po schodišti.

„Důkaz!“ blesklo mu hlavou, „musím ho pak najít.“ Stařena se už potácela, ale stále bojovala, kopala ho kolena a trhala mu šaty.

„Přestaňte!“ křikl na ni hlasitým velitelským tónem poté, co ucítil její nehty na kůži svého hrudníku. Jakmile zakřičel, stiskl jí hrdlo ještě silněji. Zakymácela se a zhroutila se na zem, přičemž ho strhla s sebou. Svalil se na ni a ucítil předsmrtné záchvěvy stařeckého těla.

Potom, když se mu zdálo, že už je mrtvá, uvolnil sevření svých rukou na jejím krku, otřel si z čela pot a sedl si na podlahu vedle ní. Cítil se unavený a podrážděný, ne zlý a zvířecký, jenom a pouze podrážděný. Stařenino tělo leželo na podlaze v jakési rozlámané poloze. Pavel Nikolajevič se na ni díval a nic necítil. Ani lítost, ani strach, ani odpor k mrtvole. Byl naprosto lhostejný. Seděl a přemýšlel:

„To je neuvěřitelné, jak snadno lidé umírají. Jak málo stačí. Jeden úder kusem železa – a je po člověku. Všechno – smysl, slova i pohyby – všechno mizí z jediného jasného důvodu, i když samo o sobě je to všechno tak nejasné. Umírání je ohavnost, ale má vůbec život smysl, když člověka na konci čeká jen smrt? Má vůbec smysl něco dělat? Zabíjet, například? Všechno je to tak trapné a ohavné. Proč jsem to jenom všechno udělal? Odejdu, čert vem peníze! To ten proklatý drožkář.“

„Aaa, ty jsi tady?“

Vskutku tam byl, seděl na zábradlí schodiště, houpal nohama a zvědavě si Pavla Nikolajeviče prohlížel. V jedné ruce měl bič a druhou rukou se držel zábradlí.

„My sme tu dávno!“ řekl klidným hlasem. „Tak co, s penězma ses vypořádal?“

„Hovado jsi! Zvíře! Víš, na co se ptáš? Právě jsem zabil! Chceš, zabiju i tebe! Ty si to aspoň zasloužíš, ty zvíře!“ pohoršoval se Pavel Nikolajevič.

„To, žes zabil, to je pravda. Ale zlobit se kvůli tomu na mě, to není správný. Vždyť tobě jich není líto?“

„Není, ale přesto!“

„Jestli ti jich není líto, tak se nemáme vo čem bavit. A navíc – k čemu je mrtvej litost? Živý kdybys politoval, to je něco jiného. Živej člověk si lítost zaslouží. Tak je to.“

„Nefilozofuj mi tady!“ obořil se na něho Pavel Nikolajevič. „Běž si po svých, já půjdu taky. Je to všechno hrozně trapné.“

„A peníze? Vem si ty peníze! Jen to zkus. Možná, že s těma penězma konečně najdeš svý štěstí. Peníze si vzít musíš, kvůli tomu si sem přece přišel.“

„Hmmm! To je pravda. Vezmu je.“

Pavel Nikolajevič, stále ještě na podlaze, se najednou chytil za hlavu a zapotácel se. Jedna myšlenka ho naprosto ohromila.

„Jak jen můžu být tak lhostejný? Vždyť já – jsem vrah! Vždyť jsem právě zabil dva lidi, poslal jsem je na onen svět! A kde jsou moje pocity? Kde je svědomí? Copak ve mně není žádný zákon? Nemám žádný vnitřní zákon? Je to vůbec možné? Drožkáři! Co jsi to se mnou udělal? Copak jsem naprosto lhostejný? Pochop to, já – naprosto lhostejný!?“

Drožkář si chladnokrevně odplivl a švihl se bičem do kolena. Potom začal hvízdát a upřeně si Pavla Nikolajeviče prohlížel. I on byl naprosto lhostejný. A na zemi stále leželo tělo zardoušené stařeny. Pavel Nikolajevič nepocítoval hrůzu z bezprostřední blízkosti smrti nebo z toho, že drožkář byl tak chladnokrevně lhostejný; dokonce ani z toho ne, že i z něho samotného se vytratily všechny city. Jediný pocit, který ho cele ovládal, byl pocit prázdnoty,

tupá prázdnota, která ho mrazila až v těch nejhlubších zákoutích duše. Ze všeho nejvíc by si teď přál, aby mohl zavřít oči a natáhnout se na podlahu jako ta mrtvá žena. Byla jím sice zardoušena, přesto však měl pocit, že byla jakoby silnější než on. Nemohl se přinutit zvednout oči a podívat se do tváře vozkovi, který si stále ještě pohvizdoval cosi smutného a posměšného zároveň. Nakonec však přestal hvízdát a promluvil.

„Ty tvoje slova lítosti, ty sou úplně k ničemu! Nevěřím jim, kamaráde. Vždyť ty seš úplně lhostejnej, vím to moc dobře. Tak co si lámeš hlavu s nějakýma pocitama? To přece nemá pražádněj důvod. Zabils, to je holá pravda. Ale zabils bezprostředně. To se dneska cení. Žádný s tím okolky, šup a hotovo. Zabíjet pomalu, promyšleně, to je opravdu ničemnost, dyž ti to mám říct upřímně. Ale jak je to na první popud, bez rozmyslu, tak to je věc jiná! Dyby člověk moh po smrti mluvit, ještě by ti za to poděkoval. Tys člověku prokázal dobrodiní, vlastněs ho jen ukolíbal. Kdybys rači myslel na živý!

Co myslíš, kolik asi lidí kvůli tobě, kvůli každému z nás, pomalu a v těžkejch mukách umírá? Naše manželky... Copak my je nesoužíme? A další různý lidi, který se kolem nás nachomejtnou... Copak oni si vod nás taky nevytrpí svoje? A ty to všechno moc dobře vidíš, ale že bys jenom hnul prstem, aby se něco z toho změnilo, to ani nápad. No jo, zhrub si za ten svůj život, zlhostejněl. Však já tomu rozumím.“

„Co to mluvíš?“ zeptal se tiše Pavel Nikolajevič, když se snažil pochopit podivné drožkářovy řeči.

„K věci mluvím. Však se na ten život podívej vtevřenejma vočima. Jakej je v tom životě řád? Nějaká úcta člověka k člověku? Ani za nehet! Lítost k bližnímu? Jakbysmet. Nikdo pro druhýho nehne prstem. Všude samá rvačka, váda a hašteření vo kousek žvance. Spravedlivý dělení neexistuje, lásku abys pohledal. Ty seš sám za sebe a všichni vostatní ti můžou bejt ukradený? No a co! Všude kolem nás tu každou vteřinu umírají stovky a tisíce... Všichni to moc dobře vidíme a nikomu to nepřijde divný. Tak co? Jestli je tohle povolený, je povolený i zabíjet, dyž má člověk na to dost síly. Zabíjet je samozřejmě nebezpečný, člověka pak za to budou soudit, ale dyby nesoudili, pozabíjeli bysme se tady navzájem jako zvířata. Takže i dyž *brejzly* máme všichni podle poslední módy, veškerá ta naše dobrota a kulturnost je beztak jen pustá přetvářka – namísto srdce máme všichni kus ledu. A zákony v sobě nemáme žádný. Zákony sou všude opodál, to jo, těch je spousta, ale v srci nemáme zákon ani jedinej.

Co ses z toho tak sesypal? Překročils zákon, vodhodlal ses k tomu, dobrá – jen se držíš svejch zásad! Rozum máš, soudu se vyhneš, nějak to přece navlečeš, aby ses mu vyhnul! A lidí ti nebylo líto ani dřív. Protože kdybys je litoval, copak by žili tak nuzně? To je vono! Vždyť ty bys jim z lítosti ten jejich vosud nějak ulehčil. A dyž nemůžeš ulehčit, tak aspoň zkrátíš. V tobě samotným přece nejsou žádný zákazy, tady není vo čem debatovat. To sou jen prázdny slova. Zvnějšku tě nikdo nesváže, když v tvým nitru panuje naprostá zvůle. Sám před sebou se za nic nestydíš; lidi jsou ti ukradený. Tak je to. Konej, jak umíš.“

„Ty mě odsuzuješ?“ zeptal se Pavel Nikolajevič.

„Proč bych to dělal? Copak je mi do toho něco? Dyť i já sem člověk, stejně jako ty. Co tě budu soudit, když ani ve mně není žádněj zákon?“

„A co mám teď dělat?“ zeptal se Pavel Nikolajevič zamyšleně.

„Dotáhni do konce to, cos začal, vždyť je to šecsko jedno.“

A drožkář najednou někam zmizel.

Pavel Nikolajevič si zhluboka povzdechl a rozhlédl se kolem sebe. Vedle něho leželo tělo mrtvé stařeny, dole pod schody tělo mrtvé dívky.

Na schodišti byl natažen rudý koberec s černým lemem. Kdesi daleko v hlubině domu bylo slyšet hvízdání kanárka. Pavel Nikolajevič vstal z podlahy a hlasitě se zeptal:

„Je to sen?“

Otázka se rozlehla po pokojích, ale nikdo nic neodpověděl. Prošel chodbou, nahlédl do dveří jednoho pokoje a uviděl postel.

„To je ložnice stařeny. Tady budou peníze. Vezmu peníze. Vždyť je to všechno jedno,“ řekl nahlas.

Pod postelí stála nizoučká truhlice. Hned jak vešel do místnosti, uviděl Pavel Nikolajevič její rožek, který vyčuhoval zpod přehození. Naklonil se a vytáhl truhlici ven. Byla zamčená, ale klíček ležel hned vedle. Pavel Nikolajevič ji odemkl, zámek při tom hlasitě cvakl.

Truhlice byla až po okraj naplněná penězi a Pavel Nikolajevič je začal opatrně přemísťovat do kabelky. Pak si je začal strkat do kapes. Balíčky bankovek byly neuvěřitelně těžké. Dlouho se v nich přehraboval, mnoho jich v truhlici nechal, zavřel ji však bez jakékoli lítosti.

Potom vyšel z místnosti, sestoupil po schodech, lhostejně prošel kolem dvou mrtvých těl a vyšel na ulici.

Ulice byla prázdná, sněžilo, foukal silný vítr. Pavel Nikolajevič však chlad necítil, šel pomalu a přemýšlel, jak se to jen mohlo stát, že toho tolik prožil, ale nic necítil.

* * *

Od toho dne uplynulo již osm let.

Jeho staršímu synovi Koljovi bylo již devatenáct, jedna dcera se vdala, druhá se měla vdávat za rok, manželka Pavla Nikolajeviče se změnila z nervózní ženy, která má neustále plné ruce práce v domácnosti a kolem dětí, v respektovanou dámu, věnující se filantropii, a sám Pavel Nikolajevič požíval ve městě velké úcty a byl prvním kandidátem na městského radu.

Stařeniny peníze mu šly k duhu, dokázal je využít velmi rozumně. Ničeho se nebál, žil klidně, důstojně, tvrdě pracoval. Ale jeho povaha, dříve tak prostá a společenská, se najednou začala měnit, čehož si jeho známí nemohli nevšimnout. Pavel Nikolajevič se začal měnit z nervózního upřímného člověka v člověka uzavřeného, zádumčivého a neustále zaneprázdněného nějakou myšlenkou.

Nebyly to výčitky svědomí, co soužilo jeho duši, to ne, nikdy si to, co udělal, nevyčítal, ale ode dne, co zabil stařenu, ho mučila jedna otázka:

„Mám v sobě vnitřní zákon, nebo nemám?“ Čím lépe se vyvíjel jeho osobní život, tím více v něm hlodala ta otázka. Přesně v den Kristova narození, před osmi lety, mluvil celé město o záhadné vraždě stařeny a dcery, a Pavel Nikolajevič, který se všech debat a dohadů živě účastnil, se pozorně sledoval, jestli se v něm objeví alespoň záchvěv strachu nebo kajícího. Žádný takový pocit se však v jeho duši neobjevil, tak se zeptal sám sebe:

„Cožpak ve mně opravdu není žádný zákon, který by mě přinutil cítit se jako zločinec?“

Žádný takový zákon v jeho duši očividně nebyl. Ale přece na to nemohl zapomenout, že člověku jsou vlastní takové pocity jako výčitky svědomí, lítost, uvědomění si svého přestupku, a stále je v sobě hledal, hledal, ale nenacházel, a stále víc se netečně podíval sám nad sebou.

„Kam to všechno ze mě jen zmizelo?“

A život se mu zdál podivný – podobal se tu horečnému blouznění nemocného, tu zas neskutečnému životu člověka s mrtvým srdcem.

Jednou, když si zase položil otázku, kam se u něho poděly lidské city, se před ním najednou objevil drožkář.

Byl to pořád ten stejný otrhanec jako dřív a stále stejně lhostejně filozofoval; čas se na jeho rozervané fyziognomii nepodepsal, nezalátal jeho ošoupaný staroruský kabátec, ani však počet děr nerozhojnil. Objevil se v pracovně Pavla Nikolajeviče, sedl si na opěrku křesla, posunul si koncem bičíku čapku na bok, prohlédl si svého cestujícího a vzdychl.

„Kde se tady bereš?“ uchechtl se Pavel Nikolajevič. Náhlé a tajemné zjevení drožkáře se mu zdálo spíš směšné a ani zdaleka jej neznepokojilo nebo nevylekalo.

„To jako já? Tak nějak, odevšad...“ odpověděl lhostejně drožkář. „Žiješ?“

„Žiju, jak vidíš. A ty jsi kdo, démon, nebo Ahasver?“ znovu se uchechtl Pavel Nikolajevič.

„Proč? Já sem já... Prostě stvoření. Tak co, našels v sobě zákon? Pořád ho hledáš?“

„Hledám,“ odvětil, tentokrát už s povzdechem, Pavel Nikolajevič. „Hledám, kamaráde, ale nenacházím... Divné, že?“

„Právě naopak. Jednoduchý jako facka,“ odpověděl drožkář. „Nehledej ho, nenajdeš! Vždyť jsi všechny zákony vykořenil.“

„Ale proč?“ zvolal Pavel Nikolajevič.

„Protožeš je nepoužíval. Nechávals je ležet ladem, zanikly. Pořád si jen přemejšlel, kterej zákon je lepší, a tak sis ani jeden do srdce nevťisk. A život tě tak vycucal, až z tebe všechno vyprchalo. A taks došel až tam, že se nejen lhostejně díváš na smrt kolem sebe, ale dokonce seš i sám schopnej s naprostým klidem zabít a klidně přemejšlet, pročs zabil. Vidíš kolem sebe jen samý ničemnosti, hanebnosti a tmu, ale v tobě samým Hospodin žádný světlo nezažeh. Teda, Hospodin ho zažeh, ale tys ho zhasil těma svejma vychytralejma moudrama. A tak ti uschlo srce a s ním i všecko dobrý, co v tobě bylo. A teď je z tebe jen suchej starej strom.“

„Zadrž! Lžeš! Vždyť ještě dýchám. Vždyť pracuji...“

„A k čemu to? Klidně se na to všechno můžeš vykašlat a stát jako solnej sloup. Dyť je ti všecko jedno. Copak ta tvoje práce – to je nějaká práce? Ale di! Dyť nic neděláš srdcem, řídíš se jen správným úhlem pohledu...“

„Jak to myslíš, úhlem pohledu?“ podivil se Pavel Nikolajevič.

„Jak? To víš přece ty sám nejlíp! Vy přece pořád máte nejrůznější úhly pohledu – tady se použije jeden, tady druhej. Pokud se staneš městským radou, zvolíš jeden úhel pohledu, pokud budeš policejním velitelem, vybereš jinej... Pro tebe je nejdůležitější, abys byl veleváženým občanem, abys vodpovídal tomu úhlu pohledu, ve kterým sou zvyklí tě vidět tvoji přátelé a známí. Ale zápal v tobě žádnéj není – všechno děláš jen v tý nejnnutnější míře a z povinnosti. Nebo snad ne?“

„Dejme tomu... Ale proč jsem takový?“

„Tak se nad tím zamysli...“

„Vždyť já... jsem už jako mrtvý.“

„No baže! Nejen jako.“

„Co se mnou teď bude?“

„Však jednou umřeš, přijde tvůj čas.“

„Ale to přece jednou čeká všechny.“

„Aby nečekalo! Samo sebou, že čeká.“

„Ale za života – co se mnou bude?“

„Co jááá víím?“ zamečel drožkář a pokýval u toho hlavou. „Hanebněj je život bez citů, co? Nemusíš vodpovídat, moc dobře to vím, že je. Je mi tě líto, brachu. Já sám sem k životu stejně lhostejnej.“

„A co teď?“ zeptal se Pavel Nikolajevič zamyšleně.

„Jak to mám já vědět? Rozkřič to do světa, že v sobě nemáš žádněj zákon, třeba tě lidi uslyší.“

„A potom?“

„Nic. Vyslechnou tě, podívají se sami na sebe, možná si všimnou, že ani voni v sobě nenosí žádněj zákon, že jsou všichni vlastně stejný jako ty, stejně prázdný a lhostejný k celýmu světu. Bude jim to k užitku.“

„A mně?“

„A ty budeš oběť. Bejt oběť je dobrý. Poslyš, za to se prý i hříchy vodpouštěj.“

A zmizel stejně náhle a podivně, jako se objevil. Ale ani to Pavla Nikolajeviče neudivilo, stejně jako ho neudivilo to náhlé drožkářovo zjevení. Byl příliš pohroužen do přemýšlení o tom, proč v něm ten rozhovor nezanechal nic, ani nejmenší pocit, ani jedinou myšlenku do jeho duše nezasel. Slyšel slova, odpovídal slovy, ale ty zvuky v něm žádné pocity nevzbuzovaly. Kolem něho se neustále mluví o životě, o smrti, o osudu veškerého tvorstva, o budoucnosti i přítomnosti – on sám se těch rozhovorů živě účastní, jeho duše však mlčí, srdce se ani nezachvěje, jako by nebylo.

Ta vnitřní prázdnota – ani ta ho neděsila, ne. Bylo to však přece jen velmi zvláštní ji v sobě cítit.

S úšklebkem si pomyslel:

„Ubozí lidé! Jak málo se navzájem znají, jak jsou omezení, bez důvtipu. Tak třeba já – jsem vrah, ale nikoho to nenapadne ani v tom nejtajnějším snu, naopak, ještě mi prokazují všeobecnou úctu.“

A když se díval na své nejbližší, kteří ho milovali, také si myslel:

„Ach, jak jsou ubozí... Kdyby tak věděli!“

Nikdo však nic nevěděl a člověk bez citů pořád žil a jednal tak, jako by se i v jeho hrudi skrývaly city.

A tak jeho život plynul ze dne na den, on byl k životu stále lhostejnější, ale konal a choval se tak, jak byl zvyklý, jak se od něj očekávalo a jako to dělaly tisíce před ním. S mrtvou duší i všechny jeho činy byly mrtvé a on to věděl, že jsou bez života. Neměl duši, takže nemohl do života a do svých činů duši vložit. A prázdnota rostla a sílila, což časem bylo stále úmornější a nepříjemnější.

Při pohledu zvenčí si neměl na co stěžovat. Byl váženým občanem, považovali ho za čestného a čínorodého člověka. Ale jemu to žádné potěšení nepřinášelo. Všechny pocity v něm hynuly jako malinké kamínky, které někdo hodí do bezedné propasti – zasviští a zmizí v hlubině.

„Cožpak ve mně není žádný zákon?“ ptal se sám sebe stále častěji.

Blížil se den voleb do městské rady. Vůbec se netěšil, i když věděl, že jisto jistě bude zvolen. Peníze mu odkudsi přitékaly, věhlasné zprávy o jeho úctyhodnosti se vždy nějak dostaly až k jeho uším. S ním to však ani nehnulo. Neměl důvod prožívat pocity, nebylo z čeho se radovat, nebylo proč plakat. Lidé, kterým život vysušil srdce, moc dobře vědí, jakou cenu má taková existence.

Necítit v sobě žádnou touhu – to je stejné jako nežít. A Pavel Nikolajevič si někdy říkal:

„Mít tak alespoň nějaké přání!“

Neměl ho však kam zasadit – člověku vyschlo srdce proto, že ho pobláznila možnost být lhostejným k životu, a tak k němu i lhostejný byl, nejdřív si toho nevšiml, a potom také proto, že své srdce umrtvil lhostejností ke všemu kromě sebe.

A tak přišel soudný den; ten, kterému se nikdo a nikdy nevyhne. Byl to den, kdy se volil městský rada, den, kdy byl Pavel Nikolajevič už zvolen a celý dav známých z města k němu mířil se zdravicí a na oběd. Sedli si ke stolu, jedli, pronášeli o něm samé pochvalné řeči. Oslava byla hlučná a veselá, jak se v takových případech sluší a patří.

Pavel Nikolajevič přijímal gratulace a přípitky a s opovržením přemýšlel o lidech, kteří se kolem něho shromáždili.

Všichni jsou slepí, ubozí, všichni žijí mimo opravdový život – život v srdci. Ani jeden z nich nemá cit – cit pro to, co již z dálky dovede rozeznat dobré od špatného. Ale existuje vůbec dobro a zlo?

Ach, jak jsou ti lidé hluční. A proč?

A najednou se v jeho hlavě zrodila velmi silná myšlenka, která hned zaplnila celou jeho bytost neodolatelnou touhou vyděsit, vylekat a rozdrtit ty lidi... Vzal do rukou číši s vínem, vstal, a když všichni zmlkli v napjatém očekávání, co pronese, začal:

„Vážení! Velice mi lichotí a hluboce mě dojíká váš zájem a pozornost – takhle obvykle začíná řeč lidí mého postavení. Já však svoji řeč takto začít nemohu, bohužel, není to možné. Jsem naplněn úplně jinými pocity... Vážení! Nepředstavitelně mě udivuje a strašlivě pobuřuje všechno to, co tu říkáte. Je to všechno tak trapné a nemístné, naprosto nemístné. Vždyť vy mě vůbec neznáte... Dejme tomu, ani já o vás nevím nic víc než to, že jste duševně zaslepení a ubozí, proto je mi vás velmi líto. Slyšíte? Víte vy, kdo já jsem? Já, kterého si všichni považujete, jak vy sami říkáte? Já jsem, vážení – vrah! To já jsem před osmi lety zabil tu dívku a stařenu Zamětovovou... Já... Cože? Cha, cha, cha! To já, já! A vy jste mě líbali, klaněli se přede mnou, nejdřív jako před boháčem, potom jako před veřejným činitelem. A z čeho jsem zbohatl? Ze stařeniných peněz! Nepovažujete mě za blázna, že ne?“

Všechny jeho řeč strašlivě urazila, takže ho nepovažovali za blázna, za kterého by ho nejspíš považovali, kdyby před nimi učinil své pokání smířlivě a v tichosti. On je však urážel, vysmíval se jim a v jeho očích jiskřil oheň vnitřní síly, nikoli oheň pomatenosti. Silní vždy vyvolávají nenávisť u slabých.

Nastal všeobecný zmatek, lidé začali pobíhat sem a tam.

„Policii!“ zakřičel někdo, načež se objevila policie. Opojený svým hrdinským činem, Pavel Nikolajevič stále ještě řečnil, rozhodně a hlasitě:

„Nenosím v sobě žádný zákon, moje srdce je dávno mrtvé! Střežte si svá srdce před rozkladem, zasadte do nich zákon! Nebudte lhostejní, neboť lhostejnost je pro lidskou duši smrtelně nebezpečná!“

On byl však zločinec. Jak v něm mohli spatřovat proroka? Dívali se na něho s hněvem a nenávisť a on jim odpovídal opovržením a sarkasmem silnějšího.

„A je to!“ řekl drožkář, který se před ním najednou odkudsi vynořil a na jeho malinké vrásčité tváři se zračil nadšený obdivný úsměv. „A je to, tak to má bejt! A mělo to tak bejt už dávno. Teď budeš trpět ty. Jen trp – prospěje ti to. Teď poneseš kříž ty. Vždycky je potřeba nést na bedrech kříž. To je v životě to nejdůležitější! Trp, když ho poneseš, duše tvoje se vočistí... Bez kříže to nejde. S ním v životě vždycky najdeš směr, ten správněj směr. Tvý utrpení tě vyléčí, vzkřísí. Cíl máš, k Bohu dojdeš... Zabils? To nic! Vzpomínáš na lotra po pravici? Bylo mu odpuštěno, a stačilo k tomu pouhejch vosm slov modlitby, kterou prones k Hospodinovi. Teď jsi prozřel ty.“

Tak jen jdi a trp. A na lidi nezapomeň. Nejsou vo moc lepší než ty.“

Všechno začalo Pavlu Nikolajevičovi najednou jaksi blednout před očima: všechno někam mizelo a začalo se halit do rudého třepotavého světla, ze kterého až přecházely oči. Země se zachvěla...

* * *

Když Pavel Nikolajevič otevřel oči, najednou se před ním objevila postava ženy v nočním neglizé, měla unavenou tvář a nervózně jí cukal horní ret; v jedné ruce držela lampu s růžovým stínítkem a druhou třásla mužovým ramenem.

„Pavle! Pusť mě... Jdi k sobě... a vysveč se. Vždyť to musí být hrozně nepohodlné, spát tak dlouho v oblečení!“

„Počkej...“

„Pro Boha tě prosím, žádné řeči, jsem hrozně unavená.“

„Julie! Kdybys jen věděla, co jsem si prožil!“

„Usnul jsi.“

„Co? Aha... Ano, máš pravdu. To byl jenom sen... Ooo, to je nádhera. Představ si, že...“

„Chci si jít lehnout!“

„Počkej chvíličku... To je neuvěřitelné! Ten drožkář, pochop to, byl to drožkář! Ale proč zrovna drožkář?“

„Protože jsi nevyspaný a blouzníš. Tak už konečně jdi!“

„Ale, Julinko, musím ti to všechno povykládat...“

„Zítřka...“

„Dobře. Čert ví, co se člověku někdy zdá. Ale představ si, tohle dávalo naprosto dokonalý smysl. Opravdu jsme příliš lhostejní a příliš snadno se v životě vzdáváme.“

„Nech mě usnout a filozofuj si potom. Ale hlavně prosím tebe v duchu, pro sebe. Proč nemůžeš pochopit, že jsem dnes vstávala v osm hodin ráno a teď jsou tři hodiny v noci.“

„Holubičko moje! Už jsem potichu...“

Přesunul se na svou postel a jen co se jeho hlava dotkla polštáře, už cítil, jak ho začínají unášet křídla sladkého snu.

„Sen to byl vskutku neuvěřitelně zajímavý. A hlavně poučný. Poslouchej, Julie. Taky bych to do rána mohl zapomenout.“

Žena neodpovídala. Plamínek v lampičce poskočil, stíny na stěnách sebou trhly a pokoj zalila tma.

„Prozření. Ano, prozřel jsem...“ šeptal si pro sebe Pavel Nikolajevič, když usínal.

Z ulice do pokoje doléhalo tiché cinkání vánočních zvonečků a sem tam se ozval ťukot nočního strážného.

Stařena Izergil

Povídka, 1895.

I

Slyšel jsem ty legendy u Akkermanu v Besarábii, na břehu moře.

Když večer pro ten den skončila práce ve vinohradu, odešla parta Moldavanů, se kterou jsem pracoval, na břeh moře a já se stařenou Izergil jsme zůstali v hustém stínu vinné révy, tiše jsme leželi a mlčky se dívali, jak se v modravém oparu noci rozplývají siluety těch lidí, kteří odešli k moři.

Šli, zpívali a smáli se; muži – bronzoví, s velkolepými černými kníry a hustými kadeřemi po ramena, v krátkých kabátcích a širokých šaravarech; ženy a dívky – veselé a pružné, s tmavomodrýma očima a stejnou bronzovou pletí. Hedvábné černé vlasy měly rozpuštěné, pohrával si s nimi lehký teplý větřík a zvonivě přitom cinkal mincemi vpletenými do vlasů. Vítr plul širokou klidnou vlnou, jen občas v silnějším poryvu jakoby přeskočil neviditelnou překážku a cuchal přitom ženám vlasy do fantastických hřív, jež se vznášely nad jejich hlavami. Ženy potom vypadaly neskutečně a záhadně.

Čím víc se od nás vzdalovali, tím čarokrásnější se vlivem noci a naší fantazie zdáli být.

Někdo hrál na housle... Mladá dívka zpívala měkkým hlubokým altem, byl slyšet smích...

Vzduch byl nasycen ostrou vůní moře a zemitým pachem odpařující se prsti, kterou v předvečer skropil hustý déšť. Ještě i teď se po nebi honily nadýchané útržky mraků, které každou chvíli dostaly jinou barvu a jiný podivuhodný tvar – tu byly měkké jako obláčky dýmu, sivé a popelavě modré, tu zase hrotité jako úlomky skal, matně černé nebo okrové. Občas se mezi nimi ukázaly vlídné útržky tmavomodrého nebe, ozdobeného zlatistými tečkami hvězd. Všechno dohromady – zvuky a vůně, mraky a lidé – to bylo neobyčejně krásné a teskné jako začátek kouzelné pohádky. Všechno se jakoby zastavilo, přestalo růst, odumíralo; ševel hlasů tichl, vzdaloval se, měnil se v žalostné vzdechy.

„Proč jsi nešel s nimi?“ pokynula při otázce hlavou jejich směrem stařena Izergil. Čas ji celou nachýlil a její oči, kdysi černé, byly teď matné a slzely. Její suchý hlas zvláště chrastil, jakoby stařena mluvila kostmi.

„Nemám chuť,“ odpovím já.

„Ts! To jste celí vy, Rusové! Vy se už snad i rodíte jako starci. Neustále zachmuření jako démoni... Bojí se tě naše děvčata... A přitom... Vždyť jsi mladý, silný...“

Vyšel měsíc. Jeho kotouč byl velký, krvavě rudý a zdálo se, jako by se právě zrodil z útroby této stepi, která svého času pozřela hromady lidského masa a vychlemtala potoky krve; snad díky tomu je teď tak bohatá a štědrá. Stíny listů se jako obrovská, jemně paličkovaná síť rozprostřely na mě a na stařenu. Po stepi, nalevo od nás, pluly stíny mraků, které se, prosyceny modrým svitem luny, stávaly průsvitnějšími a světlejšími.

„Hele, támhle jde Larra!“

Podíval jsem se směrem, kam stařena ukazovala svojí třesoucí se rukou s křivými prsty, a viděl jsem, že tam pluly stíny; bylo jich mnoho a jeden z nich, temnější a hutnější než ostatní, plul rychleji a níž než ostatní, páral se od chomáče mraku, který plul blíž k zemi a rychleji než ostatní.

„Nikdo tam není!“ odporoval jsem.

„Vidíš hůř než stařena! Podívej se támhle, ten tmavý, běží stepí!“ Podíval jsem se znovu a znovu jsem neviděl nic než stíny.

„Vždyť je to stín! Proč mu říkáš Larra?“

„Protože je to on. Stal se z něho stín – však už je to pěkná řádka let! Žije tisíce let a slunce vysušilo jeho tělo, krev i kosti; vítr je rozprášil po okolí. Vidíš, jak může Bůh potrestat člověka za pýchu?“

„Pověz mi, jak se to stalo!“ poprosil jsem stařenu a tušil jsem, že půjde o jednu z těch věhlasných legend, které se zrodily ve stepích.

Dala se do vyprávění.

„Uteklo už hodně vody od té doby, kdy se to stalo. Daleko za mořem, tam, kde vychází slunce, se rozkládá *Země velké řeky*. V té zemi list každého stromu a každé stéblo trávy dává tolik stínu, kolik potřebuje člověk, aby se skryl před sluncem pálícím s neúprosnou silou.

Takovou tam mají štědrou zemi!

V tom kraji žil jeden velký a silný lidský kmen; ti lidé pásli stáda a do lovu zvěře vkládali veškerou svou sílu a odvahu. Po úspěšném lovu hodovali, zpívali písně a laškovali s děvčaty.

Jedno z nich, černovlasé a něžné jako noc, odnesl kdysi právě během hostiny orel, který se spustil z nebe. Střely, kterými se ho muži snažili zasáhnout, uboze padaly zpátky na zem. Vydali se proto dívku hledat – marně. Sejde z očí, sejde z mysli – časem na ni zapomněli.“

Stařena si povzdechla a zmlkla. Její skřípavý hlas zněl jako reptání všech dávno zapomenutých věků, které se vtělily do její hrudi coby stíny vzpomínek. Moře tiše přizvukovalo začátku jedné ze starých legend, které klidně mohly vzniknout právě na jeho březích.

„Po dvaceti letech se vrátila sama, ztrhaná a vyschlá, a po jejím boku stál jinoch, krásný a silný jako ona před dvaceti lety. Když se jí zeptali, kde byla, řekla jim, že ji orel odnesl do hor a žil tam s ní jako se svojí ženou. Toto je jeho syn, otec už nežije – když pocítil, že slábne, naposledy vyletěl vysoko do nebe, složil křídla a těžkým pádem klesal na ostré výčnělky hor, o které se zabil...“

Všichni se s údivem dívali na orlova syna a viděli, že není o nic lepší než oni, jenom oči má chladné a hrdé jako oči krále ptáků. Rozmlouvali s ním a on odpovídal, když chtěl, nebo mlčel, když nechtěl. A když přišli stařešinové rodu, jednal s nimi jako se sobě rovnými. To se jich hluboce dotklo a označili ho za neopeřenou střelu s tupým ostřím. Řekli mu, že jich si považují a klaní se jim tisíce takových, jako je on, i tisíce takových, kteří jsou dvakrát starší než on. A on se na ně díval pohrdlivě a řekl jim, že takových, jako je on, na světě není; a že jestli oni požívají vážnosti, že on si jich vážit nehodlá. To už starce rozpálilo do běla, rozhořčeně proto řekli:

„Pro takového mezi námi není místa! Ať si jde, kam chce.“

Zasmál se a šel, kam se mu zachtělo. A zrovna se mu zachtělo k jedné krásné dívce, která ho upřeně pozorovala. Přistoupil k ní a objal ji. Ta dívka byla dcerou jednoho ze stařešinů, kteří ho zavrhli. A ona, i když byl krásný, ho odstrčila, protože se bála otce. Odstrčila ho a šla pryč. A on ji udeřil. A když upadla, stoupl jí nohou na prsa tak silně, až z jejích úst vytryskla krev vysoko k nebi. Dívka vzdychla, zkroutila se jako had a umřela.

Všichni, kdo to viděli, ztuhli hrůzou – poprvé někdo takto před jejich očima zabil ženu. Dlouhou dobu se oči všech přítomných mlčky upíraly střídavě na ni, ležící s otevřenými očima a zkrvavenými rty, a na něho, jenž hrdě stál sám proti všem vedle ní – on však ani nesklonil hlavu a celým svým postojem mlčky křičel: „Tady jsem, kdo mě potrestá?“ Když se

vzpamatovali, chytli ho, svázali a nechali tak, protože zabít ho hned by bylo příliš prosté a neuspokojilo by je to.“

Noc rostla a sílila a naplňovala se zvláštními tichými zvuky. Ve stepi smutně pískali syslové, ve vinohradech rezonoval skleněný cvrkot kobylek, listí vzdychalo a šeptalo, kotouč měsíce v úplňku, dříve krvavě rudý, teď pobledl a vzdaloval se od země a stále více zaléval step modravou mlhou...

„I sešli se, aby vymysleli trest hodný takového zločinu. Nejdříve ho chtěli nechat roztrhat koňmi – to se jim však zdálo málo. Pak je napadlo, že by do něj každý vystřelil po jedné střele, to ale taky zavrhl; přemýšleli i o upálení, dým z ohně by však zahalil jejich očím trestancova muka. Navrhovali ještě mnoho dalšího, ale nic se jim nezdálo dost dobré, aby se to zalíbilo všem. A jeho matka před nimi klečela na kolenou a mlčela, nemajíc slz ni slov, aby prosila o smilování. Rokovali už dost dlouho, když jeden moudrý člověk po dlouhém přemýšlení nakonec řekl:

„Zeptáme se ho, proč to udělal!“

I zeptali se ho na to. A on opáčil:

„Rozvažte mě! Nebudu mluvit v poutech!“

Když ho rozvázali, řekl jim:

„Co ode mě požadujete?“ zeptal se, jako by všichni okolo něj byli jeho sluhové...

„Slyšel jsi, co chceme!“ řekl ten moudrý člověk.

„Proč bych vám měl vysvětlovat svoje činy?“

„Abychom je mohli pochopit. Poslyš, ty jeden nafoukanče! Beztak tě čeká smrt... Dej nám pochopit, co jsi udělal. My zůstaneme naživu a je pro nás dobré vědět víc, než víme teď.“

„Dobře, řeknu vám to, i když ani já možná sám ne úplně chápu to, co se stalo. Myslím, že jsem ji zabil proto, že... že mě odstrčila... A já jsem ji přitom potřeboval...“

„Ale vždyť ona nebyla tvoje!“ řekli mu.

„Což vy užíváte jen to, co vám náleží? Vždyť vidím, že každý člověk má jen řeč, ruce a nohy. Ale užívá přitom i zvěř, ženy, půdu... A mnoho dalšího.“

Řekli mu na to, že za všechno, co si člověk bere, musí zaplatit sám sebou: platí svým rozumem a silou a někdy, někdy i životem. A on na to odvětil, že on se rozdávát nehodlá, že se chce zachovat celičký pro sebe.

Dlouho s ním debatovali a nakonec zjistili, že se považuje za prvního na zemi, a kromě sebe že nic a nikoho nevidí. Všichni se až zhrozili, když pochopili, k jaké samotě odsoudil sám sebe. Neměl kmen ani matku, dobytek, ani ženu; ba co víc, po ničem z toho netoužil.

Když to ti lidé pochopili, znovu začali rokovat o tom, jak ho potrestat. Teď už se však dlouho neradili. Ten moudrý člověk, který jim předtím nijak nebránil v soudech, promluvil takto:

„Počkejte! Existuje jeden trest. A je to strašlivý trest. Další takový byste nevymysleli ani za tisíc let! Jeho trest je v něm samém! Pusťte ho na svobodu, ať si jde. Takový budiž jeho trest!“

A v tom se stala velká věc. Zaburácel hrom, i když na nebi nebylo ani mráčku. Nebeské síly potvrzovaly slova moudrého člověka. Všichni se uklonili a rozešli se. A ten mladík, kterého pojmenovali Larra, což znamená *zavržený, vyhozený ven*, ty lidi vyprovázel svým strašlivým smíchem, vysmíval se těm, kteří ho opustili; smál se, i když zůstal sám, svobodný, tak jako jeho otec. Jenže jeho otec – nebyl člověkem. A tento tady – člověkem byl. A tak začal žít, svobodný a volný jako pták. Přicházel mezi lidi a lovil dobytek i děvčata jako kořist, bral si, cokoli se mu zachtělo. Stříleli po něm, ale střely nemohly vniknout do jeho těla,

keré bylo chráněno neviditelným pláštěm vyššího trestu. Byl mazaný, divoký, silný a krutý a nevyhledával kontakt s lidmi. Vždycky ho viděli jen z dálky. Dny, měsíce a roky se osaměle motal kolem lidských obydlí, až z toho bylo ne deset, ale desítky let. Jednou se však přece přiblížil k lidem, a když se na něho vrhli, neuhnul a nezačal se bránit. V tom to jeden z lidí pochopil a nahlas zakřičel:

„Nic mu nedělejte! Chce umřít!“

Všichni ztuhli, protože nikdo nechtěl smrtí vykoupit toho, kdo jim činil příkoří. Zastavili se a vysmívali se mu. On se třásl vzteky, když slyšel ten smích, a stále šmátral po svém hrudníku a cosi na něm hledal. Najednou zvedl ze země kámen a vrhl se na lidi. Oni však před ním jen uhýbali a ze své strany mu žádný z úderů neoplatili. Když padl únavou k zemi, poodešli kousek stranou a dívali se na něho. On vstal, zvedl nůž, který komusi upadl, když se s ním bil, a vrazil si jej do hrudi. Nůž se ale zlomil, jako by ho vrazil do kamene. Larra znovu upadl a dlouho bil hlavou do země. Země však před ním uhýbala a tvořila důlek pod údery jeho hlavy.

„On nemůže umřít!“ vykřikovali škodolibě lidé.

A tak se rozešli a nechali ho tam. Ležel tváří k nebi a viděl, jak se na něm jako černé tečky vznášejí mocní orli. V jeho očích bylo tolik smutku, že by jím mohl zahubit všechny lidi na zemi. Od té doby zůstal úplně sám, svobodný a volný, a čeká na smrt. A tak tady pořád všude obchází. Vidíš, už je z něho jen stín – a zůstane jím navěky! Nerozumí lidské řeči ani lidskému jednání. Nerozumí ničemu. A stále hledá, chodí, bloudí... Není to život, a vyhlídka na smrt taky není. A místo mezi lidmi se pro něj už nenajde. Tak to vidíš, jaký trest čeká člověka za jeho pýchu!“

Stařena domluvila, zmlkla, hlava jí upadla na prsa a několikrát se podivně zhoupala. Podíval jsem se na ni. Zdálo se mi, že stařenu přemáhá spánek. Nevím proč, ale začalo mi jí být hrozně líto. Na konci svého vyprávění už mluvila jakýmsi vysokým, výhružným tónem, přesto však v jejím hlase byla slyšet i bázeň a poddanost.

Na břehu se ozval zpěv – podivný zpěv. Nejdříve zazněl hluboký alt – zazpíval dva tři tóny, potom se rozezněl hlas jiný, který začal píseň zase od začátku, i když ten první se linul stále před ním – pak se k písni přidávaly třetí, čtvrtý, pátý hlas, stále stejným způsobem. A najednou tu píseň, zase od začátku, zazpíval sbor mužských hlasů.

Každý ženský hlas zněl zvlášť, jako by to byly různobarevné potůčky, které se valily odněkud shora, zvonivě přeskakovaly skalnaté výčnělky a nakonec se vlily do mocné vlny mužských hlasů, která se plynule valila nahoru; ženské hlasy se v ní topily a zase se z ní vynořovaly, v jednu chvíli ji zadusily a pak se zase jeden po druhém osvobožovaly a vylétaly čistě a silně vysoko nad ni.

Šumění moře nebylo přes hlasy slyšet...

II

„Slyšel jsi už někdy takový zpěv?“ zvedla tázavě hlavu Izergil a usmála se svými bezzubými ústy.

„Neslyšel. Nikdy jsem nic takového neslyšel.“

„Ani neuslyšíš... My zpívání milujeme. Jenom krásní lidé mohou krásně zpívat. Krásní lidé, kteří milují život. A my život milujeme. Jenom se na ně podívej. Copak nejsou za celý den unavení? Od ranního kuropění až do západu slunce pracovali. A jen co vyšel měsíc, už zpívají! Ti, kteří neumějí žít, už by byli dávno v pelechu. Ti, kteří milují život, zpívají.“

„Jenže, pro zdraví...“ chtěl jsem začít protestovat.

„Zdraví máš v životě vždycky tolik, kolik je třeba. Zdraví! To máš jako s penězi. Kdybys jich měl dostatek, copak bys je neutrácel? Se zdravím je to jako se zlaťáky. Víš, co jsem dělala, když jsem byla mladá? Od rána do noci jsem tkala koberce, od práce jsem se skoro nehнула. Já, která jsem v mládí byla živé stříbro, jsem musela nehnutě sedět přikovaná jako kámen. Seděla jsem tak dlouho, až mi třesly všechny kosti v těle. Ale jen co přišla noc, hned jsem běžela líbat svého milého. A tak jsem běhala tři měsíce, dokud trvala naše láska. Všechny ty noci jsem strávila u něho, a kolika let jsem se dožila! A krev mi pořád ještě buší ve spáncích. Jajaj, kolik já jsem se namilovala! Kolik polibků jsem dostala a kolik jsem jich sama rozdala!“

Podíval jsem se jí do tváře. Její černé oči byly stále stejně potemnělé, jiskru v nich nezažehly ani vzpomínky. Měsíc ozařoval její rozpraskané rty, ostrou bradu s šedými vousky i vrásčitý nos, zahnutý jako soví zoban. Tváře měla propadlé a v jedné z těch černých prohlubní ležel pramen popelavě šedých vlasů, které vyklouzly z červeného hadříku omotaného kolem hlavy. Kůži na tváři, krku i rukou přetínaly hluboké vrásky a při každém pohybu staříčké Izergil to vypadalo, že suchá kůže se celá potrhá, rozpadne na kousky a přede mnou bude stát holá kostra s potemnělými černými očima.

Znovu se svým nakráplým hlasem dala do vyprávění:

„Žila jsem s matkou u Falmi, na samém břehu Byrlatu, a bylo mi patnáct let, když se objevil u našeho prahu. Byl tak vysoký, mrštný, snědý a veselý... Seděl v loďce a svým zvučným hlasem zavolal směrem k našemu oknu: ‚Hej, nemáte víno? A něco k jídlu?‘ Podívala jsem se z okna a skrze větve jasanů vidím měsícem modře ozářenou tvář; na sobě má bílou košili přepásanou širokým opaskem s uzlem na boku a dlouhými třásněmi. Jednou nohou stojí v loďce, druhou na břehu, kolíbá se a něco si u toho prozpěvuje. Jak mě zahlédl, povídá: ‚Heleďme se, jaká tady bydlí krasotinka! To jsem ani nevěděl!‘ Jako by tady v okolí už poznal všechny krasavice kromě mě! Dala jsem mu víno a vařené vepřové. A za čtyři dny jsem mu dala sama sebe. Každou noc jsme se projížděli v loďce. On přijede, tichounce hvízdne jako sysel a já vyklouznu z okna přímo do řeky jako rybička. A může se jet. Býval rybářem v Prutě a poté, co se matka o všem dozvěděla a dostatečně mě za to vyplatila, mě přemlouval, abych s ním odešla do Dobrudžy a dál, až do delty Dunaje. Ale mně se tehdy už nelíbil. To byly pořád samé písničky a polibky, nic víc! Začala to být nuda. V té době naším krajem táhly bandy Huculů a všichni tady měli milenky. Těm bylo aspoň veselo. Některá čeká, čeká na svého karpatského mládence, už už si myslí, že sedí někde v žaláři, nebo ještě hůř, leží pod drnem, ale on se najednou zjeví, buď sám, nebo se dvěma třemi kamarády, a jako z čistého nebe jí padne k nohám. Dárky přiváželi velkolepé, sehnali, na co si vzpomněli. S milenkou se veselí, naparují se před svými druhy. A jí je to příjemné. Poprosila jsem jednu kamarádku, která měla Hucula, aby mě jim představila. Jak ta se jenom jmenovala? Nevím, už jsem to zapoměla. Nějak jsem teď začala zapomínat. Od té doby už uteklo hodně vody. Člověk všechno zapomene! Tak ta kamarádka mě seznámila s jedním jinochem. Byl to krasavec. Rezavý od hlavy až k patě, i vousy, i kadeře měl rezavé. Ohnivá hlava. Býval takový zamyšlený, někdy vlídný, jindy se rval a řval jako zvíře. Jednou udeřil i mě. A já jsem na něho skočila jako kočka a zahryzla jsem se mu do tváře. Od té doby měl na tváři důlek a líbilo se mu, když jsem ho na něm líbala.“

„A rybář se poděl kam?“ zeptal jsem se.

„Rybář? Ten... No... Nalepil se na ně, na Huculy. Nejdřív mě přemlouval a hrozil, že mě utopí, ale pak se na to vykašlal. Nalepil se na ně a namluvil si jinou. Pověsili je nakonec společně – rybáře i toho Hucula. Byla jsem se podívat, jak je větší. Bylo to v Dobrudžce. Rybář šel na smrt celý bledý a plakal, Hucul u toho kouřil dýmku. Jde vstříc šibenici, kouří, ruce

v kapsách, jeden knír na rameni, druhý spadený na prsa. Když mě uviděl, vyndal si dýmku z úst a zavolal: ‚Sbohem!‘ Celý rok jsem pro něho smutnila. Achjo... Stalo se to tehdy, když chtěli odejít k sobě do Karpat. Rozlučku šli zapít k jednomu Rumunovi a tam je chytli. Zajali jen dva, ale několik jich zabili a ostatním se podařilo utéct. Tomu Rumunovi se pak pořádně odplatili. Dům mu zapálili, mlýn taky a veškeré zrní. Skončil jako žebrák.“

„To byla tvoje práce?“ nazdařbůh jsem se zeptal.

„Huculové měli přátel hodně, nejenom mě. A ten nejméně, ten za ně uspořádal pěknou tryznu...“

Píseň na břehu moře umlkla a stařeně už přizvukovalo jen šumění mořských vln. Bojovné šumění bylo tím nejlepším doprovodem pro její bojovný život. Noc byla stále měkčí, stále více se zalévala modrým svitem luny a neurčité zvuky těžkého života jejích neviditelných obyvatel byly stále tišší a stále více je přehlušovalo rostoucí burácení vln. Sílíl vítr.

„A ještě jsem milovala jednoho Turka. Ve Skutari jsem byla v jeho harému. Žila jsem tam týden a docela to šlo. Ale omrzelo mě to. Pořád jenom ženské, samé ženské. Měl jich osm. Celý den jen jedí, spí a mlátí prázdnou slámu. Nebo se hádají a kdákají u toho jako slepice. Byl už docela v letech, ten Turek. Byl skoro šedivý a takový vážný. A bohatý. Mluvil jako pán. Měl černé oči. Přímé oči, které hledí přímo do duše. Hrozně rád se modlil. Poprvé jsem ho uviděla v Bukurešti. Vykračuje si po tržišti jako car a má tak hrozně vážný pohled. Usmála jsem se na něho. A v ten samý večer mě chytli na ulici a přivezli k němu. Obchodoval se santalovým dřevem a s palmami a do Bukurešti přijel něco koupit. ‚Půjdeš ke mně?‘ zeptal se. ‚Proč ne, půjdu!‘ ‚Dobře.‘ A jela jsem. Byl pořádně bohatý, ten Turek. Měl už i syna, černookého chlapce, pružného jako strunka. Bylo mu šestnáct let. S ním jsem od Turka taky utekla. Utekla jsem do Bulharska, do Lom-Palanky. Tam mě jedna Bulharka bodla do prsou kvůli svému snoubenci nebo manželovi, už si to nepamatuji.

Stonala jsem dlouho v jednom klášteře. Ženský klášter. Starala se tam o mě jedna dívenka, Polka to byla... A k ní z jiného kláštera – u Arcer-Palanky, ano, tam to bylo – chodil bratr, taky byl mnich... Takový to byl... červík, pořád se přede mnou kroutil. A když jsem se uzdravila, odešla jsem s ním... Do toho jeho Polska.“

„Počkej, a kde je ten mladý Turek?“

„Ten hošík? Umřel, chudáček. Ze smutku po domově nebo z lásky... Začal usychat jaksi, jako mladičkový strom, kterému se dostalo příliš mnoho slunce... Takhle usychal... Pamatuji si, jak tam leží, celý už průsvitný a zmodralý jako kus ledu, ale pořád v něm ještě hoří láska... A bez ustání žadoní, abych se k němu naklonila a políbila ho... Milovala jsem ho, to bylo polibků... Jako by to bylo včera... Pak už mu bylo opravdu špatně – skoro se nehýbal. Leží a jako žebrák o almužnu žalostně prosí, abych si k němu lehla a hřála ho svým tělem. Tak jsem si k němu lehla. Ležím vedle něho – a on se hned celý rozpálí. Jednou jsem se probudila a on už byl studený... Mrtvý... Plakala jsem nad ním. Kdo ví, vždyť možná jsem to byla já, kdo ho zahubil. Byla jsem dvakrát starší než on... Taková silná, sršela jsem energií... A on? Ptáče!“

Povzdechla si a – takové gesto jsem u ní ještě neviděl – třikrát se pokřižovala, šeptajíc cosi svými suchými rty.

„Takže jsi odešla do Polska,“ napověděl jsem.

„Ano, s tím maličkým Polákem. Byl k smíchu a navíc to byl ničema. Když chtěl ženskou, lísal se jako kočka a mazal mi med kolem huby, ale když mě měl dost, měl jazyk jako břitvu. Jednou jsme takhle šli po nábřeží a ten nadutec mě urazil. Nedovedeš si představit, jak jsem se rozzlobila! Krev ve mně vzkypěla jako horká smůla! Zvedla jsem ho jako dítě – tak byl maličký – a sevřela mu hrudník, až celý zmodral. Rozpřáhla jsem se a hodila ho ze břehu

do vody. Křičel, jako když ho na nože bere. Byla to docela zábava. Dívala jsem se na něho shora, jak se tam v té vodě plácá. Odešla jsem. A už jsem se s ním nikdy neviděla. Měla jsem v tom štěstí, že jsem se nikdy nemusela znovu setkat s těmi, které jsem kdysi milovala. Nejsou to příjemná setkání. Je to jako setkávat se s umrlci.“

Stařena zmlkla a zavzdychala. Představoval jsem si ty, kteří ožívali v jejích vzpomínkách. Ohnivě rudý vousatý Hucul jde klidně vstříc smrti s dýmku v ústech. Myslím, že měl chladné modré oči, které se na všechno dívaly soustředěně a tvrdě. Vedle něho černobrvý rybář z Pruty – pláče, nechce se mu ještě umírat, v jeho tváři, zsinálé předsmrtnou hrůzou, potemněly veselé oči, jeho knír, smáčený slzami, mu zplihle visí na okrajích zkřivených rtů. A tady je starý vážný Turek, nejspíš to bude fatalista a despota, vedle něho je jeho syn, bledý a křehký kvítek Orientu, otrávený polibky své milé. A konečně samolibý Polák, gentlemanský a krutý, výřečný a chladný jako led... Ze všech jsou už jen průsvitné stíny a ta, kterou objímali, sedí vedle mě živá, ale i na ní se už podepsal zub času, vysušil jí kůži, vysál její krev; její srdce už netouží, z očí nesrší oheň. I z ní už brzy zbudě jen stín.

Pak pokračovala.

„V Polsku mi začalo být těžko. Žijí tam studení a prolhaní lidé. Neznala jsem ten jejich hadí jazyk. Všichni syčí... Co to syčí? To Bůh jim dal takový hadí jazyk za to, že jsou falešní. Šla jsem tehdy tam, kam mě nohy nesly, a viděla jsem, jak se chystají revoltovat proti vám, Rusům. Došla jsem do města Bochnia. Koupil mě jeden Žid, ne pro sebe, ale aby se mnou obchodoval. Souhlasila jsem s tím – člověk si musí nějak vydělat na živobytí. Nic jsem neuměla a za to jsem platila sama sebou. Tehdy jsem si říkala, že si jen vydělám trochu peněz a pak zpřetrhám řetězy, jakkoli by byly silné, a vrátím se zpátky domů na Byrlat. A tak jsem žila tam. Chodili ke mně bohatí polští pánové a veselili se u mě. Vycházelo je to pěkně draho. Rvali se kvůli mě, ruinovali se. Jeden se o mě pokoušel pěkně dlouho. Jednou, když přišel, vzal měšec, který přinesl jeho sluha, a vysypal ho přímo nad mojí hlavou. Zlaté mince se sypaly a tloukly mě do hlavy. Bylo příjemné poslouchat jejich cinkání, když dopadaly na zem. Ale i tak jsem ho vyhnala. Měl tlustý vlhký obličej a břicho jako velký polštář. Výraz jako nažrané prase. Ano, vyhnala jsem ho, i když říkal, že prodal veškerou svou půdu, i domy, i koně, aby mě zahrnul zlatem. Ale já jsem tehdy milovala jednoho váženého Poláka s rozťatou tváří. Celou tvář měl skrz naskrz posekanou od tureckých šavlí, se kterými ještě docela nedávno bojoval na straně Řeků. To byl aspoň charakter! Vždyť co je mu do Řeků, když je Polák! A on přesto šel a bil se s nimi proti jejich nepříteli. Pořádně ho porubali, od ran mu vyteklo jedno oko a dva prsty na levé ruce měl useknuté. Co je mu do Řeků, když je Polák! Tohle je mu do Řeků: miloval hrdinské činy. A když člověk miluje hrdinské činy, vždycky je koná a vždycky si k nim umí najít cestu. Zdalipak víš, že v životě se vždycky najde místo na hrdinské činy?! A ti, kteří si je neumějí najít, jsou buď lenoši, nebo zbabělci, nebo nerozumí životu, protože kdyby rozuměli životu, každý by tu po sobě chtěl zanechat svůj stín. A tehdy by život nepožíral lidi nadarmo... Jojo, ten posekaný, to byl dobrý člověk! Byl připraven jít na kraj světa, jen aby něco udělal. Myslím, že ho vaši asi zabili během povstání. Proč jste šli pobíjet Maďary? No, no, ticho, ticho!“

Stará Izergil mi přikázala mlčet a sama se najednou zamyslela a zmlkla.

„A ještě jednoho Maďara jsem znala. Najednou zmizel, bylo to v zimě, a na jaře, když roztály sněhy, ho našli v poli s prostřelenou hlavou. Tak to vidíš. Láska má na svědomí víc lidí než mor, rozhodně víc. O čem jsem to mluvila? Aha, o Polsku. Tam jsem si zatančila svoji labutí píseň. Potkala jsem jednoho šlechtice. Ach, jak ten byl krásný! Jako sám ďábel. A já jsem už přece jenom byla v letech. Kolik mi mohlo být? Kolem čtyřicítky? Tak nějak. A on si o sobě navíc dost myslel, ženy ho rozmazlily. Jojo, přišel mě pěkně draho. Chtěl, abych mu dala

hned, ale já jsem se nenechala. Nebyla jsem přece žádná nicka ani otrokyně. I s tím Židem už jsem skoncovala, slušně si na mně vydělal... V té době jsem už žila v Krakově. A měla jsem všechno: koně, zlato, služebnictvo... Přicházel ke mně, namyšlený jako satan, a pořád chtěl, abych mu já sama padla k nohám. Pohádali jsme se... Byla jsem z toho celá tumpachová. Táhlo se to dlouho, ale nakonec bylo přece jenom po mém: to on přišel s prosíkem na kolenou... Jenže hned jak dosáhl svého, tak mě nechal. A tehdy jsem pochopila, že už jsem stará. Ach, to bylo hořké zjištění. Bolestně hořké! Vždyť já jsem ho milovala, pekelníka jednoho. A on se mi na schůzce vysměje do očí... Ničema! I za zády se mi vysmíval, věděla jsem o tom. Žádná slast, to ti teda povím! Ale byl tady, nablízku, a já jsem ho i tak měla ráda. A když měl narukovat do boje proti vám, Rusům, zatmělo se mi před očima. Snažila jsem se to v sobě zlomit, ale marně...

A tak jsem se rozhodla jet za ním. Bojoval někde v lesích u Varšavy.

Když jsem se tam dostala, zjistila jsem, že vaši už je pobili... a on že padl do zajetí, byl v nedaleké vesnici.

„Dobře,“ řekla jsem si, „už ho nikdy nevidím!“ Jenže vidět jsem ho chtěla. A taky že jsem se o to začala snažit... Oblékla jsem se jako chromá žebračka a šla se zavázanou tváří do té vesnice, kde ho drželi. Všude byli kozáci a vojáci... A mě to zas přišlo pěkně draho! Dozvěděla jsem se, kde Poláky drží, a vidím, že dostat se tam bude docela oříšek. Ale musela jsem to udělat. V noci jsem se připlazila k tomu místu, kam je zavřeli. Plazím se zahradou mezi záhonky a vidím, že strážný mi stojí v cestě. A taky slyším, že Poláci zpívají a hlasitě se baví. Zpívají jednu píseň... O matce Boží... A ten můj tam taky zpívá... ach, můj Arkadek. Píchlo mě u srdce, když jsem si uvědomila, že jsem to bývala já, za kým se ostatní plazili. Ale karta se obrátila, tisknu se k zemi jako had, kousek po kousku se šinu vstříc milovanému člověku, a možná taky vstříc smrti. Strážný už něco slyší, naklání se mým směrem. Co už? Vstala jsem ze země a jdu k němu. Nemám u sebe nic, ani nůž, nic kromě rukou a jazyka. Škoda, že jsem si nevzala nůž. Šeptnu na něho: „Počkej!“ A on, vojáček jeden, mi hned strká bajonet pod bradu. Povídám mu tiše: „Nebodej, počkej, vyslechni mě, pokud máš srdce! Nic ti dát nemůžu, ale prosím tě...“ Spustil zbraň a šeptem mi říká: „Zmiz, ženská, slyšíš? Okamžitě zmiz! Co tady pohledáváš?“ Řekla jsem mu, že mi tady drží syna. „Pochop to, vojáčku – syna! Však i ty jsi něčí syn, nemám pravdu? Tak se na mě podívej, mám takového, jako jsi ty, ale kde teď sedí ten můj? Nech mě, abych se na něho aspoň po očku podívala, vždyť může za chvíli umřít... Však i tebe můžou zítra zabít... Bude tě oplakávat tvoje matka? Těžko přetěžko se ti bude umírat bez rozloučení s drahou matičkou. Stejně tak i mému synovi se bude těžko umírat. Smiluj se nad sebou, nad ním i nade mnou – matkou!“

Dlouho jsem do něho musela hučet! Hustě přšelo a déšť nás promočil na kost. Vítr vyl a skučel a jeho poryvy mi vrážely tu do zad, tu do prsou. Stála jsem a kymácela se před tím zatvrzelým vojákem. A on pořád: „Ne a ne!“ A ve mně vždycky, když jsem uslyšela jeho odmítavé „ne!“, s ještě větší silou vybuchovala touha uvidět svého Arkadka. Mluvila jsem a měřila si vojáčka očima – byl maličký, vyhublý a pořád pokašlával. Padla jsem před ním na zem, objala jeho kolena, mluvila a mluvila, a nakonec jsem ho povalila na zem k sobě. Padl do bláta. Rychle jsem ho otočila tváří k zemi a přitiskla mu hlavu do louže, aby nekřičel. Nekřičel, jen sebou škubal a trhal, jak se mě snažil setřást ze svých zad. A já jsem jen oběma rukama tiskla jeho hlavu hlouběji do hlíny. Až jsem ho udusila... Hned jsem se vrhla k sýpce, ve které zpívali Poláci. „Arkadku!“ zašeptala jsem do škvíry ve zdi. Jsou naštěstí dost důvtipní, tihle Poláci, takže nepřestali zpívat, když mě uslyšeli. A už proti sobě vidím jeho oči. „Můžeš odsud vylézt?“ „Můžu, skrz podlahu!“ „Tak polez!“ Ze sýpky nakonec vylezli čtyři – můj Arkadek a tři další. „Kde jsou strážní?“ zeptal se Arkadek. „Támhle leží jeden!“ A oni se

přikrčeně a potichu jako kočky vydali na cestu. Hustě přšelo a vítr burácel. Vyšli jsme z vesnice a dlouho jsme mlčky šli lesem. Šli jsme dost rychle. Arkadek mě držel za ruku a jeho ruka byla horká a třásla se. Ach, jak mi s ním bylo dobře, dokud mlčel. Byly to poslední minuty, poslední dobré minuty mého dychtivého života. Jenže pak jsme vyšli na palouk a zastavili se. Všichni čtyři mi děkovali. Strašlivě dlouho mi pořád něco říkali! Já jsem poslouchala a dívala jsem se na svého Poláčka. Jak jen se mi odvděčí? V tom mě objal a hrozně vážně řekl... Nepamatuji si, co přesně řekl, ale bylo to něco v tom smyslu, že teď, jako poděkování za to, že jsem ho odtamtud vyvedla, mě bude milovat. Klekl si přede mě na kolena, usmíval se a pronesl: ‚Moje královno!‘ Prolhanec jeden, pes prašivý! No, tak jsem ho trošku nakopla nohou a ještě bych mu byla dala políček, ale on couvl a vyskočil. Stojí přede mnou celý bledý a hrozivý. Stojí i ti tři další, celí zachmuření. A všichni mlčí. Podívala jsem se na ně. Pamatuji si, že jediné, co jsem najednou cítila, byla strašná prázdnota, a taky hrozná unylost. Řekla jsem jim: ‚Zmizte!‘ A oni, ti prašiví psi, se zeptali: ‚A ty se tam vrátíš, abys jim ukázala, jakým směrem jsme utekli?‘ Takoví to byli ničemové. Nakonec však odešli. Další den mě chytili vaši, ale brzo mě pustili. Tehdy jsem pochopila, že je na čase se usadit. Postavit kukaččí hnízdo! Ztěžkla jsem, moje křídla zeslábla, peří vybledlo... Nejvyšší čas! Odjela jsem do Haliče a odtamtud do Dobrudži. A už je to dobrých třicet let, co tu bývám. Měla jsem tu i muže, byl to Moldavan, ale před rokem umřel. A tak si tady žiju. Sama. Vlastně nejsem sama. Mám támhle ty.“

Mávla rukou směrem k moři. Bylo tam úplné ticho. Občas se vynořil krátký, zatoulaný zvuk, hned ale zase zmlkl.

„Mají mě rádi. Co já už jsem se jim toho navyprávěla... Potřebují to. Všichni jsou to ještě mláďata. A mně je s nimi taky dobře. Dívám se na ně a říkám si: ‚Taky jsem bývala taková... Jenom tehdy, za našich časů, měl v sobě člověk víc síly a ohně. A žilo se proto veseleji a líp.‘ Tak, tak!“

Zmlkla. Bylo mi vedle ní smutno. Podřimovala, padala jí hlava a tiše něco šeptala. Možná se modlila.

Nad mořem se zvedala černá, těžká, hrozivá mračna, podobná horskému masivu, a pomalu se plazila směrem ke stepi. Z jejich vrcholků se odtrhovaly cáry menších mraků, pluly před nimi a zhášely hvězdy jednu po druhé. Moře šumělo. Nedaleko od nás byly z vinohradu slyšet polibky, šepot a vzdechy. Hluboko ve stepi vyl pes. Vzduch dráždil nervy zvláštní vůní, která šimrala do nosu. Mračna vrhala na zem hustá klubka stínů, která se plazila po zemi, plazila se a pak zase mizela, aby se za chvíli zase objevila. Místo měsíce se teď na nebi bělala mléčná opálová skvrna, kterou někdy nadobro zakrylo popelavé mračno. A daleko ve stepi, která teď už byla černá a hrozivá, jakoby přikrčená a něco v sobě skrývající, jiskřily malinké modré ohníčky. Ohníček vzplanul, zajiskřil a zhasl a hned ho na jiném místě vystřídal další. Úplně jako by někdo rozesel po stepi lidi, kteří něco ztratili, a aby to našli, zapalovali sirky, které jim vítr hned zhášel. Byly to zvláštní modré ohnivé jazýčky, které připomínaly něco pohádkového.

„Vidíš ty jiskry?“ zeptala se mě Izergil.

„Támhle ty modré?“ ukázal jsem prstem do stepní dáli.

„Modré? Ano, přesně ty. Tak přece jen létají. Tak, tak. Já sama už je nevidím. Vůbec toho už moc nevidím.“

„Kde se ty jiskry berou?“ zeptal jsem se stařeny.

Už jsem o nich dřív slyšel, ale chtěl jsem si poslechnout, co o nich řekne stará Izergil.

„Ty jiskry létají od Dankova planoucího srdce. Bylo jednou jedno srdce, které zahořelo ohněm... A od něho jsou ty jiskry. Povyprávím ti to. To je taky starý příběh. Starý, starý...“

Všechno je staré... Vidíš, jaké to dřív všechno bylo? A teď už nic takového není. Ani činy, ani lidé, ani pohádky už nejsou takové jako dřív. Ale proč? Řekni! Neřekneš... Co ty o tom víš? Co vy, mladí, víte? Pche! Kdybyste se víc ohlíželi do minulosti, všechno pochopíte. Jenže vy se neohlížíte a pak to tak vypadá, ani žít pořádně neumíte. Copak ten váš život nevidím? Všechno vidím, i když moje oči už za nic nestojí! Ale moc dobře to vidím, že lidi nežijí, ale jen živoří, živoří a zbytečně mrhají svým životem. A když okradou sami sebe o čas, který jim byl vyměřen, začnou si stěžovat na osud. Ale co s tím má osud co společného? Každý je svého štěstí strůjcem! Lidé jsou teď různí, ale silní? Silní lidé už nejsou! Kam se poděli? I krásných lidí už je mnohem méně.“

Stařena se zamyslela nad tím, kam se poděli silní a krásní lidé, a hleděla u toho upřeně do stepi, jako by právě v ní mohla najít odpověď.

Čekal jsem mlčky na její vyprávění a bál jsem se, že když se na něco zeptám, zase někam odbočí.

Konečně se dala do vyprávění.

III

„V dávných dobách žili na zemi lidé, jejichž tábořiště ze tří stran chránil neproniknutelný les, na straně čtvrté – step. Byli to veselí, silní a odvážní lidé. Jednoho dne jim však nastaly zlé časy. Odkudsi se zjevil jiný kmen a zahnal tyto lidi do hloubi lesa. V lese byly močály a tma, protože les byl starý a jeho větve byly tak hustě propleteny, že přes ně nebylo vidět nebe a sluneční paprsky jen stěží sem tam probleskovaly na zem skrz husté listoví. Když už na kalnou hladinu močálu dopadl záblesk slunečního svitu, zvedl se takový puch, že je kosil jednoho po druhém. I začaly nařikat ženy a děti tohoto kmene a otcové se zasmušili a upadli do zádumčivosti. Jediná cesta ke spáse byla dostat se ven z lesa. A z lesa vedly jen dvě cesty: jedna nazpátek, kde byli silní a zlí nepřátelé, a druhá kupředu, kde stáli stromoví obři, kteří se k sobě pevně tiskli svými mohutnými větvemi a zapouštěli své uzlovité kořeny hluboko do tuhého bahnitého jílu. Ve dne stály stromy mlčky a nehnutě jako kamenné sochy v šedavém pološeru a v noci, když lidé zapálili ohně, se na ně začaly tisknout ještě silněji. Neustále, ve dne i v noci, obklopovala ty lidi, navyklé na široké prostranství stepi, neproniknutelná tma, která se je už už chystala pohltit. Ještě horší to bylo, když v korunách stromů začal skučet vítr a celý les přidušeně hučel, jako by jim hrozil a zároveň už dopředu zpíval pohřební pochod. Byli to sice silní a odvážní lidé a mohli se klidně jít na smrt bít se svými nepřáteli, kteří je už jednou porazili, ale oni nemohli umřít v boji, protože nesli odkaz, a kdyby umřeli, ten odkaz by zmizel z povrchu zemského zároveň s nimi. A proto jen seděli a během nekonečných nocí za přidušeného šumění lesa a mezi jedovatými výpary močálů přemýšleli. Seděli, stíny ohňů poskakovaly kolem nich v tichém tanci a všem se zdálo, že to není tanec stínů ohně, ale vítězný rej zlých duchů lesa a močálu. A ti lidé pořád jen seděli a přemýšleli. A nic – ani práce, ani ženy – nic nezmuže tělo a duši člověka tak, jako ho vyčerpají černé myšlenky. A tak ti lidé klesali na mysli... V myslích se jim rodil strach, skoval jejich silné ruce; ženy vzbuzovaly hrůzu, když kvílely nad mrtvými těly zahubenými smrtonosnými výpary bažin a nad údělem předem odsouzených a strachem vysílených přeživších. Lesem se začala šířit slova bázně, nejdříve potichu a nesměle, nakonec však stále hlasitěji a hlasitěji. Už se chtěli vydat napospas nepříteli a položit mu k nohám svoji svobodu, nikdo se už, zcepenělý strachem, nebál otrockého života. Když tu se objevil Danko a sám všechny zachránil.“

Stařena zřejmě o Dankově planoucím srdci vyprávěla často. Mluvila zpěvavě a její zastřený skřípavý hlas přede mnou zřetelně vykresloval hučení lesa, ve kterém mřeli z jedovatých výparů blat nešťastní vyhnaní lidé.

„Danko byl jeden z nich, mladý krasavec. Krásní jsou vždycky odvážní. Takto promluvil Danko ke svým druhům:

„Myšlenka kámen z cesty neodvalí. Kdo nic nedělá, ničeho nedosáhne. Proč ztrácíme síly přemýšlením a steskem? Vstávejte, vydejme se do lesa, projdeme ho naskrz, vždyť mu někde musí být konec! Všechno na světě někde končí! Pojdme! No? Hej, zvedejte se!“

Podívali se na něho a viděli, že je lepší než ostatní, protože v jeho očích se leskly živé ohníčky vyzařující sílu.

„Veď nás!“ řekli.

A on je vedl.“

Stařena na chvíli zmlkla a zahleděla se do stepi, kde byla tma zase o něco hustší. Jiskřičky Dankova planoucího srdce probleskovaly kdesi v dálce a zdálo se, že jsou to modré vzdušné kvítky, které rozkvítají jen na malý okamžik.

„A tak je Danko vedl. Všichni šli vesele za ním, věřili mu. Cesta nebyla vůbec jednoduchá! Neustálé přitímí, všudypřítomná nenasytná tlama hnilobného močálu, která požírala lidi na každém kroku, hroznivé stromy, které se jim stavěly do cesty neprostupnou stěnou. Jejich větve se proplétaly mezi sebou, kořeny se plazily všude okolo jako hadi a každý krok těch lidí byl vykoupen krví a potem. Šli dlouho. Les byl stále hustší, sil ubývalo. A ti lidé začali reptat na Danka, remcali, že se zbytečně nechali vést takovým mladým a nezkušeným ptáčetem, které je zavedlo kdoví kam. Ale on šel stále před nimi, mysl klidná a jasná.

Až jednou se nad lesem rozpoutala bouře, stromy přidušeně a hrozně zašuměly. V lese byla najednou taková tma, jakoby se do něj slily všechny noci, které kdy nastaly od stvoření světa. Lidé šli a mezi obrovskými kmeny stromů byli jako trpaslíci, šli za hrozného třesku hromů, šli, a stromoví obři jim k tomu skřípěli a bručeli zlostné písně; a blesky, které poletovaly nad vrcholky stromů, les osvětlovaly modravým studeným ohněm, děsily lidi a mizely, hned jak se objevily. A stromy, ozářené studeným ohněm blesků, oživaly a roztahovaly mezi vyděšené lidi, na moment osvobozené ze zajetí tmy, své kostrbaté, dlouhé ruce, zaplétaly je v husté sítě a snažily se jimi lidi zastavit. A z temného větvoří se na poutníky dívalo cosi strašidelného, temného a studeného. Byla to těžká cesta a lidé, k smrti unavení a vysílení, klesali na mysl. Styděli se přiznat svou slabost, a tak se zlostně obořili na Danka, člověka, který je vedl. Začali ho obviňovat z toho, že neumí vést lidi. Hrůza!

Zastavili se a ve vítězném běsnění lesa a v neproniknutelné tmě začali ti unavení a rozzlobení lidé Danka soudit.

„Ty,“ řekli, „jsi naše největší zkáza a zhouba! Zavedl jsi nás, sám nevíš kam, k smrti jsi nás unavil a za to zasloužíš smrt!“

„Řekli jste mi: Veď nás! Tak jsem vás vedl,“ křikl Danko v odpověď a postavil se jim čelem. „Mám dost odvahy, abych vedl, a proto vás vedu! A vy? Co jste udělali, abyste pomohli sami sobě? Jenom jste šli, aniž byste dokázali ušetřit aspoň trochu sil na další cestu! Jenom jste tupě šli jako stádo ovcí!“

Ta slova je však rozohnila ještě víc.

„Musíš umřít! Musíš umřít!“ vřeštěli všichni.

Les stále hučel a tím hukotem přizvukoval jejich běsnění a blesky cupovaly tmou na cáry. Danko se díval na ty, kvůli kterým na sebe naložil kříž, a viděl, že jsou jako divá zvíř. Stálo kolem něho mnoho lidí, ale v žádné z tváří se nezračila šlechtnost, od nikoho nemohl čekat zastání. V tu chvíli jeho srdce zakypělo rozhořčením, ale z lítosti k lidem zase vychladlo.

Miloval lidi a přemýšlel o tom, že bez něho nejspíš zahynou. A tu jeho srdce zakypělo podruhé, nyní však ohněm bažícím po záchraně těchto lidí, schopným vyvést je z lesa. V tu chvíli v jeho očích zajiskřily paprsky toho mocného ohně... A oni, když to uviděli, si mysleli, že se rozzuřil, a proto mu tak jasně planou jeho zraky. Naježili se jako vlci a čekali, že se s nimi bude bít, obestoupili ho ještě těsněji, aby mohli Danku snáze chytit a zabít. Ale on už pochopil jejich úmysl, a ještě více v něm zahořelo srdce, neboť ta myšlenka v něm probudila stesk...

A les pořád zpíval tu svou chmurnou píseň, hrom burácel a déšť se lil z nebe nepřetržitými proudy...

„Co mohu udělat pro lidi?!“ překřičel Danko burácení hromu.

A tu si rukama rozerval hrud', vytrhl z ní své srdce a zvedl je vysoko nad hlavu.

Srdce planulo jasně jako slunce, ba i jasněji než slunce, a celý les najednou ztichl, jak jej oslňovala tato pochodeň nesmírné lásky k lidem, tma se rozletěla pryč od světla a tam, v hlubině lesa, se roztřásla a padla do hnilobného chřtánu močálu. A ti lidé jen stáli v němém úžasu.

„Jde se!“ zakřičel Danko a vyrazil dopředu na své místo, drže vysoko nad hlavou hořící srdce a osvětluje jím cestu lidem.

Vrhli se za ním jako očarování. Les znovu zašuměl a udiveně pokyvoval vrcholky stromů, ale jeho šumění bylo přehlušeno dupotem běžících lidí. Všichni běželi rychle a směle, síly jim dodávala kouzelná zář hořícího srdce. Pořád ještě umírali, ale umírali bez nářků a slz. A Danko byl stále vepředu a jeho srdce stále plálo a zářilo!

A tu se najednou les před nimi rozestoupil, rozestoupil se a zůstal jim za zády, hustý a němý, a Danko a všichni ti lidé se najednou topili v moři sluneční záře a čistého vzduchu, vonícího nedávným deštěm. Bouřka byla tam, daleko za nimi, nad lesem, ale tady svítilo slunce, nadechovala se step, v trávě se třpytily brilianty dešťových kapek, řeka se blyštěla zlatem... Byl večer a paprsky zapadajícího slunce zbarvily řeku doruda, jako ta krev, která prýštila z Dankova rozervaného srdce.

Blýskl pohledem před sebe na prostranství širé stepi, hrdý smělec Danko, vrhl radostný pohled na svobodnou zemi a hrdě se zasmál. A potom padl... a umřel.

Lidé, nadšení a plní naděje, si jeho smrti nevšimli, a tak ani neviděli, že vedle Dankovy mrtvolky stále ještě září a plane jeho odvážné srdce. Jenom jeden ostražitý člověk si toho všiml, ale z jakéhosi nepochopitelného strachu srdce rozšlápl... A to srdce se rozskočilo na milióny jisker a pohaslo...

No a to jsou ony, ty modré jiskry stepi, které se objevují před bouřkou!“

Když stařena dokončila tu krásnou legendu, step tíživě ztichla, úplně jako by oněměla nad silou odvážného Danku, který z lásky k lidem sežehl svoje srdce a umřel, nežádaje u nikoho z nich žádné odměny. Stařena klímala. Díval jsem se na ni a říkal jsem si: „Kolik legend a vzpomínek ještě zůstalo v její paměti?“ A přemýšlel jsem taky o velikém horoucím Dankově srdci a lidské fantazii, která vytvořila tolik krásných a mocných bájí.

Zadul vítr a obnažil zpod rozervaných šatů vyschlou hrud' stařeny Izergil, která se stále více nořila do snu. Přikryl jsem její staré tělo a sám jsem si lehl na zem vedle ní. Ve stepi bylo ticho a temno. Po nebi se pomalu a monotónně ploužily mraky. Moře tiše a teskně šumělo.

Stříbrné kování

Povídka, 1895.

... Byli jsme tři kamarádi – Sjomka Karguza, já a Míška, vousatý obr s velikánskýma modrýma očima, které se bez přestání na všechno laskavě usmívaly a věčně byly opuchlé od pití. Usídlili jsme se na poli za městem ve starém polorozpadlém baráku, kterému se bůhvíproč říkalo „sklárna“. Důvodem bylo asi to, že ani jedna skleněná výplň v jeho oknech nebyla celá. Nechávali jsme se najímat na různé práce: zametali jsme dvory, kopali jsme příkopy, sklepy, stoky, rozebírali jsme staré budovy a ploty a jednou jsme se dokonce pokusili postavit kurník. S kurníkem to dopadlo neslavně – Sjomka, který se vždy ke všem našim slíbeným závazkům stavěl s až pedantskou odpovědností, začal pochybovat o našich znalostech v oblasti architektury kurníků a jednou v poledne, když jsme odpočívali, vzal a odnesl do hospody všechny hřebíky, které jsme na stavbu dostali, plus dvě nové fošny a zaměstnavatelovu sekyru. Z práce nás za to propustili, ale protože si na nás neměli co vzít, nechali to plavat. Žili jsme z ruky do huby a všichni tři jsme pociťovali zcela přirozenou a v naší situaci ospravedlnitelnou nespokojenost se svým osudem.

Nespokojenost se někdy vyostřovala a vyvolávala v nás nenávisť vůči celému světu, čímž nás ponoukala k činům poněkud výtržnickým, na které je pamatováno ve vyhlášce *O trestech ukládaných smírčími soudy*; celkově jsme však byli melancholicky otupělí, starali jsme se hlavně o to, abychom si našli nějaký ten výdělek, a k ostatním radostem a strastem pozemského života, z nichž nekynul kus žvance, jsme byli poměrně neteční.

Potkali jsme se v noclehárně asi dva týdny před tou příhodou, o které chci vyprávět, protože si myslím, že za to stojí.

Dva tři dny po našem seznámení z nás už byli dobří přátelé, všude jsme chodili spolu, svěřili jsme jeden druhému své cíle a touhy, rovným dílem jsme se dělili o vše, co získal jeden z nás, a tak celkově jsme spolu uzavřeli nepsanou dohodu o obranné a útočné strategii proti životu, který se s nikým z nás rozhodně nemazlil.

Všichni jsme se ze všech sil celičký den snažili najít jakoukoli možnost něco rozebrat, rozřezat, vykopat či odnést, a pokud se taková možnost naskytla, aspoň zpočátku jsme vždycky byli do práce jak diví.

Jenže nejspíš proto, že každý z nás v hloubi duše tajně věřil ve svou předurčenost k vyšším cílům, než například kopání odpadních jam nebo jejich čištění – což je, jen pro informaci těm, kteří nejsou s takovou prací obeznámeni, ještě horší –, po dvou hodinách se nám práce zprotivila a hned nato Sjomka začal pochybovat o její smysluplnosti.

„Kopat jámu... Ale na co? Na splašky. A co takhle je rovnou chrstnout jen tak na dvůr? To by prej nešlo, víš! To by prej hrozně páchlo. To sou mně řeči! Splašky aby smrděly! To by se dalo říct o všem. Tak třeba, vyhodíš kvašák – a proč by měl smrdět, když je tak malinkej? Poleží si tam den – a je po něm, shnije. To tak jedině kdyby celýho člověka mrtvýho vyhodili na slunce, tak ten by asi pořádně zasmrád, protože člověk, to je pořádněj kus svinstva.“

Kvůli těmto a podobným Sjomkovým řečem dost upadalo naše pracovní nasazení... Docela to ještě šlo, když jsme pracovali za denní mzdu, ale když to bylo na víc dní, tak jsme si obvykle vyprosili platbu předem a stihli jsme ji prožrat ještě dřív, než byla práce dokončena. A to jsme pak museli jít ke chlebedárci s prosíkem, aby nám přidal, načež ten nás většinou vyhnal a ještě nám hrozil, že zavolá policii a donutí nás dokončit práci, za kterou nám už zaplatil. My jsme však trvali na svém, že hladoví přece pracovat nemůžeme, a tak jsme většinou dosáhli svého.

Jasně, bylo to od nás docela nečestné, jenže to bylo hrozně výhodné a my za to přece nemůžeme, že je to v životě tak nelogicky zařízeno, že morální jednání je pro člověka skoro vždycky nevýhodné.

Vyjednávání se zaměstnavatelem se pokaždé zhostil Sjomka a nutno přiznat, že v tom byl učiněný přeborník, protože důkazy o tom, že je v právu, podával tónem člověka naprosto zmučeného prací a umdlévajícího pod jejím přetěžkým jhem...

A Míška se na to mlčky díval, mrkal svými modrými očima, občas se pousmál dobrým a smířlivým úsměvem, jakoby chtěl něco říct, ale nenacházel k tomu dost odvahy. Míška vůbec mluvil dost málo a jenom když byl opilý, byl schopen ze sebe vypravít něco, co se aspoň vzdáleně podobalo souvislé promluvě.

„Kamarádi moji!“ vykřikoval v takových chvílích s úsměvem a s podivně se třesoucími rty. V krku mu vyschlo a vždycky potom, co začal mluvit, se nějakou dobu držel za hrdlo a dusil se záchvatem kašle...

„No?“ popoháněl ho netrpělivě Sjomka.

„Kamarádi moji drazí! Vždyť my žijeme jako psi... Jestli ne hůř... Ale proč? Co jsme komu udělali? To nám nikdo nepoví. Nejspíš to tak Bůh chce. Všechno na světě je podřízeno vůli Boží. Nemám pravdu, kamarádi? Takže my si zasloužíme psí život, protože jsme špatní lidé. Jsme špatní lidé, no nemám pravdu? Mám. Takže vám říkám: máme, co si zasloužíme. Mám pravdu? Takže, pánové, je to odplata za naše činy. A tudíž – musíme trpělivě snášet svůj osud, co? Nemám pravdu?“

„Hlupáku!“ reagoval lhostejně Sjomka na vzrušené a zpytavé otázky svého druha.

Ten se jen provinile schoulil, nesměle se usmíval, mlčel a mrkal opile se klíživými očima.

Jednou se na nás usmála štěstěna.

Potloukali jsme se zrovna po tržišti a vyhlíželi jsme, komu by se mohly hodit naše služby, když jsme narazili na malinkou vyhublou stařenku s vráscitou a přísnou tvář. Hlava se jí stařecky třásla a na sovim nose jí poskakovaly velké brýle s těžkými stříbrnými obroučkami; stále si je poposouvala blíž k očím a blýskala u toho malinkýma suchýma očima.

„Copak? Nemáte co na práci? Chcete nějakou?“ zeptala se nás, když jsme se na ni toužebně zadívali.

„Dobře,“ řekla, když od Sjomky dostala uctivou kladnou odpověď.

„Potřebuji, aby mi někdo strhl starou lázeň a vyčistil studnu... Kolik byste si za to vzali?“

„Musíme se na to nejdřív podívat, milostpaní, abysme viděli, jak je ta vaše lázníčka velká,“ odpověděl úslužně a zvučně Sjomka. „A stejně tak ta studna... Studny bývají různé. Někdy jsou i pořádně hluboké...“

Stařenka nás tedy pozvala na obhlídku a za hodinu už jsme vyzbrojeni sekýrami a páčidlem úporně vyvraceli krov dřevěného domku lázně. Za jeho stržení a za vyčištění studny jsme si řekli o pět rublů. Lázeň stála v rohu staré zarostlé zahrady. Kousek od ní se v nízkých višňových stromcích krčil altánek a my jsme ze střechy lázně viděli, že stařenka sedí v altánku na lavičce a zaujatě si čte v knize, která jí leží na klíně... Stařenka na nás čas od času vrhala pozorný a přísný pohled, kniha na jejím klíně se neznatelně pohupovala a slunce se tu a tam zablýsklo v jejím masivním, očividně stříbrném kování...

Nic člověku nejde tak pěkně od ruky jako bourání...

Do úmoru jsme se pachtili v mračnech suchého štiplavého prachu, který nás neustále nutil kýchat, kašlat, smrkat a protírat si oči; a lázeň, stará jako její majitelka, se pomalu tříštila a sesouvala...

„Hej, rup, zaberte hoši, všichni pěkně naráz!“ povzbuzoval nás Sjomka a jeden krov za druhým se s rachotem řítit k zemi.

„Co to má asi za knížku? Taková je tlustoučká,“ přemýšlel hlasitě Míška, když si opřený o sochor otíral rukou pot z tváří – v tu ránu z něj byl mulat. Plivl si do dlaní, rozmáchl se sochozem s úmyslem zarazit ho do škvíry mezi trámy, a když se mu to povedlo, pokračoval zadumaně: „Na evangelium je to asi moc tlustý...“

„Co je ti do toho?“ zajímal se Sjomka.

„Mně? Celkem nic... Ale rád si poslechnu pěknou knížku... Zvláště když je svatá... V naší vesnici sloužil voják, Afrikán se jmenoval, tak ten když začal číst ze Žaltáře... to byla panečku rajská hudba... Tak nádherně čet!“

„No a má bejt?“ zeptal se znovu Sjomka a začal si motat papirosku.

„Nic nemá bejt... Ale je to prostě hezký... I když tomu vobyčejnej člověk prd rozumí... tak chápe, že to je slovo, vo který jen tak na ulici nezavadí... Sice tomu nerozumí, ale cejtí, že je to potrava pro duši.“

„Naprosto nechápu, vo čem mluvíš... ale moc dobře chápu, že seš tupej jak poleno...“ poškleboval se kamarádovi Sjomka.

„Však já vím, že ty se umíš jen hádat!“ povzdechl si Míška.

„A jak jinak mám asi mluvit s hlupákem? Když nic nechápe? No nic, pojďme se zas pustit do tý práchniviny, ať to máme za sebou. Hej, rup!“

Domeček se pomalu rozpadal, všude se válely kusy dřeva a celé okolí se topilo v mračnech neprostupného prachu, který pokrýl i okolní listí na stromech a zbarvil je do šeda. Červencové slunce nešetřilo naše záda ani ramena a rozpalovalo je doruda...

„Ta knížička je celá ve stříbře,“ ozval se zase Míška.

Sjomka zvedl hlavu a upřeně se podíval směrem k altánu.

„A co na tom?“ odsekl Sjomka.

„Takže to je určitě evangelium...“

„Aťsi... A co má bejt?“

„Ale nic...“

„Já mám tady těch svatouškovskejch řečí tak akorát po krk. Ale jestli se tobě zachtělo Písma svatýho, tak si běž a řekni jí: ‚Přečtěte mi něco, babičko. My se k tomu jen tak nedostanem... Kdeže nám jít do kostela – na takový burany a špinavce tam není nikdo zvědavej. Ale duši, tu my máme jako všichni poctiví lidi, na správným místě...‘ No jenom běž, na co čekáš?“

„A co když fakt půjdu?“

„Však běž!“

„Míška pustil sochor, oprášil si košili, rukávem si rozetřel prach po tváři a seskočil na zem.

„Ta tě požene svinským krokem, blázne...“ zavrčel Sjomka s pochybovačným úšklebkem, ale za kamarádem, který se přes lopuchy prodíral k altánu, se díval s velkým zaujetím. Ten se – vysoký a nachýlený, s obnaženými špinavými rukama, těžkým a houpavým krokem – pomalu vzdaloval, zaplétal se do podrostu a rozpačitě a pokorně se usmíval.

Stařenka zvedla hlavu a očima si klidně měřila blížícího se otrhance.

Ve sklech jejích brýlí i na stříbrných obroučkách tančily sluneční paprsky.

Vůbec ho nehnala, jak Sjomka předpovídal. Kvůli šumění stromů jsme neslyšeli, o čem Míška s paní domácí rozmlouvají, najednou se však našim očím naskytla zajímavá podívaná – Míška se nemotorně skládá na zem k stařenčiným nohám, div že nezaboří nos do otevřené

knihy. Jeho tvář má klidný a slavnostní výraz, je vidět, jak se snaží sfouknout z vousů všechny prach, všemožně se vrtí a nakonec se neohrabaně usadí s bradou vystrčenou vpřed a v očekávání si prohlíží stařenčiny malé žilnaté ruce, které znalecky obracejí jeden list za druhým...

„Aby ho čert spral, neřáda jednoho! Dobře to navlík, aby si moh dát pohov! A my? Co? On si tam bude pěkně sedět ve stínu, a my se tady máme sedět za něho? No tak to ani nápad! Jdeme!“

A za dvě tři minutky už jsme i my se Sjomkou seděli pěkně bok po boku vedle našeho druha.

Stařenka neřekla půl slova, jen se na nás úkosem podívala a zase začala listovat a něco hledat v knize... Seděli jsme obklopeni bujnou svěží vonnou zelení a nad námi se rozprostíralo vlídné nebe bez mráčku. Občas zafoukal větřík a listy zaševalily tím tajemným zvukem, který vždycky tak rozechvívá duši, vyvolává tiché, smířené pocity a rodí myšlenky na cosi neurčitého, ale velmi blízkého, co očišťuje člověka od vnitřních nánosů špíny, nebo ho aspoň donutí na ni na chvíli zapomenout, dýchat lehce a nově...

„Pavel, služebník Ježíše Krista...“ ozval se hlas domácí paní. Stařecky se třásl a přeskakoval, ale byl plný zbožné úcty a přísné vážnosti. Při jeho prvních tónech se Míška horlivě pokřižoval a Sjomka se zavrtěl ve snaze najít na zemi pohodlnější pozici. Stařenka po něm blýskla pohledem, ale pokračovala ve čtení.

„Toužím se s vámi setkat, abych se s vámi podělil o nějaký duchovní dar k vašemu posílení, to jest, abychom se navzájem povzbudili: vy mojí vírou a já vaší.“

Sjomka jakožto nefalšovaný pohan hlasitě zív, načež na něho jeho druh vrhl vyčítavý pohled svých modrých očí a pak zase hluboce sklonil zaprášenou kučeravou hlavu...

Stařenka četla dál, ale přísně se na Sjomku podívala, což ho uvedlo do rozpaků. Popotáhl nosem, sklopil zrak a asi aby napravil dojem ze svého nemístného zívnutí, hluboce a zbožně vzdychl.

Několik minut uplynulo klidně. Stařenčin jasný a monotónní hlas ukolébával.

„Z nebe se zjevuje Boží hněv proti každé bezbožnosti a...“

„Co pořád potřebuješ?“ rozkřikla se najednou čtenářka na Sjomku.

„Já... Nic! Čtete prosím dál, já poslouchám!“ řekl smířlivě Sjomka.

„Proč šaháš na ty spony těma svýma špinavýma prackama?“ zlobila se stařenka.

„Protože sou... Moc krásný... Je to jemná práčička, to je hned vidět. V kování se trochu vyznám, tak sem si chtěl šáhnout.“

„Poslechni!“ nakázala mu suše stařenka. „Řekni mi, o čem jsem ti teď četla?“

„Ale to... No dovolte... Vždyť já chápu...“

„No tak mluv...“

„Četla jste kázání... totiž, poučení o víře a taky o bezbožnosti... To je přece úplně jasný... A tak to má bejt! Úplně mě to bere za srdce!“

Stařenka smutně pokývala hlavou a všechny si nás prohlédla vyčítavým pohledem.

„Ztracenci... Máte srdce z kamene... Alou do práce!“

„Ona se na nás asi zlobí, že?“ zeptal se s provinilým úsměvem Míška.

Sjomka se podrbal, zív a podíval se za domácí paní, která odcházela po úzké zahradní stezičce, aniž by se jedinkrát otočila naším směrem, a zamyšleně pronesl:

„Ty spony sou fakt stříbrný...“

A v předtuše něčeho příjemného se rozkošnický ušklíbl.

Noc jsme přečkali v zahradě vedle trosek staré lázně, kterou jsme předchozího dne strhli do základů, a k polednímu následujícího dne jsme již měli vyčištěnou i studnu, při jejímž

čištění jsme se úplně zmáčeli a zmazali blátem od hlavy až k patě. Seděli jsme na dvoře pod zápražím, čekali na výplatu a rozmlouvali jsme mezi sebou o bohatém obědě a večeři, které nás zanedlouho čekají. Hledět do vzdálenější budoucnosti se nikomu z nás nechtělo...

„Tak kde se fláká, čarodějnice jedna?“ vztekal se Sjomka netrpělivě, ale přece jen polohlasně. „Natáhla bačkory, nebo co?“

„A zase nadává!“ pokýval vyčítavě hlavou Míška. „A má vůbec proč? Vždyť stařenka je dočista boží duše. A on by jí nadával. Takovej má někdo hroznej charakter...“

„Tos mi to teda nandal,“ ušklíbl se na něho kamarád. „Strašák seš... Do zelí...“

Příjemný přátelský rozhovor přerušil příchod hospodyně. Přistoupila k nám, natáhla ruku s penězi a s opovržením řekla:

„Tumáte... A klidte se odsud! Chtěla jsem vám dát ještě rozřezat trámy na otop, ale nezasloužíte si to.“

Když nám nebyla prokázána ta čest, abychom mohli rozřezat trámy – což nám v tuto chvíli, mimochodem, nevadilo ani za mák, vzali jsme mlčky peníze a vyrazili.

„Tsss, vochechule jedna!“ začal Sjomka hned, jak jsme vyšli z vrat. „Však ty ještě uvidíš! Prej nezasloužíme! Ropucha jedna rozplácnutá! Teď si tam klidně skřípej zubama nad tou svojí knížkou...“ Strčil ruku do kapsy, a když ji s trhnutím vytáhl, ukázal nám vítězoslavně dva malé kovové předměty, které se mu blýskaly v dlani.

Míška se zastavil a zvědavě natahoval krk dopředu a nahoru ke zvednuté Sjomkově ruce.

„Tys vodlomil ty spony?“ zeptal se udiveně.

„Přesně tak... A sou fakt ze stříbra! Myslím, že tak rublík bych za ně klidně moh dostat!“

„Propána! Kdys to...? Schovej to, ať to někdo nevidí...“

„Taky že schovám...“

Dál jsme pokračovali mlčky.

„Kujón, ten Sjomka...“ brumlal si pro sebe zamyšleně Míška. „Jenom tak to prostě ulomil... To není jen tak... A navíc z takový vzácný knížky... Stařena... ta se na nás asi dost nahněvá...“

„Ale di ty! Co by se hněvala. Ta si nás ještě zavolá a královsky nás vodmění...“ tropil si blázny Sjomka.

„Za kolikpak je dáš?“

„Devět hřiven – poslední nabídka. Ani halíř dolů. Beztak na tom prodělám kalhoty. Vidíš – nehet jsem si u toho zlomil.“

„Prodej je mně...“ zaprosil ostýchavě Míška.

„Tobě? A na co, prosím tě? Chceš si je strčit do manžet? Jen si je kup, to budou nááádherný manžetový knoflíčky. A jak ti půjdou ke ksichtu.“

„Ne, vopravdu, prodej mi je!“ zaprosil Míška ještě o něco nižším hlasem.

„Však si je kup, vždyť říkám... Kolik dáš?“

„Kolik? Co dělá můj podíl?“

„Rubl dvacet...“

„A kolik za ně chceš?“

„Rubl!“

„Mohl bys trochu slevit, pro kamaráda!“

„Ach, ty čerte chlupatá! K čemu ti to, prosím tě, bude?“

„Tak už mi je konečně prodej...“

Obchod byl nakonec uzavřen a spony přešly do Míškových rukou za 90 kopějek.

Míška se zastavil a začal si ty věcičky prohlížet, nachýlil rozčuchanou hlavu, nakrčil obočí a upřeně pozoroval ty dva kousky stříbra.

„Pověš si je na nos,“ poradil mu Sjomka.

„Proč?“ ohradil se Míška vážně. „Nic takovýho. Vodnesu je zpátky stařence. Řeknu jí: ‚Tadyhle máte, stařenko, my jsme vám vomysem odnesli tady ty věcičky, tak je, pěkně vás prosím, vraťte na místo... K tý pěkný knížečce...‘ Akorát se teď dívám... Tys to vytrhl i s masem... Jak to teď konc jenom...“

„Ty si ze mě děláš šoufky! Chceš říct, že tam fakt půjdeš?“ otevřel Sjomka nevěřicně pusou.

„A jak jinak? Pochop to, taková kniha... Ta musí bejt celá, neporušená... Vodlamovat vod ní kousíčky, to prostě nejde... A pak ta stařenka... Bude se chudák zlobit... A přitom už má čas na umírání... Takže já... To... Půjdu... A vy na mě, kamarádi, počkejte chvíličku... Já tam zaběhnu a hned jsem...“

A dřív, než jsme ho stačili zadržet, už dlouhými kroky mizel za zatačkou...

„To je ale kus vola! Sralbotka špinavá!“ rozhořčil se Sjomka, když pochopil, o co tady vlastně jde a k čemu všemu to může vést. Nadával jak špaček a mezi sprostými slovy mě začal přesvědčovat:

„Honem pryč! Dyť on nás práskne... Beztak už tam sedí, jestli ne v klepetech, tak pod zámek... A ta stará rachejtle už určitě poslala pro chlupatý! To mám z toho, že se tahám s takovým budižkníčem! Ten by byl schopnej člověka i pro ‚dobrej den‘ dostat do lochu. Ničema je to! Jenom lidská zrůda se může takhle zachovat ke kamarádovi! Ach, Bože, to sou dneska lidi! Dělej, člověče, co tady stojíš jak solnej sloup? Na co čekáš? Tak si čekej, čert aby vás všecky vodnes, vy jedni šejdíři! Podrazáci setsakramentští! Co, nejdeš? Tak si...“

Sjomka mě počastoval nějakou obzvlášť šťavnatou nadávkou, rýpl mě pod žebra a spěšně odešel...

* * *

Chtěl jsem se dozvědět, co tam Míška dělá s naší bývalou chlebedárkyní, tak jsem se potichoučku vypravil k jejímu domu. Neměl jsem pocit, že bych dělal něco nebezpečného nebo že bych se mohl dostat do nepříjemností.

A měl jsem pravdu.

Když jsem přišel k domu a přiložil oko k díře v plotě, uviděl a uslyšel jsem jenom následující: stařena seděla na schodech zápraží, držela v rukou spony „vyrvané i s masem“ ze svojí Bible a přes skla brýlí se zkoumavě a přísně dívala do Míškovy tváře, který stál zády ke mně...

I přes přísný a suchý lesk jejích ostrých očí bylo podle měkkých vrásek v koutcích rtů vidět, že se stařenka snaží skrýt vlídný úsměv – úsměv odpuštění.

Za stařenčinými zády byly vidět tři obličej: dva ženské – první rudý, obkroužený barevným šátkem, druhý prostovlasý se zákalem na levém oku, třetí – mužský obličej – vykukoval stařeně zpoza zad, měl trojúhelníkový tvar, šedivé vousy a na čele chomáč vlasů... Mužská hlava sem tam podivně pomrkávala oběma očima, jako by Míškovi naznačovala: ‚No tak uteč, kamaráde, dělej!‘

A Míška brebentil a vysvětloval:

„Taková vzácná kniha! A říká nám to pěkně zpřímá: ‚Jste všichni dobytci a psi.‘ A já si říkám... ‚Bože, vždýt je to pravda! Je potřeba si to upřímně přiznat... Všichni jsme ničemové, zatracení lidé... Padouši!‘ A pak si zase říkám: ‚A ta milostpaní, stařenka, co když ta knížka je

její jediný potěšení... A teď je po ní... No a ty spony... Kolik nám za ně asi tak můžou dát? Ale když budou společně s tou knihou, tak jediné mají tu pravou hodnotu! No a tak jsem si řek... ,Měl bych potěšit stařenku, služebnici Boží, já jí tu věčičku vodnesu zpátky... Vždyť jsme si u ní navíc, a pánu Bohu za to díky, drobet vydělali na kus žvance.' Tak spánembohem, já zas půjdu!“

„Počkej!“ zarazila ho stařena. „Pochopils, co jsem vám včera četla?“

„Jako já? Ale kdeže! Slyším, poslouchám pozorně, to jo! Ale co to slyším a jak to chápu? Copak naše uši jsou stvořeny pro Boží slovo? To ne, pro nás zůstane Boží slovo nepochopitelný... Tak buďte sbohem!“

„Hmmm,“ protáhla stařena. „Ale přece, počkej ještě chvíli...“

Míška smutně vzdychl na celé kolo a jako medvěd několikrát přešlápl na místě. Ten výslech už mu byl očividně dlouhý.

„A chceš, abych ti ještě něco přečetla?“

„Nooo, víte... Kamarádi na mě čekají...“

„Nech je plavat... Ty jsi dobrý chlapec... Ti nejsou nic pro tebe.“

„Dobře,“ souhlasil tiše Míška.

„Pustíš je k vodě?“

„Pustím...“

„No vidíš, jaký jsi rozumný hoch! Vždyť ty jsi ještě dítě... I když máš vous jako stařec... Skoro až po pás... Ženu máš?“

„Jsem vdovec. Žena mi zemřela.“

„A proč piješ? Piješ přece, vid’?“

„Tak tak... Piju.“

„Proč?“

„Proč? Z hlouposti. Jsem hloupý, tak piju. Kdyby člověk měl rozum, copak by si ho sám dobrovolně ničil?“ odpovídal sklesle Míška.

„Tos řekl dobře... Tak víš co, ty si ten rozum začni pěkně strádat... A až si ho nastřádáš, tak se dej trošku do kupy... Začni chodit do kostela... Poslouchej Boží slovo... V něm je veškerá moudrost.“

„Samozřejmě...“ skoro už zasténal Míška.

„Tak já ti ještě počtu, chceš?“

„Jak ráčíte...“

Stařena odkudsi vytáhla Bibli, chvíli se v ní probírala, a pak se dvůr naplnil jejím chvějivým hlasem:

„Chceš-li však někoho soudit, člověče, věz, že sám nemáš výmluvu, ať jsi kdokoli. Tím, že soudíš druhého, odsuzuješ sám sebe – vždyť sám děláš to, co soudíš!“

Míška trhl hlavou a podrbal se na levém rameni.

„Myslíš si snad, člověče, že unikneš Božímu soudu?“

„Milostpaní!“ promluvil Míška plačtivě, „pro Kristovy rány, propustte mě... Já si to radši přijdu poslechnout jindy... A teď už se musím jít najíst... Žaludek se mi takhle kroutí... Vod včerejška jsme neměli kus žvance...“

Milostpaní s třísknutím zaklapla knihu.

„Tak upaluj! Ať už tě tu nevidím!“ zaznělo trhaně a pronikavě přes celý dvůr.

„Uctivě děkuju!“ a Míška se téměř rozeběhl k vratům.

„Duše nepokorné... Srdce zvířecí,“ ozývalo se mu za zády zlostně.

Za půl hodiny už jsme spolu seděli v hospodě, popíjeli čaj a zajídali ho kulatým bílým chlebem.

„Div že ve mně díru nevyvrtala,“ usmíval se mile při těch slovech Míška svýma dobráckýma očima. „Stojím a říkám si... Dobrý Bože, proč jsem, já vůl, sem jenom lezl? Takhle se tady nechat trápit... Ne, že by si prostě vzala spony a poslala mě ke všem čertům. To voko toho najednou musí bejt řečí. To sou mně lidi! Chceš s nimi jednat po dobrým, na férovku, a voni si vedou svou... Já, prostáček, jí říkám: ‚Tady máte, milostpaní, svoje spony, nezlobte se, prosím vás, na mě...‘ A vona hned: ‚Počkej, počkej, holoubku, jen mi řekni, proč jsi je sem přinesl?‘ A začala mi trhat žíly i s kusy masa. Až jsem se z toho rozhovoru s ní celej vopopil, na mou duši.“

A pořád se usmíval tím svým neuvěřitelně mírným úsměvem...

Sjomka, pořád ještě nabubřelý, rozčepýřený a zachmuřený, mu důležitě řekl:

„Kdybys radši natáhl pérka, ty jeden troubo! S takovou tě beztak zítra sežerou mouchy nebo švábi...“

„No jo! Abys ty neměl poslední slovo. Tak si pojdme dát po skleničce... Na zdar našeho díla!“

A tak jsme se svorně napili na zdárné zakončení tohoto vskutku kuriózního příběhu.

Žena s modrýma očima

Povídka, 1895.

I

Zástupce obvodního policejního komisaře Zosim Kirillovič Podšiblo – podsaditý zachmuřený Ukrajinec – seděl ve své kanceláři, kroutil si kníry a zlostně koulel očima směrem k otevřenému oknu vedoucímu do dvora policejního okrsku. V kanceláři bylo dusno a šero, pouze kyvadlo velkých nástěnných hodin monotónními skřípavými úderý odpočítávalo minuty. Dvůr vábil jasným slunečním svitem... Tři břízy v jeho středu vrhaly hustý stín, ve kterém spal rozcapený na kupce sena nedávno přivezeném pro hasičské koně poddůstojník Kucharin, jehož zrovna vystřídali ve službě. Zosim Kirillovič ho pozoroval a kypěla v něm zlost. Podřízený si spí a on, jeho ubohý nadřízený, tady musí trčet v té díře a vdechovat vlhké výpary jejích kamenných zdí. A když si Zosim Kirillovič představil, jaká by to byla slast taky se tak natáhnout do zastíněné voňavé kupky sena, jen kdyby mu to čas a společenské postavení dovolovalo, protáhl se, zív a rozčilil se ještě víc. Pociťoval neodolatelnou touhu Kucharina vzbudit.

„Hej, ty! Hej, slyšíš mě, ty dobytku? Kucharine!“ štěkal zlostně Podšiblo.

Otevřely se dveře a do kanceláře někdo vstoupil. Aniž se otočil, Podšiblo se dál díval z okna a nepociťoval jediný záchvív zájmu o toho, kdo právě vešel, stojí vzadu u dveří a nutí dřevěnou podlahu skřípat pod svou tíhou. Kucharin na jeho štěkání nezareagoval. Spal s rukama založenýma za hlavou, bradka mu trčela k nebi a Zosimu Kirillovičovi se zdálo, že dokonce slyší zvukné chrápání podřízeného; chrápání tak posměšné a labužnické, že v něm vyvolávalo ještě větší touhu po odpočinku; a ještě víc ho dopalovalo, že si jej nemůže dopřát. Podšiblo dostal chuť sejít dolů a pořádně nakopnout podřízeného do vyvaleného pupku a potom ho chytnout za bradku a vytáhnout ze stínu na rozžhavené slunce.

„Hej, ještě mi tady chrápej, ty holoto! Slyšíš?“

„Vaše vysokoblahorodí... Službu teď držím já!“ ozval se za ním podlézavě sladký hlas.

Podšiblo se otočil a změřil si zlostně dozorčího, který na něho pouličil velké hloupé oči a byl připraven v mžiku skočit, jak pískne.

„Volal jsem tě snad?“

„Prosím, nikoli!“

„Na něco jsem se tě ptal?“ zvýšil Podšiblo hlas a zavrtěl se na židli.

„Prosím, nikoli!“

„Tak táhni ke všem čertům, než tě něčím přetáhnu!“ zašmátral nervózně levou rukou po stole, zatímco pravou se pevně zaryl do opěrky židle. Dozorčí však vmžiku vyklouzl ze dveří a byl ten tam.

Zástupci obvodního policejního komisaře se však takové zmizení zdálo dost neuctivé a za každou cenu si chtěl na někom vylít překypující zlost, kterou v něm vyvolávalo dusno, služba, spící Kucharin, blížící se úmorné období výročního jarmarku a ještě mnoho dalších nepříjemností, na které si dnes mimoděk vzpomínal, i když ho to pramálo těšilo.

„Hej, sem pojd!“ křikl do dveří. Dozorčí se opatrně vsunul do dveří a s polekaným pohledem vyčkával.

„Balvane!“ obořil se na něho zachmuřeně Podšiblo. „Běž na dvůr, vzbud' Kucharina a řekni tomu oslovi, aby konečně přestal chrápat uprostřed dvora. Taková nehoráznost... Švihej, už ať tě tu nevidím...“

„Rozkaz! A tam venku, nějaká dáma tam na vás...“

„Cože?“

„Dáma...“

„Jaká?“

„Vysoká...“

„Tupče! Co mi chce?“

„Ona totiž...“

„No tak se běž zeptat, co tu stojíš?“

„Ptal jsem se... Neřekne... ‚Budu,‘ říká, ‚mluvit jen s jeho blahorodím...““

„K čertu! Tak ji přece zavolej... Je mladá?“

„Ano, prosím.“

„No tak hni sebou konečně!“ řekl už značně smířlivěji Podšiblo, poupravil se, srovnal papíry na stole a nasadil na zamračené tváři přísný velitelský výraz.

Za jeho zády zašustily ženské šaty.

„Co byste ráda?“ procedil Podšiblo a kritickým okem si změřil návštěvnici. Ta se mlčky uklonila, pomalým krokem připlula ke stolu a úkosem hleděla na policistu vážnými modrými očima. Oblečena byla prostě a chudě jako měšťanka – na hlavě šátek a přes ramena šedou silně obnošenou pelerínku, jejíž konce žmoulala v dlouhých snědých prstech malinkých krásných rukou. Byla vysoká, plných tvarů, na hrudi příroda nešetřila, měla vysoké zamračené čelo a zvláštní, nežensky přísný a drsný výraz. Odhadem tak dvacet sedm let. Pohybovala se zamýšleně a pomalu, zrovna jako by přemýšlela, jestli se nemá otočit a vycouvat odsud.

„Propáníčka... Ta ženská bude pěkněj generál,‘ pomyslel si Podšiblo hned po své otázce. ‚Beztak přišla donášet...‘

„Ráda bych se vás zeptala,“ promluvila plným hlubokým altem, zarazila se a nerozhodně upřela své modré oči na vousatou tvář policejního úředníka.

„Prosím, posadte se. Na co se konkrétně potřebujete zeptat?“ zeptal se Podšiblo komisním tónem a pro sebe si pomyslel: ‚Pěkná štabajzna to je! Kus ženské!‘

„... Na dokumenty.“ Dokončila započatou větu.

„Bytové?“

„Ne, na ty ne.“

„Tak na jaké?“

„Na takové ty, které... S kterými... Které potřebují ženy... Které... Na ulici...“ začala žena koktat a najednou zčervenala.

„Co tím přesně myslíte? Jaké ženy, na jaké ulici?“ zeptal se Zosim Kirillovič a zvedl s pobaveným úsměvem obočí.

„Různé ženy... Které v noci, na ulici...“

„Ach táááák! Prostitutky?“ zazubil se rozkošnický Zosim Kirillovič.

„Ano, ty!“ vydechla dáma a také se usmála, očividně jí spadl kámen ze srdce, když uslyšela to slovo.

„Dobře, dobře. Tak tedy? Mluvte, prosím. Co s nimi?“ pobízel ji Zosim Kirillovič v předtuše něčeho velmi zajímavého a pikantního.

„No, tak já jsem přišla kvůli těm dokumentům,“ řekla žena, sesunula se na židli, zavzdychala a tak podivně se oklepala, jako by ji zrovna někdo udeřil po hlavě.

„Hmmm... Takže vy si chcete otevřít nějaký takový podnik? Mno...“

„Ne, to ne, já bych... Pro sebe...“ sklonila žena hlavu, jak nejniž to šlo.

„Dobře... A kde máte staré dokumenty?“ zeptal se Zosim Kirillovič, přisunul si židli blíž k návštěvnici, natáhl ruku k jejímu pasu a ohlédl se ke dveřím.

„Staré? Žádné jsem ještě neměla...“ loupla po něm očima, ale nepohnula se ani o píd', aby uhnula jeho ruce...

„Ach ták, nezákonné podnikání! Načerno!?! No jo, nejste jediná. A teď jste se přišla zaregistrovat! To je dobře, moc dobře... Je to i bezpečnější,“ povzbuzoval ji Zosim Kirillovič a lísal se k ní stále neodbytněji.

„Ale já jsem ještě neto...“ pípla dáma a sklopila rozpačitě zrak.

„To jako jak, neto? Nerozumím vám!“ pokrčil rameny Podšiblo.

„Já se zatím teprve chystám... Poprvé... Přijela jsem na trhy,“ vysvětlovala dáma tichým hlasem a se stále sklopenýma očima.

„Jo takhle!“ odtáhl Zosim Kirillovič ruce z jejího pasu, odsunul židli a několikrát se zaraženě zhoupl.

Chvíli bylo ticho...

„No, když je to takhle... Jasně... Ale vy... Proč takhle? Nesluší se přece... A vůbec... Není to žádný med... No ano, samozřejmě, chápu... Ale přece jenom... Je to zvláštní! Abych se přiznal, nechápu... Jak se tak snadno můžete rozhodnout? Je-li to skutečně pravda...“

Byl zkušený policista, takže věděl, že mluví pravdu. Dáma byla příliš svěží a spořádaná na ženu oné profese. Nevykazovala tolik charakteristické znaky prodejnosti, které se vždy nesmazatelně vtisknou do tváře a mimiky žen už po prvních zkušenostech s daným řemeslem.

„Ach bože, máte pravdu!“ naklonila se k němu najednou důvěrně. „Do takové ohavnosti se pouštím, a ještě abych lhala. No, co už nadělám? Nějak se uživit musím. To víte, jsem vdova. Muž byl lodivod, utopil se v dubnu, když tály ledy. Děti mám na krku dvě, synkovi je devět, dceři sedm, příjem žádný, příbuzní také ne. Jsem sirotek. A ti, od nebožtíka příbuzní, ti jsou daleko. A beztak jsem jim jen trnem v oku... Žili vždycky na vysoké noze a já jsem pro ně byla chudá příbuzná. Takže se nemám kam vrtnout.“

Já vím, měla bych jít do práce. Jenže peněz potřebuju hodně, člověk tolik nevydělá. Synek je na gymnáziu!

Měla bych se postarat, aby dostal stipendium, vím, vím, ale copak ženskou tam někdo bude poslouchat? A synáček můj, kdybyste ho viděl, holoubka, jak ten je chytrý! Byla by to věčná škoda vzít ho ze studií... A dcera jakbysmet... Taky ledasco potřebuje. A sehnat dneska práci? Žádný med... A vůbec, kolik si člověk čestnou prací vydělá? Vezměte si třeba kuchařku. Ta má tak pět rublů za měsíc. Copak to stačí? Ani za mák! A tímhle tím se prý dá naráz vydělat na rok dopředu, když se na člověka usměje štěstí. Minulý rok na jarmarku jedna ženská od nás shrábla prý přes čtyři stovky! Teď se díky penězům vdala za hajného a je z ní milostpaní! Ta si žije... No a ostuda? Hanba to samozřejmě je... Jenže... Však to sám uvažte... Asi to mám napsáno ve hvězdách... Všechno je ve hvězdách. Jednou mě to trklo: když to mám ve hvězdách, tak co se tomu budu bránit. Pokud se to povede – jenom dobře. A když nepovede a bude z toho jen hanba a soužení... Je to holt osud. Tak...“

Podšiblo ji poslouchal a rozuměl každičkému slovu, protože mluvil každý sval v jejím obličejí. Výraz měla zpočátku vylekaný, časem však začal být tvrdý, věcný a odhodlaný.

Zosimu Kirillovičovi začalo být nevalně a jaksi úzko.

„Člověku nezůstane vlas na hlavě, když se dostane do spárů takové čarodějnice,“ vysvětlil si svou úzkost, a když domluvila, řekl suše:

„V této věci pro vás nemohu nic udělat. Musíte se obrátit na vrchní komisařství. Tohle spadá pod kompetence vrchního komisaře a lékařské kontroly. Já s tím nemám nic společného.“

Zatoužil, aby okamžitě zmizela. Ona se v tu ránu zvedla ze židle, naklonila se a beze spěchu zamířila ke dveřím. Zosim Kirillovič pevně stiskl rty, přimhouřil oči, díval se za ní a dostal chuť plivnout jí do zad...

„Na vrchní komisařství, říkáte?“ obrátila se k němu, když přišla ke dveřím... Její modré oči hleděly odhodlaně a nevzrušeně. Čelo jí protnula přísná hluboká vráska.

„Přesně tak!“ odpověděl kvapně Podšiblo.

„Tak sbohem! Děkuji vám!“ a odešla.

Zosim Kirillovič se opřel lokty o stůl a deset minut jen tak seděl a něco si hvízdal.

„To je ale kráva!“ řekl nahlas, aniž by zvedl hlavu. „Prý – děti! Co je mně do dětí? Pche! Zmije jedovatá!“ A zase dlouho mlčel...

„Na druhou stranu... Jestli je to všechno pravda... Život není peříčko... Pěkně umí s člověkem zamávat.“

Ještě chvíli mlčel a nakonec své myšlenkové pochody shrnul hlubokým povzdechem, s gustem si odplivl a energicky zvolal:

„A je to všechno pěkně na hovno!“

„K službám!“ objevil se zase ve dveřích dozorčí.

„Co?“

„K službám, vaše vysokoblahorodí!“

„Táááhni!“

„Jak přikážete!“

„Osle!“ zamumlal Podšiblo a podíval se z okna...

Kucharin stále ještě spal na seně... Dozorčí ho očividně zapomněl vzbudit...

Zosim Kirillovič však zapomněl na svůj hněv a pohled na pohodlně rozvaleného vojína ho nikterak nepobouřil. Měl pocit, jako by ho něco vylekalo. Ve vzduchu se před ním vznášely klidné modré ženské oči a odhodlaně mu hleděly do tváře. Z jejich upřeného pohledu mu bylo těžko na srdci a cítil se jaksi nepatřičně... Podíval se na hodiny, poupravil si opasek, vyšel z kanceláře a přidušeně zamumlal:

„Mám takové tušení, že se ještě potkáme...“

II

A taky že se potkali.

Jednou večer, když měl službu u hlavního velitelství, si jí Podšiblo všiml – byla asi pět kroků od něho. Šla směrem k parčíku tím svým pomalým plavným krokem, její modré oči upřeně hleděly do dále a celá její vysoká urostlá figura, pohyby hrudníku a boků i vážný ponížený pohled působily odtazitým dojmem. Vráska na čele jí dodávala příliš pokorný a odevzdaný výraz a byla v tuto chvíli ještě tvrdší než při jejich prvním setkání. Hyzdila jí velký plný ruský obličej a dělala jej přísným.

Zosim Kirillovič si nakroutil knír a rozhodl se nezahnat čtveráckou myšlenku, která mu vytanula na mysli. Řekl si, že tuto ženu nepustí ze zřetele.

„Ty krokodýle! Jen počkej...“ zahrozil jí v myšlenkách mnohoznačně.

A za pět minut už seděl vedle ní na jedné z laviček.

„Vy mě nepoznáváte?“ zeptal se s úsměvem.

Zvedla k němu oči a klidně si ho přeměřila.

„Ale samozřejmě, že poznávám. Dobrý den,“ řekla tiše přiškrceným hlasem, ale ruku mu nepodala.

„Tak co, jak to jde? Dokumenty jste si vyběhala?“

„Tady!“ začala šmátrat po kapsách šatů, neodkládajíc ani na minutu ponížený výraz. To policistu poněkud přivedlo do rozpaků.

„Ale ne, nic nehledejte, to není potřeba, já vám věřím. A navíc já nemám právo... Totiž... Spíš mi povězte, jak to šlo?“ zeptal se a hned vzápětí si pomyslel: ‚Jako bych to potřeboval vědět! Já vů! Co se tady natrásám jako páv? No tak, Zosime, neokolkuj a pusť se do toho pěkně zpřímá!‘ Ani tyto povzbudivé myšlenky mu však nedodaly dost odvahy jít rovnou na věc. Bylo v ní cosi, co člověku nedovolovalo začít s ní zpřímá mluvit o oněch věcech.

„Jak to šlo? Ale jo, chvála...“ zarazila se a její obličej se zbarvil do nachova.

„Tak to jsem rád. A gratuluji... Musí to být těžké, zezačátku, že? Nebo ne?“

Znenadáni se k němu celým tělem naklonila, tvář jí zbledla a zkrivila se, ústa se podivně zaoblila, jako by chtěla vykřiknout, a pak se od něho stejně nečekaně odtáhla; odtáhla se a zaujala původní pozici...

„Inu, docela to jde... Však já si zvyknu,“ řekla zpřímá a jasně, vytáhla kapesníček a hlasitě se vysmrkala.

Zosim Kirillovič ucítil, že se mu z toho všeho svírá hrdlo, z jejích pohybů, z její blízké přítomnosti i z modrých, klidných, nehybných očí. Kvůli něčemu se sám na sebe rozzlobil, vstal a podal jí mlčky a zlostně ruku...

„Sbohem!“ řekla mile...

Pokynul jí hlavou a rychle odešel, nadávaje si do blbců a usmrkanců...

„Jen počkej, ty mamičko! Však já ti ještě zatopím! Ty ještě uvidíš, čeho já jsem schopen! Ještě ráda ze sebe přestaneš dělat fajnovku!“ hrozil jí v duchu bůhvíproč. V hloubi duše však věděl, že se před ním nikterak neprovinila. A to ho dopalovalo ještě víc.

III

Za nějakých deset dní šel Zosim Kirillovič od zájezdního hostince směrem k Sibiřskému přístavu, zastavilo ho však ženské pištění, nadávky a další pohoršlivý ryk, který se linul z okna jedné z hospod.

„Policieeee! Pomooc!“ ječel přerývaně ženský hlas. Ozývaly se jakési děsivé řinčivé údery, bouchání nábytku a čísi vzrušený bas, který přehlušoval veškerý hluk a skandoval:

„Jen do ní! Dej jí! Po držce ji vem! Do toho!“

Zosim Kirillovič urychleně vyběhl po schodech nahoru, rozehnal dav, který se shlukl u dveří do sálu, a jeho očím se naskytla následující podívaná: jeho známá, žena s modrými očima, ležela trupem na stole, levou rukou držela za vlasy druhou ženu, přitahovala si ji k sobě a pravačkou ji nemilosrdně jedním úderem za druhým bila po vyděšené tváři, která již stačila od úderů slušně natéct.

Modré oči teď byly nelítostně přimhouřené, rty pevně semknuté, od jejich koutků až na bradu se táhly tvrdé vrásky a tvář jeho známé, jindy tak podivně klidná, teď dostala nemilosrdný zlý zvířecí pohled, pohled člověka, který je hotov nekonečně dlouho mučit bližního svého, a mučit ho s rozkoší.

Žena, která byla bita, teď už jen hekala, škubala sebou a nesmyslně máchala rukama ve vzduchu.

Zosim Kirillovič pocítil v hrudi příliv zloby, která se přeměnila v nesmírnou touhu se někomu za něco pomstít, a vrhl se vpřed, chytil tyranku zezadu za pas a trhnutím si ji přitáhl k sobě.

Převrhl se stůl, zařinčelo rozbité nádobí, dav divoce zahučel a rozchechtal se.

Zosim Kirillovič jako v mráкотách viděl, jak se vzduchem mihají zdivočelé zarudlé tváře, držel výtržnici v pevném sevření a zlostně jí šeptal do ucha:

„Ty darebnice! Tak ty budeš dělat povyk? Pobuřovat sis usmyslela?“

Ztlučená žena se válela na podlaze ve střepích rozbitého nádobí a s hysterickým škytáním vzlykala...

„Vona, jako tamta, víte, vaše blahorodí, tak vona řekla tédleté: ‚Ty jedna couró špinavá, ty šlapko!‘ A ta hned – švác ji... A ona – chrst na ni hrnek čaje, a ta druhá chňap ji za vlasy a už ji maluje! To byla pěkná nakládačka, to vám teda povím, že nebylo co závidět. Ta má sílu jak čert!“ vysvětloval ochotně Zosimu Kirillovičovi průběh aféry jakýsi čiperný človíček v kaftanu...

„Tak takhle to je! To se na to podívejme!“ vrčel Zosim Kirillovič, tiskl k sobě ženu stále silněji a cítil, že sám dostává chuť se s někým porvat...

„Drožku! Zavolejte drožku!“ řval kdosi s rudým krkem z okna na ulici, natahoval široká záda a podivně se hrbil.

„No tak jdeme... Do cely! Šup! Obě dvě! Hej, ty, vstávej... A ty kdes byl? Kde máš službu? Neřáde! Odvez je do cely. Ať to lítá! Obě dvě... Alou!“

Udělaný policista dloubl do žeber jednu i druhou ženu a vyvedl je ze sálu.

„Hej, přineste mi něco na... Koňak a minerálku, šup!“ zavolal Zosim Kirillovič na číšníka a unaveně se sesunul na židli u okna. Měl pocit, že se všechno spiklo proti němu a zlobil se na celý svět.

* * *

Další den ráno před ním stála stejně odhodlaná a klidná jako při jejich prvním setkání – dívala se mu zpřímá do očí svýma modrýma očima a čekala, až na ni promluví.

Zosim Kirillovič muchlal na stole papíry, byl podrážděný a nevyspalý, přesto však nevěděl, jak začít. Jeho obvyklé šablonovité obžaloby a nadávky, které v takových případech sypal z rukávu, jako když bičem mrská, mu dnes nějak nešly na jazyk. Měl chuť vmést jí do tváře něco ještě zlostnějšího a peprnějšího.

„Čím to začalo? Tak dělej, mluv!“

„Nadávala mi...“ řekla žena důrazně.

„Ach, to je ovšem velmi závažné, jen co je pravda!“ pronesl ironicky Podšiblo.

„Vždyť to si nemůže... Já nejsem jako ona.“

„Božíčku! A ty jsi co zač?“

„Já to dělám... Protože musím... Ale ona...“

„No? Ona to dělá asi pro potěšení, že?“

„Ona?“

„Ano, ona! Tak co?“

„Copak ta, vždyť ona nemá děti...“

„Už zase... Mlč už, ty zmije jedna! Nesnaž se mě tady rozbrečet těmi svými historkami o dětech... Mazej odsud, ale pamatuj, jestli mi ještě jednou přijdeš na oči – do čtyřadvaceti hodin máš utrum! Na jarmarku už si ani neškrtněš! Jasný? Co? Znáš vás jak svy boty! Já ti dám, dělat mi tady výtržnosti! Však já se ti ještě dostanu na kobytku, ty potvoro!“

A slova, jedno horší než druhé, se mu sypala z úst přímo do její tváře. Obličej jí pobledl, oči se zúžily stejně, jako včera v hostinci.

„Ven!“ zahřměl Podšiblo a práskl pěstí do stolu.

„Bůh vás sud!“ řekla suše a výhružně žena a kvapně odešla z kanceláře.

„Však ty ještě uvidíš, kdo bude koho soudit!“ zařval Zosim Kirillovič. Dělal mu potěšení ji ponižovat. Ten klidný obličej a přímý pohled modrých očí ho vyváděly z míry.

„Proč se jenom tak přetvařuje a hraje si na paničku? Děti? Blbost! Jaká drzost! Co s tím mají co dělat děti? Lehká ženština přijela na jarmark prodávat své vlastní tělo a bůhvíproč dělá ciráty. Trpitelka... Z nouze... Děti... Komu to chce nakukat? Nemá odvahu přiznat se ke hříchu, tak si tady hraje na nouzi. Tsss! No ne snad?“

IV

Děti tu však skutečně byly – chlapec, běloučký a nesmělý, ve staré obnošené gymnaziální uniformě a s černým šátkem přes uši, a děvčátko v kostkované pláštěnce, která jí byla příliš velká. Usadily se na prkennou podlahu Kašinova přístaviště a v poryvech podzimního větru vedly tichý dětský rozhovor. Jejich matka stála za nimi, opírala se o bedny s jakýmsi zbožím a shlížela na ně dolů svýma modrýma milujícímá očima.

Chlapec jí byl podobný: měl stejně modré oči a často na matku otáčel svou hlavičku v čepici s natrženým štítkem, usmíval se a cosi jí říkal. Holčička měla obličej hustě pokrytý dólíčky od neštovic, ostrý nos a velké šedé bystré a živé oči.

Kolem nich na zemi ležely jakési uzlíčky a balíčky.

Byl konec září, foukal studený vlhký vítr, od rána přelo a nábřeží se pokrylo mazlavou špínou. Po Volze se pohupovaly kalné vlny, které s hlasitým pleskáním narážely do břehu. Přístaviště zastřešeno, zároveň však tíživě a hlasitě hlomozilo... Jako mravenci sem a tam pobíhali lidé, každý měl svůj úkol, každý někam mířil... Na pozadí kлокotavého života nábřežní ulice svým poklidným čekáním skupinka dvou dětí a jejich matky přímo bila do očí.

Zosim Kirillovič Podšiblo si té skupinky všiml už dávno, a i když se od nich držel v uctivé vzdálenosti, upřeně je pozoroval. Sledoval každický pohyb každého z trojice a bylo mu jaksi stydno...

Od Sibiřského přístaviště připlouval kašinský parník, který za půl hodiny popluje dál po proudu...

Dav se začal tlačit na molo.

Žena s modrýma očima se naklonila k dětem, narovnal se, posbírala balíčky a uzlíčky a vydala se dolů po schodech. Šla v zádech dětem, které se držely za ruce a také byly čímsi ověšeny...

Zosim Kirillovič musel také na molo. Nechtělo se mu tam, ale musel, a za nějakou dobu stál kousek od kasy. Jeho známá si kupovala lístek. V rukou měla objemnou žlutou peněženku, z níž vykukoval balíček bankovek.

„No, víte,“ říkala, „jinak to nepůjde... Dětem to dejte do druhé třídy, do Kostromy jedeme, a mně do třetí. Nemohly by obě na jeden lístek? Ne? Tak aspoň nějakou slevu? Děkuji z celého srdce! Bůh vám to...“

A odešla od kasy se spokojenou tváří. Děti se motaly kolem ní, chytaly se jí za kabát a cosi na ní žadonily. Ona je poslouchala a usmívala se...

„Ale to víte, že vám to koupím!“ řekla. „Cožpak bych na vás mohla šetřit? Pro oba? No tak jo... Počkejte tady.“

Odešla na můstek, kde trhovci prodávali různé galanterní zboží a ovoce. Za chvíli byla zpátky u dětí a říká:

„Varjo, tobě jsem koupila mýdlo... Nádherně voní! Na, přivoň si. A tobě, Péťo, takovýhle nůž... Vidiš, nezapomněla jsem, nic ty se neboj. A tady máte ještě pomeranče, deset jich je. Jen si dejte... Ale nesnězte je všechny najednou...“

Parník připlul k přístavu. Náraz. Všichni zavrávali. Žena objala své děti pevně kolem ramen, přitiskla je k sobě a úzkostlivě se rozhlédla. Všichni byli klidní, a tak se i ona upokojila a zasmála se. Děti se zasmály s ní. Položili schůdky a dav se začal valit na parník.

„Stůj! Kam se cpeš? Osle!“ ustupoval davu Zosim Kirillovič a komandoval jakéhosi tesaře, který byl ověšený proutěným košem, pilou, sekyrou a dalšími nástroji. „K čertu! Pustíš snad dámu a děti před sebe... Jsi jak slon v porcelánu, člověče!“ dodal už smířlivěji, když procházela kolem něho do parníku dáma, jeho známá s modrýma očima, usmála se na něho a lehce se uklonila...

... Ozvalo se třetí zahvízdání.

„Odrazit příď!“ ozval se z mostku povel. Parník se pohnul a pomalu vyplul...

Zosim Kirillovič bloudil očima po cestujících na palubě, a když našel svoji známou, uctivě sňal čepici a poklonil se jí.

Ona mu odpověděla hlubokou ruskou poklonou a zbožně se pokřižovala.

A tak se vydala se svými dětmi do Kostromy.

A Zosim Kirillovič se na ni ještě jednou na chvíli zadíval, hluboce si povzdechl a odešel z mola na svůj post. Byl zachmuřený a zdrcený.

Idyla

Povídka, 1896.

Malinkou světničku s nízkým začouzeným stropem rozjasňuje jen mihotání věčného světla hořícího před vyřezávanou rohovou poličkou s ikonami. Blikotavá záře lampičky rozsévá po stěnách chvějící se ustrašené stíny, které se plazí nahoru a dolů, čímž střídavě zakrývají a zase odkrývají pestrobarevné levné kresbičky, na kterých je vyobrazen Poslední soud, Životy světců a hříšníků a další podobné hrůzostrašné ilustrace, jež poukazují na přednosti ctnostného a nedostatky hříšného života.

Kromě mihotavého blikání lampičky narušuje přítomní světnice ještě dlouhý pruh světla, který se sem odněkud zvenčí prodírá skrze sklo čtyřhranné skleněné výplně v nízkých dveřích pobitých voskovaným plátnem. Pruh leží na podlaze pokryté kobercem jako zářivá pěšinka, která končí pod stolem. Vzduch je prosycen pachem lampového oleje a ještě nějakou jinou, stejně těžkou vůní. Prostor světnice je stíněný – jednu stěnu zabírá široká dvouúložková postel, za pelestí stojí mohutná truhla přikrytá kobercem, v rohu police s ikonami. U další stěny je umístěna starobylá těžkotonážní komoda, vedle ní stojí další velká truhla, za ní stůl a mezi stolem a dveřmi visí na stěně hromada oděvů. Vepředu u širokého okna stojí další stůl, po jeho bocích dvě židle, uprostřed ještě jedna, na stole lampa, dva zarámované portréty a tlustá kniha vázaná v kůži.

Do okna nahlíží temné tmavomodré nebe letní noci, mlčenlivé a melancholické, se zlatými skvrnkami nepokojně blikajících hvězd. Okna světnice se co chvíli rozdrní hlukem projíždějící bryčky. Předměty vměstnané do pokoje se vlivem přítomí zdají ještě větší a mlčenlivá hra světla a stínu na nevelkém volném prostranství vyvolává dojem přítomnosti nadpřirozených bytostí. Syté barvy nástěnných obrazů hledí jako čísi obrovské čtyřhranné zrůdné oči. Těsnou komoru a veškeré její vybavení prostupuje dusné ticho a těžký mrtvý zápach.

Prosvětlený čtyřúhelník ve dveřích čas od času zakryje jakési tmavé tělo... V tu chvíli pruh světla na podlaze nadskočí a na vteřinu zmizí, aby se zase objevil, úplně jako široký meč, který rozetne šero a vystraší stíny, které se v něm stačily zabydlet. Hrobové ticho však pohybem světla narušeno není; do pusté světnice jen občas dolehne ťukání kuliček počítadla, charakteristické cinkání peněz a těžké údery o dřevěnou desku.

... Dveře se otevřou a do světnice vejde maličký seschlý stařík s ostrou šedou bradkou, na červeném kostnatém nose mu sedí těžké brýle, na sobě má dlouhou bílou zástěru a v ruce lampu. Za ním stojí stařenka, věkem je celá shrbená, hlavu má nachýlenou k zemi a přidržuje se rukojeti dveří. Oba dva rychlým pohledem přeměří svou komůrku, stařík postaví lampu na stůl, pokřičuje se a chraplavě řekne:

„Další Boží den je za námi!“

„Pánbůh s námi a zlý pryč!“ přizvukuje mu stařenka. „Dáš si čaj?“

„Aby ne!“

Stařenka se vrátí zpět do místnosti, která je celá zavalená pytlí mouky, krabicemi, sklenicemi... Je to maličký koloniál v zapadlé městské uličce. Prodávají režné plátno i dehet, jehly i seno, uhlí, zrní, nitě, tabák, kysané zelí – zkrátka všechno, co mohou ve svém každodenním životě potřebovat lidé, již mají hluboko do kapsy.

Zatímco stařenka pobíhá po krámku, stařík přechází k přednímu stolu, postaví na něj lampu a pod nos si pobrukuje nějaký tropar². Světnice díky tomu hned vypadá zabydleně a také nepopsatelná muka hříšníků na obraze Posledního soudu jsou teď mnohem zřetelnější.

„A ji-ím tě ve-lee-bí-me... Matko! Vezmi sem počítadlo...“

„Dyk já vím...“ odpovídá mrzutě stařenka a hartusí u toho čajovým servisem.

„Jenom aby... A ji-ím tě u-ctíí-váá-me...“

Stařík založí ruce za záda, zastaví se před Posledním soudem, přestane zpívat a po tisíci prvé si prohlíží, jak se krouťí hříšníci spalovaní pekelným ohněm, který je podoben snopům červené slámy. Každý z hříšníků se smaží ve zvláštní místnosti a spolu s ohněm, který do poloviny zachvacuje jeho mukami zkroucené tělo, vypadá úplně jako půlka bonbónu zabaleného do celofánu, ze kterého vyskakuje překvapení v podobě figurky.

„O-od mladosti mé tísnily mne bolesti mnohé; ty však sám mne chraň a spas mne, Spasiteli můj...“ notuje si basovým recitativem stařík, a když odstoupí od obrazu, zhluboka si povzdechne.

„Táto, pojď odnést ten samovar!“ zavelí matka z krámku.

„A už je připravený, ty moje lasičko?“ odvětlí otec, když vchází do krámku.

„Kušuj, dědku!“ zavrčí na něho matka naoko nahněvaně, ale polichocně.

Tato scéna se u nich opakuje každý den, hned jakmile zavřou krám a ve volném čase si chtějí v klidu popít čaj. Skoro vždycky, když jim skončí tržby, on začne zpívat pravoslavné tropary, irmosy a kondaky, ona roztopí samovar, sednou si k čaji a počítají svoje denní výdělky a zisk.

A tak i teď spolu sedí za stolem. Samovar syčí a klokotá; matka si sundala z hlavy šátek, poupravila si hedvábný čepeček na šedých vlasech a nalévá otcí čaj do keramického hrníčku s ulomeným ouškem, který jim slouží už nejednu desítku let. Před ní stojí velký modrý šálek s černou puklinou, vedle něj mistička s medem, preclíky... Před ním je počítadlo a podlouhlá uzounká knížka, celá pokrytá velkými hieroglyfy napsanými tužkou... Otec zapáchne svoje maličká bystrá očka se zarudlými víčky do knihy a položí hubený kostnatý zahnědlý prst na ušmudlané kuličky počítadla. „Tak jdeme na to. Požehnej nám pane Bože všechny naše činy!“

Stařenka se pokřičuje a vyše zbožný pohled směrem k ikonám. Pak zase stočí oči na manželovy prsty, které co chvíli pohnou s některou z kuliček počítadla, každou kuličku doprovodí pohledem a s gustem u toho usrkává čaj z podšálku. Po nějakých pět minut je světnice najednou plná zvuků – ťukání kuliček počítadla, šepot staříka čtoucího cifry a klokotání čaje ve stařenčině hrdle. Její vráscitá tvář, připomínající zmačkanou rukavici, je plna napjatého očekávání, velké černé matné oči se ani na vteřinu neodtrhnou od počítadla.

V jeho tváři se zračí soustředěnost matematika, který počítá složitý úkol.

„Mýdlo... Půl libry šest kopějek, machorka³ čtyři kopějky... Deseťák... Mno... A na dluh jsme dnes pustili dva rubly a šest hřiven! No teda!“

„Míša švecůj těch osmnáct kopějek vrátil?“ zjišťuje stařenka.

„Švec? Ne, nechal si to připsat ke starému dluhu. Ty peníze už nevidíme... Proč jsi mu, babko, dávala na sekuru?“

„Prý: ‚V sobotu to všechno vrátím!‘“

„Jak by to mohl vrátit? Žena mu stoná, práci sám nemá, Maňka se k nim nezná – ta se stará jen o svou zábavu a ostatní jsou jí putna.“

„Ale tak máš přece od něho ten úpis, ne?“

² V pravoslavné církvi krátká zpívaná modlitba. Pozn. překl.

³ Hrubý a méně kvalitní tabák. Pozn. překl.

„Úpis mám... Ale okolo toho je nějakýho starání. S tím by se muselo na soud, a tam si páni vezmou celou hřivnu, jenom otevřeš dveře... A vůbec, to je jenom vítr v prkenici... Dopadne to tak, že místo těch pěti čtyřiceti dostanem nakonec čtyři ruble a to nemá smysl...“

„Mají posvěcenou ikonu ve stříbrném rámu... Ta by tak na osm rublů vydala...“ připomíná stará.

„Však já vím... Je to neznaboh – klidně ji dá do zástavy.“

„No, právě, jen ať dá! Vždyť komu jinému by ji dal do zástavy, než nám...“

„Nám, nám, to se ti řekne... Ale vždyť za zástavu bude potřeba vyplatit aspoň rubl, což s tím dluhem dělá už šest čtyřicet...“

„Tak to máme ještě pořád profit...“

„Vždyť my budeme mít vždycky profit, protože my jsme lidé prozíraví... Jenom je potřeba dávat pozor, co je to za profit...“

„Však my jen tak potichoučku, polehoučku...“

„To máš pravdu ... Přihraj mi sem trochu medíku!“

Na dvě minuty zavládne ve světnici ticho přerušované jen hlasitým usrkáváním čaje z podšálků. Staří soustředěně foukají na kouřící se čajovou hladinu a sem tam očima zabloudí k otevřenému oknu, za kterým je vidět slavnostně vážné noční nebe a pronikavá světla hvězd...

„To je zase vymeteno,“ řekne stařík, když dopije svůj čaj, „zítra to bude pořádně připalovat.“

„Mělo by to vydržet až do novoluní... Měsíc se potřebuje umýt, zase zaprší,“ okomentuje to stařenka.

„A co si myslíš o té Zagarinovic paničce?“

„Podle mě by se měla rozjet exekuce. Zaevidovat ty její haldy baldy a vůbec se s ní nepárat...“

„Do chudobince ji ale nevzali...“

„Však! Tak si musíme pospíšit, protože nynčko ona všechno to svoje haraburdí začne prodávat. Co jinýho jí zbývá?“

„Po žebrotě půjde... rovnýma nohama... Tudlevá se u ní Tataři zastavili... Schválně jsem čekala, jestli něco prodá, nebo ne. Neprodala...“

„No, vidíš ji? Zítra na ni drobet zatlačím. A třeba něco úplně maličkého, neprodala?“

„M-mno, zdálo se mně, že ne...“ odpověděla stařenka už trochu nejistě.

„Je ztracená, šlechtična...“ zhodnotil to po krátké pauze stařík.

„No jo... Všici ti milostpáni nynčko takhle zacházejí na oubytě...“

„Bodejť! Však si svoje už užili, naprali si břuchy... A teď ať udělají místo dalším.“

Stařík se významně pousmál, zahleděl se své ženě do očí a potom oba dva pohládili očima portréty, které stály za samovarem. Na jednom z nich byl urostlý gymnazista s hranatým tvrdým obličejem, na druhém kulatá dívenka s dlouhým copem splývajícím přes plná ramena až na prsa a s vysokým čelem, které nad nosem protínala vráska dodávající jí výraz umíněnosti.

„To jsou oni... Nové pokolení, které osídlí zem...“ ukázal na ně pohybem celé hlavy stařík, jehož hubená ostrá tvář v tu chvíli ožila dobrosrdečným měkkým úsměvem... I stařenka se v tu chvíli celá proměnila a potichu se uchichtla. Ale hned se jim zase vrátil jejich obvyklý výraz, protože hodinka něžností ještě nepřišla.

„Alexuškovi budeme muset poslat čtvrt rublík,“ pronesl zadumaně a trochu zachmuřeně starý. „Dává sice ty soukromé kondície, ale přece jenom, v té jejich vyšší société

se o sebe musí starat. To jsou jednou nové pantaloňy, podruhé zas něco jiného. Kamarády tam má. Ach, to mládí...“

„Peníze kazí charakter!“ zahrozila stará.

„Alexušku! Toho by ani milion nezkažil! Je to charakter, ten se na scestí nikdy nedostane. Hned zítra si došlápnu na tu Zagarinovou a Unžencova a pošlu mu to.“

„Však i Soně už je čas něco poslat...“

„I Soně pošlu... Nic ty se neboj, copak bych mohl zapomenout?“

„Jak se tam asi má, mezi tou vší cizotou? Musí jí tam být strašlivě smutno, ubohé mojí holubičce...“ zasmušila se stařenka.

„Ale prosím tě, smutno, co by jí bylo smutno? Píše ‚mám se dobře‘, tak se má dobře. V hlavním městě jsou lidé uctiví, pokorní... Ne jako tady ta naše verbež... To tuhle Sačkov onehdá pěkněj virvál ztropil... Řve na mě: ‚Udám tě!‘ Prý: ‚Bereš tajně věci do zástavy! Dej sem moje věci.‘ A úroky neplatí už sedmý měsíc, šejdíř jeden. Onehdy jsem mu za zástavu dal celých třicet, no, a když si to spočítáme, rubl a půl za měsíc, tak teď už to dělá třicet devět... Tomu najednou nějak nerozumí, držka jedna křivá... ‚Udám!‘ No tak udávej! Jenom si na nás něco najdi, no, tady jsou truhlice, jen hledej!“

Stařík se rozohnil, až se mu rozechvěl zčervenálý nos a brýle na nose začaly poskakovat. Z rozhořčení se až rozkašlal.

„Pán s nimi se všemi,“ řekla smířlivě stařenka a dodala: „Co nám můžou udělat? Zakřičí si... A potom se beztak v nouzi připlazí zpět. A že nás tady nikdo nemá rád? Tak ať! Vždyť my máme komu dávat svou lásku...“ kývla hlavou směrem k portrétům a zase se měkce usmála.

„Přesně tak,“ souhlasil stařík už klidně. „Pravdu díš, máti... Ale přece jenom, kdybych nebyl takové dobrotisko a došlápl si na ně, hned bude půlka ulice jak po požáru a bude muset jít po žebrotě. Proto všechny ty úpisy a podpisy!“ Klepl rázně suchými prsty do stolu a přísně se na ženu podíval.

„Pán s nimi, nech je žít,“ trvala si na svém stará. „Co vrčíš, když víš, jakou máš nad nimi moc?“

„Vždyť je to nespravedlivé, chápeš to, matko? Copak jsme my jediní hříšníci na světě? Ano, vypadá to, že jediní... Všichni na nás mají spadeno, všichni nám přejí jen to nejhorší.“

„A nám to může být, víš kde!“ zaprotestovala filozoficky stařenka. „Copak pánbíček nevidí, pro co my tady oba žijeme? On to všechno vidí! Až bude jeho poslední soud, my budeme klidní, zodpovíme si za všechny svoje činy, jak se sluší... A lidi? Co je nám do lidí?“

„Máš pravdu...“ uklidnil se starý. Čaje už stačilo? Tak šup, sklízej ze stolu a na kutě, já si ještě hodinku budu číst v žaltáři...“

„No jo, hned, hned... Ty si pěkně počti, uklidni své srdce Božím slovem. A hurovat se nemá, pořád ti to říkám. Vždyť to neděláme pro sebe, ale pro ty svoje rodné holubičky. Pěkně je vychováme, zaopatříme, a oni naši vinu, co máme před Bohem, službou lidu odčiní. Budou z nich vzdělaní lidé, věrní caru a poslušní pánu Bohu. To kvůli nim my i nějaký ten hříšek uděláme, ale to se jistě nepočítá. Však i ten ptáček Boží, když krmí svá ptáčátka, musí nějaké ty broučky a berušky sklovnout, takový je ten život...“

„Vskutku je to tak... Sonička bude doktorkou a Alexuška, ten bude pán učitel.“

„Ale vždyť on chtěl být advokátem!“ přestala náhle umývat hrníčky stařenka.

„A už nechce. Však jsem ti četl ten dopis, ne? Psal, že přechází na filologickou... Takže to znamená, že bude učitelem.“ Vysvětlil stařík a s očima zadumaně upřenýma na portrét dodal: „Ten to dotáhne daleko! Tomu to pálí.“

„Dej Bůh!“ řekla stařenka nábožně.

„A Soňa jakbysmet... Pán Bůh nás odměnil za naši lopotu... Děti se nám vyvedly, jen co je pravda!“ přisadil si starý.

„Vidíš, a ty bys remcal – ,lidi, lidi!’ Co je nám do lidí? Hm?“

„Máš pravdu! Ech, máti, jakou ty máš hlubokou pravdu!“ Přimhouřil samou slastí oči a s úsměvem na rtech pokýval hlavou, jeho stařenka se opřela rukama o stůl a usmívala se na ty dva portréty tím nejněžnějším mateřským úsměvem.

„Tak, já jsem hotová, sedni si a čti. Já se půjdu pomodlit,“ řekla a otočila se od stolu.

„Už ses vynadívávala?“ zasmál se šťastně stařík.

... A za několik minut v té malinké světničce zaplněné vším možným nastalo ticho. Nebe stále ještě nahlíželo do jejich širokého okna a hvězdy na nebi se blyštěly. Venku bylo ticho a tma.

Stará klečela na kolenou před ikonami, hlavu zaklonila dozadu, až se jí zátylek málem dotýkal hrbu na zádech, a s vlhkýma očima, jako by se zadýchávala, šeptala trhaně slova svojí modlitby:

„Pomáhej jí, dobrý Bože, ochraňuj ji, milostivý Bože!“

A stařík monotónním hlasem přes nos polohlasně četl a natahoval u toho slova:

„Blahoslavený ten muž, kterýž nechodí po radě bezbožných, a na cestě hříšníků ne...“

Maloměšťáci

Divadelní hra, úryvek (první dějství), 1901.

JEDNAJÍCÍ OSOBY

BESSEMJONOV, VASILIJ VASILJEV, 58 let, zámožný měšťan, mistr malířského cechu.

AKULINA IVANOVNA, jeho žena, 52 let.

PETR, bývalý student, 26 let; TAŤÁNA, učitelka na základní škole, 28 let – jejich děti.

NIL, osvojenec Bessemjonova, strojvůdce, 27 let.

PERČICHIN, vzdálený příbuzný Bessemjonova, obchodník se zpěvnými ptáky, 50 let.

POLJA, jeho dcera, švadlena, vypomáhá v domácnostech, 21 let.

JELENA NIKOLAJEVNA KRIVCOVOVÁ, vdova po vězeňském dozorci, žije v podnájmu u Bessemjonovových, 24 let.

TĚTĚREV, zpěvák; ŠIŠKIN, student – nájemníci Bessemjonovových.

CVETAJEVA, učitelka, kamarádka Taťány, 25 let.

STĚPANIDA, kuchařka.

Ženská z ulice.

Chlapec, malířský učeďník.

Doktor.

MÍSTO DĚJE: Malé provinční městečko.

SCÉNA: Pokoj v bohatém měšťanském domě. Jeho pravý roh je přehrazen dvěma prkennými příčkami svírajícími pravý úhel. Zadní část pokoje kvůli nim působí stísněným dojmem, v přední části příčky vytvářejí menší pokojík, který je od zbytku oddělen dřevěným obloukem. Tím prochází lanko, na kterém visí pestrobarevný závěs. V zadní stěně velkého pokoje jsou dveře vedoucí do síně a do druhé poloviny domu, kde je umístěna kuchyně a pokoje nájemníků. Nalevo ode dveří stojí obrovská těžká kredenc, v rohu truhla, napravo starožitné skříňové hodiny. Kyvadlo velké jako měsíc v úplňku se za sklem pohupuje sem a tam, a když je v místnosti ticho, je slyšet jeho nelítostné: Tak – tak! Tak – tak! V levé stěně jsou dvoje dveře: jedny vedou do pokoje starých, druhé k Petrovi. Mezi dveřmi jsou bílá kachlová kamna. U kamen stojí starý divan potažený voskovaným plátnem, před ním velký stůl, ke kterému se usazují k obědu nebo k čaji. Laciné vídeňské židle z ohýbaného dřeva jsou s odpornou pravidelností rozestavěny u stěn. Úplně vlevo stojí skleněná vitrína, v ní jsou různobarevné krabičky, dekorativní velikonoční vejce, pár bronzových svícňů, lžice čajové i polévkové, několik stříbrných číší a pohárků. V místnosti za obloukem u stěny naproti divákovi stojí pianino, stojan s notami, v rohu květináč s filodendronem. V pravé stěně jsou dvě okna, na parapetech květy, pod okny lenoška, u přední stěny vedle lenošky malý stůl.

PRVNÍ DĚJSTVÍ

Pozdní odpoledne, asi pět hodin. Do oken nahlíží podzimní soumrak. Ve velkém pokoji je skoro tma. Taťána čte v polosedě na lenošce knihu, Polja sedí za stolem a šije.

TAŤÁNA (Čte.): „Vyšel měsíc. Bylo až k nevíře, jak se z něčeho tak malého a ubohého může na zem snášet tolik stříbřitě modrého milého světla...“ (Odloží knihu do klína.) Taková tma.

POLJA: Mám rozsvítit lampu?

TAŽÁNA: Ne, už mě to nebaví...

POLJA: Ale je to přece jenom krása! Taková prostá slova... A přitom smutná... Až to člověka bere za srdce... (*Pauza.*) Hrozně bych chtěla vědět, jak to skončí. Vezmou se, nebo ne?

TAŽÁNA (*Naštvaně.*): Vždyť o tom to vůbec není...

POLJA: Já bych se do takového nikdy nezamilovala. Ne a ne!

TAŽÁNA: Proč?

POLJA: Protože je nudný... A pořád kňourá... Nevěří si... Správný muž přece musí vědět, co má v životě dělat...

TAŽÁNA (*Potichu.*): A Nil to ví?

POLJA (*Sebevědomě.*): Samozřejmě že ví!

TAŽÁNA: A co tedy?

POLJA: Já vám to tak nepovím, jak on to umí... Řekl by to úplně jednoduše... Zkrátka... Špatní lidé – zlí a lakomí – to od něho schytají! Nemá je rád...

TAŽÁNA: Kdo je špatný? A kdo dobrý?

POLJA: On to ví! (*Tažána mlčí, nedívá se na Polju. Polja se usmívá, bere z jejího klína knihu.*)

Dobře je to napsáno, jen co je pravda. Ona je tuze zajímavá... Taková přímočará, prostá, oduševnělá! Když člověk vidí ženu takhle pěkně vylíčenou, hned se sám sobě zdá lepší...

TAŽÁNA: Poljo! Ty jsi tak naivní! A směšná! Je mi z celého toho příběhu na nic! Žádná taková dívka nikdy neexistovala! Ani usedlost, ani řeka, ani měsíc – nic takového nebylo! Všechno je to pustý výmysl. Život v knihách nikdy není popsán takový, jaký je doopravdy... Jako ten náš... Jako tvůj, například...

POLJA: Protože se píše o tom, co je zajímavé. A copak v našem životě je něco zajímavého?

TAŽÁNA (*Neposlouchá ji, odpoví podrážděně.*): Často mám pocit, že knihy píšou lidé... Kteří mě nemají rádi... A vždy se chtějí se mnou přít. Jako by mi říkali: tohle je lepší, než si myslíš, a tohle zase horší...

POLJA: A já si myslím, že všichni spisovatelé musejí být dobří lidé... Chtěla bych se s ním seznámit.

TAŽÁNA (*Jakoby sama k sobě.*): Všechno špatné a obtížné vykreslují úplně jinak, než to vidím já... Vždycky jim to vyjde takové nějaké neobyčejné... zveličené... tragické. A dobré – to si vždycky jen vymýšlejí. Vyznání lásky nikdy nevypadá tak, jako ho popisují! A život přece vůbec není tragický... Plyne potichu, jednotvárně... Jako velká kalná řeka. A když se člověk dívá, jak teče řeka, za chvíli ho bolí oči a začne ho to nudit... V hlavě má temno a ani za nic na světě mu nechce přemýšlet, proč ta řeka vlastně teče?

POLJA (*Zamyšleně hledí před sebe.*): A přece bych se s ním chtěla seznámit! Když jste četla, nedalo mi to, pořád jsem o něm musela přemýšlet. Jaký asi je? Mladý, nebo starý? Brunet?

TAŽÁNA: Kdo?

POLJA: Spisovatel přece.

TAŽÁNA: Už umřel...

POLJA: Ach, to je škoda... A je to dávno? Zemřel mlád?

TAŽÁNA: Ve středních letech. Opíjel se.

POLJA: Chudáček... (*Pauza.*) Proč jen se inteligentní lidé opíjejí? Zrovna jako tady ten váš strážník, zpěvák... Vždyť je tak chytrý. A pije. Proč?

TAŽÁNA: Protože život je šed' a zmar.

PETR (*Rozespálý, vychází ze svého pokoje.*): Fuj, to je tma! Kdo to tady sedí?

POLJA: Já. A Tažána Vasiljevna.

PETR: Proč si nezažehnete lampu?

POLJA: Držíme temnou hodinku.

PETR: Do pokoje se mi od starých line zápach lampového oleje... Až se mi z toho zdál sen, že se plavím po jakési řece, ve které je voda hustá jako dehet... Plout se téměř nedalo... A navíc jsem ani nevěděl, na kterou stranu se vydat... A břehu nevidět... Čas od času jsem se přiblížil k nějakým troskám, ale když jsem se jich pokusil zachytit, rozsypaly se na prach... Byly ztrouchnivělé a prohnílé. Ale co, to jsou jen hlouposti... (*Začne si hvízdát a procházet se po pokoji.*) Dal bych si už čaj!

POLJA (*Rozsvěcuje lampu.*): Zkusím to zařídít... (*Odejde.*)

PETR: Po večerech je tady u nás nějak zvlášť... těsno a nevlídno... Všechny tady ty předpotopní věci jakoby vyrostou, jsou ještě mohutnější, těžší... Berou všechen vzduch. Nadechnout se tady vůbec nedá. (*Udeří rukou do skříňě.*) Ta almara tu stojí osmnáct let na jednom místě... Osmnáct let... Život prý letí jako splašený... Tady s tou skříní ale nepohnul ani o píd... Když jsem byl malý, tak jsem si o tu tvrz nejednou rozbil čelo... A zavazí mi tu pořád... Ani nevím proč. Krám zatracený. To snad není ani skříň, ale nějaký symbol... Čert aby ho vzal!

TAĀANA: Ty jsi opravdu nemožný, Petře... Takový život ti nesvědčí...

PETR: Jaký, takový?

TAĀANA: Nikam nechodíš... Jenom nahoru k Jeleně... Každý večer. Děláš starým velké starosti... (*Petr neodpovídá, prochází se a hvízdá si.*) Víš, jsem z toho všeho už dost unavená... Ve škole mě znávuje ten neustálý hluk a nepořádek... Tady zase ticho a pořádek. I když aspoň trošku veseleji je u nás od té doby, co se sem přistěhovala Jelena. Tak tak... Hrozně mě to unavuje! A do svátků je ještě daleko... Listopad... Prosinec. (*Hodiny odbijí šestou.*)

BESSEMJONOV (*Vysune hlavu ze dveří svého pokoje.*): Mládí... Tomu se to pohvizduje! Tu žádost jsi beztak zase nenapsal, co?

PETR: Napsal, napsal...

BESSEMJONOV: To ti tak budu věřit. Ach bože, bože. (*Zmizí.*)

TAĀANA: Jakou žádost?

PETR: Vymáhání pohledávky od kupce Sizova. Na 17 rublů a 50 kopějek, za natření střechy na kůlně.

AKULINA IVANOVNA (*Vchází s lampou.*): A venku zase krápe... (*Přistoupí ke kredenci, vytahuje z ní nádoby a prostírá stůl.*) Máme tu nějak syrovo. Zatápěli jsme, a přece je syrovo. Dům je starý... Profukuje. Ach bože, bože. Otec má, holoubci moji, zase tuze špatnou nápadu... Loupe ho prý v kříži. No jo, má už svůj věk... A všude nepořádek a zmatky... Samé výdaje a starosti...

TAĀANA (*K bratrovi.*): Byl jsi včera u Jeleny?

PETR: Byl.

TAĀANA: A měli jste se?

PETR: Jako vždy... Pili jsme čaj, zpívali... Přeli se...

TAĀANA: Kdo s kým?

PETR: Já s Nilem a s Šiškinem.

TAĀANA: Jako vždycky...

PETR: Jasně, jako vždycky. Nil se rozplýval nad chodem života... Neuvěřitelně mi leze na nervy... To jeho neutuchající veselí, láska k životu... Vždyť je to směšné! Když ho člověk poslouchá, hned si začne představovat ten úplně cizí a nikomu neznámý život... Něco jako americká tetička, kterou poslal sám ďábel a která tě okamžitě začíná zahrnovat nevidanými radostmi a blahy. A Šiškin zase mlel o důležitosti mléka a škodlivosti tabáku... Jo a taky mě obviňoval z buržoazního způsobu myšlení.

TAĀANA: Pořád ta stejná písnička.

PETR: Jako obvykle.

TAŘÁNA: Tobě... se Jelena hodně líbí, že?

PETR: U-ujde. Je sympatická... Veselá...

AKULINA IVANOVNA: Větroplaška to je! Zbytečná duše! Hosti si u ní podávají kliku každý Boží den, to jsou samé čajičky a cukrbliky... Písničky a trdlovačky... Ale že by si pořídila pořádný umyvadlo, to ne! Umývá se v kbelíku a vodu cébrá po zemi... A dům pak zahnívá...

TAŘÁNA: A já jsem včera byla v klubu. Byl tam rodinný večer. Člen městské rady Somov, mecenáš naší školy, mi sotva odpověděl na pozdrav. A když do sálu vešla vydržovaná milenka sudího Romanova, vrhl se k ní jako psík a políbil jí ruku.

AKULINA IVANOVNA: Tfuj, hanebník jeden! Kdyby raději nabídl počestné dívce rámě a provedl ji zdvořile po sále, pěkně všem na očích...

TAŘÁNA (*K bratrovi.*): No chápeš to? Učitelka zasluhuje v očích tady těch lidí méně pozornosti než nějaká zkažená zmalovaná ženská...

PETR: Vůbec si takových... nestoudností nemáš všímat... Nad to se přece musíš povznést... Ona je sice poněkud rozmařilá, ale zmalována teda nechodí...

AKULINA IVANOVNA: Odkud to, prosím tě, víš? Copak ses s ní miliskoval? Sestru mu pohaní a on se za tu nestoudnici ještě přimlouvá...

PETR: No tak, maminko! Nechte toho přece...

TAŘÁNA: Před matkou se tu opravdu nedá vůbec mluvit. (*Za dveřmi v síni jsou slyšet těžkopádné kroky.*)

AKULINA IVANOVNA: No-no! Vy jste se mi teda pěkně zlumpačili! Ty, Petře, místo toho, abys tady pochodoval jak kohout, co kdybys raději přinesl samovar? Stěpanida si stěžuje, je to prý na ni už moc těžké...

STĚPANIDA (*Přináší samovar, postaví ho na podlahu u stolu, zadýchaně se narovná a říká domácí paní.*): Prosím, tade to máte... Ale edno vám včil povím: sély huž ně vopóštijó, nohe se mně podlamujó...

AKULINA IVANOVNA: No a to si myslíš, že na to budeme najímat extra posily?

STĚPANIDA: Jak přikázetě! A co kdebe to ten zpěvák nosel? Dek ho neubude. Petře Vasiljeviči, postav ně ten samovar na stol. Dek já huž se sotva vlečo...

PETR: No tak ukaž. Hej, rup!

STĚPANIDA: Děkuju. (*Odejde.*)

AKULINA IVANOVNA: Na druhou stranu... Vždyť je to pravda. Péťo, řekni to tomu zpěvákovi, že by ten samovar mohl nosit on. Opravdu...

TAŘÁNA (*Zavzdychá.*): Ach bože...

PETR: A neměl bych mu třeba ještě říct, aby nám nosil vodu, umýval podlahy, čistil komíny, a když už bude v nejlepším, tak by mohl ještě prát prádlo, co myslíte?

AKULINA IVANOVNA (*Nahněvaně mávne rukou.*): Co to povídáš za hlouposti? Vždyť se to všechno zvládá i bez něho... Ale aspoň ten samovar...

PETR: Maminko! Každý, každičký večer tady vytahujete tu osudovou otázku: kdo by měl přinášet samovar! A věřte mi, maminko! Ta otázka zůstane nevyřešena do té doby, než se uvolíte najmout čeledína!

AKULINA IVANOVNA: Proč bychom proboha potřebovali čeledína? Vždyť víš, že otec sám uklízí dvůr...

PETR: A jsme u jádra pudla! Ha-miž-nost se to jmenuje! A hamižnost je tuze špatná věc, když má člověk v bance...

AKULINA IVANOVNA: Pšššš! Už ani muk! Uslyší tě otec, a to teprve uvidíš ten tanec! To ty jsi ukládal penízky do banky?

PETR: Podívejme!

TAŘÁNA (*Vyskočí.*): No tak Petře! Aspoň ty kdybys měl trošku rozumu! Už je to opravdu k nevydržení!

PETR (*Přistoupí k ní.*): No tak nekřič! Vůbec se tě to netýká a mícháš se do toho...

AKULINA IVANOVNA: Vy jste mi pěkní ptáčci! Ani k vlastní matce nemáte špetku úcty!

PETR: Den co den ta stejná písnička... Duše tady z těch tahanic až rezaví, popílek se v ní usazuje...

AKULINA IVANOVNA (*Zakřičí do dveří svého pokoje.*): Otče! Pojd' na čaj!

PETR: Až uběhne doba, na kterou jsem vyloučen z univerzity, odjedu do Moskvy! A stejně jako dřív sem přijedu nejmíc na týden, ani vteřinu déle. Za ty tři roky na univerzitě jsem si od vás odvykl... Od všeho toho skrbení a maloměšťáckých žabomyších válek... Žít sám je radost. Daleko od všech radostí rodinného života!

TAŘÁNA: A já nemám kam odjet...

PETR: Vždyť ti to říkám pořád, jed' na ten kurz...

TAŘÁNA: Běž mi k šípku s těmi svými kurzy! Já chci žít! Žít, a ne se učit! Pochop to už konečně!

AKULINA IVANOVNA (*Sundává konvičku ze samovaru, popálí si ruku a vykřikne.*): Hadry cucky!

TAŘÁNA (*K bratrovi.*): Já nevím... Nedokážu si to vlastně vůbec představit... Co to znamená – žít? Jak bych měla žít?

PETR (*Zamyšleně.*): Mno... Žít se musí umět. S opatrností...

BESSEMJONOV (*vyjde ze svého pokoje, přehlédně děti a usadí se ke stolu*). Strávníky jste zavolali?

AKULINA IVANOVNA: Péťo, zavolej je, buď té dobroty.

(*Petr odejde, Tařána jde ke stolu.*)

BESSEMJONOV: Zase ten sekaný cukr! Kolikrát jsem říkal, že...

TAŘÁNA: A není to snad jedno, tatínku?

BESSEMJONOV: Tobě to neříkám, ale matce! Tobě je všechno jedno, to je mi nad slunce jasné!

AKULINA IVANOVNA: Jenom libru jsem ho koupila. Máme celou homoli, ale nestihli jsme ji nasekat. Nezlob se!

BESSEMJONOV: Já se nezlobím. Jen říkám, že sekaný cukr je těžký a není sladký, takže není výhodný. Cukru je vždycky potřeba kupovat celou homoli! A nasekat si ji doma. Jsou z toho navíc drobečky. A ty se mohou použít na vaření. A samotný cukr je lehoučkový, sladký... (*K dceři.*) Co se tak šklebíš a vzdycháš?

TAŘÁNA: Nic, nic... To já jen tak...

BESSEMJONOV: Když nic, tak nevzdychej! Nebo je ti to tak zatěžko, vyslechnout otcova slova? Však to neříkám kvůli sobě, ale kvůli vám, mladým! My už jsme si svoje odžili, teď jste na řadě vy. Ale když se na vás člověk podívá, tak vlastně ani nechápe, jak si to žití vlastně představujete? Co máte v plánu? Naše pořádky se vám nelíbí, to je nám jasné... Tak jaký řád jste si vymysleli pro sebe? To je ta otázka, co? Tak tak...

TAŘÁNA: Tatínku! Pokolikáté mi to už říkáte?

BESSEMJONOV: A znovu a znovu, dokud nenatáhnu brka, ti to budu opakovat. Neboť... jsem docela znepokojen. Vámi jsem znepokojen... Neměl jsem vás pouštět do toho studování... Však došlo na má slova – Petra vyhodili, ty jsi zůstala na ocet...

TAŘÁNA: Vždyť... já pracuji...

BESSEMJONOV: Víme, víme... A komu tím prospěješ? Těch tvých dvacet pět rublů nikoho nevytrhne... Ani ty je nepotřebuješ! Vdej se, žij, jak se sluší a patří, a sám ti budu platit za měsíc padesát...

AKULINA IVANOVNA (*Po celou dobu, kdy otec mluví s dcerou, se nervózně vrtí na židli, několikrát se pokusí něco říct, a nakonec se vlídně zeptá.*): Otče! Nedal by sis tvarohového koláčku? Zůstaly ještě od oběda... Co?

BESSEMJONOV (*Podívá se na ni nejdřív rozhněvaně, ale potom se usměje pod vousy a řekne.*): No, tak je dej sem... Och-och-och...

(*Akulina Ivanovna se o překot vrhne ke kredenci pro koláče, zatímco Bessemjonov mluví k dceři.*) Vidíš, vidíš, matka vás přede mnou chrání jako kachna svoje housata před vzteklým psem... Pořád se jen bojí a strachuje, abych vás náhodou křivým slovem nezkontroloval... Je tady, ptáček! Je tu, tulák jeden!

PERČICHIN (*Objeví se ve dveřích, za ním mlčky vejde Polja.*): Mír a pokoj domu tomu, hospodáři šedivému, hospodyni krasavici a dětičkám boubelíčkám – až na věky věků!

BESSEMJONOV: Ty už zase nasáváš, co?

PERČICHIN: To je ze smutku.

BESSEMJONOV: Z jakého smutku?

PERČICHIN (*Začne vyprávět, zároveň se zdraví s přítomnými.*): Prodal jsem dneska pěnkavu. Tři roky jsem ji měl, zpěvačku moji... Tyrolské trylky mi zpívala – a já ji prodal! Díky tomuto ohavnému činu jsem pochopil, že jsem ničema – až mě to dojalo. Škoda ho, ptáčka. Zvykl jsem si na něj... Měl jsem ho rád...

(*Polja se usmívá a kývá hlavou na otce.*)

BESSEMJONOV: A proč jsi ho prodával, když je to tak?

PERČICHIN (*Obchází kolem stolu a přidržuje se opěradel židlí.*): Dali mi dobrou cenu...

AKULINA IVANOVNA: Nač jsou tobě peníze? Beztak je propiješ...

PERČICHIN (*Sedá si.*): Máte pravdu, matinko! Peníze nejsou nic pro mě, svatá pravda!

BESSEMJONOV: Tak vidíš, důvodu k prodeji nebylo!

PERČICHIN: Bylo. Ptáček mi začal slepnout... Pochopil jsem, že brzo stejně pojde...

BESSEMJONOV (*Uchechtne se.*): Ty nakonec nebudeš úplný hlupák!

PERČICHIN: Ooo, to nebyl záblesk mého intelektu! To se jen projevila moje nízká povaha... (*Vchází Petr a Těťěrev.*)

TAŤÁNA: A kde je Nil?

PETR: Odešel se Šiškinem na zkoušku.

BESSEMJONOV: A kdepak si usmysleli hrát?

PETR: Na jízdárně. Představení pro vojáky.

PERČICHIN (*K Těťěrevovi.*): Boží písťaličce – všechna čest! Půjdeme na sýkorky, co říkáte, strejčku?

TĚŤĚREV: A pročpak by ne. Kdy?

PERČICHIN: Třeba hned zítra.

TĚŤĚREV: Nemůžu. Mám mrtvého...

PERČICHIN: Před obědem?

TĚŤĚREV: Můžu. Stav se. Akulino Ivanovno! Nezůstalo něco od oběda? Aspoň příloha, cokoli?

AKULINA IVANOVNA: To víš, že jo, báťuško, to víš, že zůstalo. Poljo, skoč tam, prosím tě... (*Polja odejde.*)

TĚŤĚREV: Děkuju uctivě. Dnes jsem totiž, jak je vám asi známo, nevzal do úst, neboť jsem měl pohřeb i svatbu...

AKULINA IVANOVNA: Víím, víím...

(*Petr vezme plnou sklenici a odchází do pokojíku za prkenným obloukem. Doprovází ho zkoumavý pohled otce a nepřátelský Těťěreva. Několik sekund všichni jedí a pijí mlčky.*)

BESSEMJONOV: Na kolik ty si, Těrentiji Chisanfoviči, tento měsíc přijdeš? Skoro každý den máš nějakého mrtvého...

TĚTĚREV: Ano, jsem na tom teď moc dobře, nemůžu si stěžovat...

BESSEMJONOV: I svatby jsou jedna za druhou...

TĚTĚREV: Tak tak. Lidi se berou jako na běžícím pásu...

BESSEMJONOV: Však i ty by sis měl shromáždit nějaký ten penízek a prásknout do toho.

TĚTĚREV: Já se do chomoutu nehrnu...

(Taťána odejde k bratrovi, zapředou spolu tichý rozhovor.)

PERČICHIN: Hlavně se, prosím tě, nežeň, ještě to tak! Vždyť ty nejsi, blázne stará, stvořen pro rodinný život! Raději pojďme na hýly...

TĚTĚREV: Naprosto souhlasím...

PERČICHIN: Lov hýlů – to je radost na zemi! Napadne čerstvý snížek a země jako by si natáhla velikonoční řízu... Na zemi je čisto, jasno, a to křišťálové ticho všude kolem! Zvlášť když je nebe bez mráčku... Duše v člověku tančí samou radostí! Na stromech je ještě sem tam z podzimka zlatavý lístek, větve jsou však už pokryty stříbřitou nadýchanou peřinkou... A najednou se do té líbezné krásy – čáry máry pod kočáry – z čistého nebe snese hejno rudých ptáčků, pí, pí, pí! A v tu ránu jako by tu vykvetly máky. Ptáčkové jsou to tlustoucí, důstojní, úplně jako generálové. Poskakují okolo, soptí a skřípou – duše zaplesá! Nejraději bych se v takového hýla sám proměnil, abych si s nimi mohl ve sněhu zadovádat... Jojo...

BESSEMJONOV: Hýl je pták hloupý.

PERČICHIN: Já sám jsem hloupý...

TĚTĚREV: Ale pěkně se to poslouchá...

AKULINA IVANOVNA *(K Perčichinovi.)*: Ty jsi jako dítě...

PERČICHIN: Miluju lov ptáčků. Vždyť co je na světě lepší než ptáček zpěvák?

BESSEMJONOV: A je ti známo, milý zlatý, že lovit ptáčky je hřích?

PERČICHIN: Je... Ale když já to mám tak rád... A navíc, nic jiného neumím. Já mám za to, že každický čin se láskou posvětlí...

BESSEMJONOV: Každý?

PERČICHIN: Každý!

BESSEMJONOV: A když má někdo zalíbení v tom, že si cizí majetek přivlastňuje?

PERČICHIN: Tak to už přece není čin, ale zlodějina!

BESSEMJONOV: Hmmm. Možná, možná...

AKULINA IVANOVNA *(Zívá.)*: Ach-ach. Nemí tady zrovna třeskatá zábava... Po večerech tady nikdy není zábava... Kdybys aspoň, Těrentiji Chisanfoviči, přinesl tu svoji kytaru a prohrábl trochu struny...

TĚTĚREV *(Klidným hlasem.)*: Když jsem si zde tento byt pronajímal, velectěná Akulino Ivanovno, smlouvu o obveselování vaší ctěné libosti jsme myslím neuzavřeli...

AKULINA IVANOVNA *(Nechápavě.)*: Jak prosím?

TĚTĚREV: Jak jste slyšela...

BESSEMJONOV *(Udiveně a mrzutě.)*: Dívám se na tebe, Tětereve Chisanfoviči, a nestačím se divit... Ty jsi bytost, odpusť mi tu upřímnost, naprosto... nanicovatá a zbytečná... Ale hrdosti máš, že by se ani páv nemusel stydět... Kde se to v tobě jenom bere?

TĚTĚREV *(Klidně.)*: Od narození...

BESSEMJONOV: A na co jsi, prosím tě, tak hrdý, že se tak hloupě ptám?

AKULINA IVANOVNA: To je všechno jenom přetvářka! Kde by se v něm asi tak mohla vzít hrdost?

TAŤÁNA: Matko!

AKULINA IVANOVNA (*Trhne sebou.*): Co? Co jako?

(*Tatána vrtí vyčítavě hlavou.*)

AKULINA IVANOVNA: Copak jsem, jářku, zase něco řekla špatně? No, budu nynčko už mlčet... Bůh s vámi!

BESSEMJONOV (*Dotčeně.*): Měla by ses, matko, vyjadřovat delikátněji. Žijeme tu s osobami vzdělanými, všechno hned podrobí kritice a ještě to podloží vědeckými důkazy a rozumovými dedukcemi. To my už jsme staří a hloupí...

AKULINA IVANOVNA (*Smířlivě.*): No jo, co už naděláme... Mladí vpřed...

PERČICHIN: Tos řekl, dobře, ty starý brachu. Nemyslel jsi to sice vážně, ale je to holá pravda...

BESSEMJONOV: Myslel jsem to smrtelně vážně.

PERČICHIN: Počkej! Já myslím, že staří lidé opravdu patří do starého železa...

BESSEMJONOV: Zvlášť, když se člověk podívá na tebe...

PERČICHIN: Mě z toho vynechte. Dokonce si myslím, že kdyby nebylo starců, nebyla by na světě ani hloupost... Když starý člověk přemýšlí, je to, jako když hoří mokré dřevo. Víc dýmu než ohně...

TĚTĚREV (*Usmívá se.*): Souhlasím...

(*Polja se dívá vlídně na otce a rukou hladí jeho rameno.*)

BESSEMJONOV (*Mrzutě.*): Ano, samozřejmě! Ještě něco nám řekni...

(*Petr a Tatána přeruší svůj rozhovor a pobaveně se dívají na Perčichina.*)

PERČICHIN (*Zapáleně žvaní.*): Staří lidé jsou především tvrdohlaví! On to ten stařec i vidí, že se zmýlil, cítí, že nic nechápe, ale že by to přiznal? Ani nápad! Pýcha se tomu říká! Žil byl staříček, čtyřicet párů střevíců prochodil, a najednou ejhle – neví, kde je sever. Co, proč a nač? A jak je to mrzuté... Ale mele si pořád svou, já jsem starý, a proto mám pravdu. A jakpak by ne? Rozum mu ztěžkl... To mladí, ti mají rozum bystrý, lehoučký...

BESSEMJONOV (*Neurvale.*): Začínáš to už přehánět... Řekni mi jedno: když jsme tedy tak hloupí, měli bychom se začít pěkně učit, abychom zmoudřeli, což?

PERČICHIN: Ale kdež! Starého psa novým kouskům nenaučíš...

BESSEMJONOV: Počkej, nepřerušuj mě, jsem starší než ty! Řeknu ti to takhle: pročpak se nás starců straní ty sovy athénské? Z kouta na nás dělají posměšné obličejy a mluvit s námi nechtějí? No jenom přemýšlej... A já půjdu a taky si popřemýšlím... půjdu sám, když jsem pro vaši společnost hlupák. (*Hlučně odsune svou židli a již ze dveří svého pokoje řekne.*) Pěkně vzdělané mám ty svoje děti, jen co je pravda...

(*Pauza.*)

PERČICHIN (*K Petrovi a Tatáně.*): Děti! Pročpak urážíte starého člověka?

POLJA (*S úsměvem.*): To ty jsi ho urazil...

PERČICHIN: Já? Já jsem nikdy v životě nikoho neurazil!

AKULINA IVANOVNA: Ach, lidi, lidi... Jak my to tady vedeme? Proč jen jste toho mého starouška urazili? Všichni jsou tady nadutí, kdekdo je s něčím věčně nespokojen... A on je již starý, potřebuje svůj klid... úctu... Vždyť je to otec... Půjdu za ním. Pelagejo, umyj, prosím tě, nádobí...

TAŤÁNA (*Přistoupí ke stolu.*): A proč se na nás otec rozzlobil?

AKULINA IVANOVNA (*Ze dveří.*): Ty se mu raději klid' z očí, chytračko!

(*Polja myje nádobí, Těťřev se opírá lokty o stůl a těžkým pohledem se jí dívá do očí. Perčichin jde k Petrovi a sedne si ke stolu. Tatána pomalu odchází do svého pokoje.*)

POLJA (*K Těťřevovi.*): Proč se na mě díváte tak...?

TĚTĚREV: Tak...

PETR: Kam jenom jít?

PERČICHIN: Už dávno se tě chci zeptat – řekni mi, prosím tě, co to znamená *kanalizace*?

PETR: K čemu by ti to, prosím tě, bylo? Abys to pochopil, musel bych ti to vysvětlovat celou věčnost... A nic zábavného na tom není...

PERČICHIN: A ty sám to víš?

PETR: Víím.

PERČICHIN (*Nedůvěřivě se dívá Petrovi do tváře.*): Hmmmm.

POLJA: Kde jen je tak dlouho ten Nil Vasiljevič.

TĚTĚREV: Jaké máte krásné oči...

POLJA: Říkal jste to už včera.

TĚTĚREV: A budu říkat i zítra.

POLJA: Proč?

TĚTĚREV: Nevím. Vy si možná myslíte, že jsem do vás zamilován?

POLJA: Bože! Nic si nemyslím.

TĚTĚREV: Nic? To je škoda. Zkuste popřemýšlet.

POLJA: A o čem?

TĚTĚREV: No, třeba aspoň o tom, proč se na vás tak lepím. Popřemýšlejte a pak mi řekněte, co jste vymyslela.

POLJA: Vy jste podivín!

TĚTĚREV: Já víím. Už jste mi to říkala. A já vám také něco zopakuji – utíkejte z tohoto domu, co vám síly stačí. Škodí vám to tu, odejděte!

PETR: Vy se vyznáváte z lásky? Možná, že bych já měl odejít?

TĚTĚREV: V pořádku, neznepokojujte se. Vás já nepovažuji za předmět životný...

PETR: Velice vtipné...

POLJA (*K Těťěrevovi.*): Vy jste neskutečný hrubián!
(*Těťěrev odejde stranou a se zájmem se zaposlouchá do debaty Petra s Perčichinem.*)

TAŘÁNA (*Vychází ze svého pokoje, halí se do šálu, usadí se k pianinu a při rozkládání not se zeptá.*): Nil ještě nepřišel?

POLJA: Ne...

PERČICHIN: Není tu zrovna zábava... Aha, to jsem chtěl! Petře, poslouchej, co jsem tuhle četl v novinách. Prý v Anglii postavili nějaké létající koráby. Koráb jako koráb, ale do tohohle sedneš, zmáčkneš čudlík jakýsi, a fííííí! Hnedle se zvedne jako pták do oblak a člověka to odnese neznámo kam... Prý už kolik Angličanů zmizelo beze stopy. Dá se tomu věřit? Co, Péťo?

PETR: Hloupost!

PERČICHIN: Ale psali to...

PETR: V novinách je to samá hloupost.

PERČICHIN: Opravdu samá?

(*Tařána začne potichu hrát nějakou smutnou písničku.*)

PETR (*Nevrle.*): Samozřejmě že samá!

PERČICHIN: No tak se hned nečerti. Jak my k tomu přijdeme, že se na nás, co už máme nějaký ten pátek odžitý, vy mladí díváte tak spatra? Že ani mluvit s námi nechcete? To není od vás zrovna pěkné!

PETR: A dál?

PERČICHIN: Dál vidím, že je čas, abych šel. Mám tě plné zuby. Poljo, přijdeš domů brzy?

POLJA: Hned, jen co tu pouklízím... (*Vyjde z pokoje, pohledem ji doprovází Těťěrev.*)

PERČICHIN: Mno... Už jsi, Péťo, asi zapomněl, jak jsme spolu chodili na čížky, co? Tehdy jsi mě měl rád...

PETR: Vždyť i teď...

PERČICHIN: To je úplně vidět. Úplně to cítím, jak i teď...

PETR: Tehdy jsem taky měl rád lízátko a perníčky. Zato teď je nemůžu ani cítit...

PERČICHIN: Chápu. Strejdo Těrentiji! Jdeme na pivo?

TĚTĚREV: Nemám náladu.

PERČICHIN: No, tak půjdu sám. V hostinci je aspoň veselo. V hostinci je totiž všechno jasné a prosté. Ale u vás – nudou by se tady člověk ukousal, bez pardonu. Nic neděláte. K ničemu netíhnete... Kdybyste aspoň hráli karty! Pojdte, dáme si ferbla, co vy na to? Čtyři hráči – ideální sestavička... (*Perčichin se dívá na Těťereva a usmívá se.*) Nechcete? Vaše smůla... Tak sbohem! (*Přistoupí k Těťerevovi a cvrnknutím do krku mu naznačí, že by se mohli jít napít.*) Jdeme?

TĚTĚREV: Ne...

(*Perčichin mávne odevzdaně rukou a odejde. Několik vteřin je ticho. Zřetelně jsou slyšet tiché noty písně, kterou pomalu hraje Taťána. Petr leží na lenošce, poslouchá a pohvizduje si melodii písně. Těťerev vstane od stolu a prochází se po pokoji. V předsíni za dveřmi něco s rachotem spadne na zem – zní to jako kbelík nebo vnitřní komínek od samovaru. Je slyšet hlas Štěpanidy: „Tebe sem sami čerti...“*)

TAĚÁNA (*Aniž by přerušila hru.*): Kde jen se ten Nil tak zdržel?

PETR: Nikde nikdo...

TAĚÁNA: Čekáš Jelenu?

PETR: Kohokoli...

TĚTĚREV: Nikdo k vám nepřijde...

TAĚÁNA: Vy jste vždycky tak hrozně negativní...

TĚTĚREV: Nikdo k vám nepřijde, protože z vás nikdo nic nemá...

PETR: Řekl Těrentij Bohoslovec...

TĚTĚREV (*Naléhavě.*): Zdalipak jste si ráčili všimnout, že opilý a sešlý ptáčník má aspoň živého ducha a živou duši? Zatímco vy dva, kteří teprve stojíte na prahu života, jste jako živé mrtvoly?

PETR: A vy? O sobě máte jaké mínění?

TAĚÁNA (*Vstane ze židle.*): Ach Bože, nechte už toho! Zase ta stejná písnička, pořád dokola! Už jste se o tom jednou hádali...

PETR: Opravdu se mi líbí váš styl. Těrentiji Chisanfoviči... A také se mi zamlouvá ta vaše role – role soudce, který tu soudí každého z nás... Chtěl bych však vědět jedno – proč jste si vybral právě takovou roli? Ty vaše promluvy jsou jako litanie za mrtvého...

TĚTĚREV: Taková litanie neexistuje...

PETR: To je jedno. Chci jen říct, že nás nemáte rád...

TĚTĚREV: Velice...

PETR: Děkuji za upřímnost.

(*Vejde Polja.*)

TĚTĚREV: Ať vám chutná.

POLJA: Co nabízíte?

TAĚÁNA: Drzosti...

TĚTĚREV: Pravdu...

POLJA: Zašla bych si do divadla... Nepůjde někdo se mnou?

TĚTĚREV: Já.

PETR: Co dnes dávají?

POLJA: Druhé mládí. Půjdeme, Taťáno Vasiljevno?

TAŘÁNA: Nepůjdu... Tuto sezónu mě v divadle sotva někdo uvidí. Mám toho plné zuby. Už mě rozčilují všechna ta dramata s těmi jejich výstřely, výkřiky a srdceryvným štkáním. *(Těťřev udeří prsty do kláves pianina a pokojem se rozlije sytý smutný zvuk.)* Vždyť nic z toho není pravda. Život lidí zlomí i tak, beze všeho toho pozdvižení a rozruchu... Bez slz... Nikdo ani neškytne...

PETR *(Zamračeně.)*: Rozehrávají tam dramata o milostných strastech, ale nikdo nikdy ještě nenapsal nic o opravdových problémech, které mučí duši člověka, rozkročeného mezi „chci“ a „musím“!

(Těťřev se usmívá a nepřestává tlouct do basových kláves.)

POLJA *(Rozpačitě se usmívá.)*: To já mám divadlo ráda. Moc. Tak třeba Don César de Bazan, španělský šlechtic... To je panečku nádhera! Opravdový hrdina...

TĚTĚREV: Podobám se mu?

POLJA: Co vás nemá? Ani co by se za nehet vešlo!

TĚTĚREV *(S úšklebkem.)*: To je škoda.

TAŘÁNA: Když herec na scéně vyznává lásku, poslouchám to a můžu prasknout vzteky...

Vždyť takhle to nikdy nevypadá, ne-vy-pa-dá!

POLJA: Tak já půjdu... Těrentiji Chisanfoviči, půjdete?

TĚTĚREV *(Přestane mlátit do kláves.)*: Ne. Když ve mně neshledáváte ani špetku podobnosti s tím španělským šlechticem, tak s vámi nepůjdu.

(Polja se smíchem odchází.)

PETR *(Dívá se za ní.)*: Co je jí do španělského šlechtice?

TĚTĚREV: Cítí v něm zdravého člověka.

TAŘÁNA: Vkusně se obléká...

TĚTĚREV: A je veselý... Veselý člověk je vždycky sympatický... Ničemové bývají zřídkakdy veselí.

PETR: Pokud je to tak, měl byste být ten největší ničema na světě...

TĚTĚREV *(Opět začne z pianina loudit syté tiché zvuky.)*: Já jsem jen ožrala, nic víc. Víte, proč je v Rusku hodně opilců? Protože být opilý je pohodlné. Opilce má každý rád. To novátory a smělce všichni nenávidí... Opilé bambuly, ty mají lidi rádi... Neboť vždycky je snazší milovat nicku či mizeru než někoho velikého a vznešeného...

PETR *(Prochází se po pokoji.)*: U nás v Rusku... U nás v Rusku... Jak to divně zní! Copak Rusko je naše? Moje? Vaše? Co to je, my? Kdo to je, my?

TĚTĚREV *(Zanotuje.)*: My ptááci nespoutaníííí...

TAŘÁNA: Těrentiji Chisanfoviči! Přestaňte, prosím vás, s tím klinkáním... Vždyť je to jako o pohřbu!

TĚTĚREV *(Nepřestává.)*: Podkresluji náladu...

(Tařána nahněvaně vychází z pokoje do předsíně.)

PETR *(Zamyšleně.)*: Mno... Opravdu už toho nechte, člověk má jen jedny nervy... Podle mě, když Francouz, nebo dejme tomu Angličan, řekne: ‚Francie! Anglie!‘ okamžitě si za tím slovem představí něco reálného, hmatatelného... Něco, čemu rozumí... Ale když já řeknu: ‚Rusko‘, cítím, že to slovo je pro mě jen zvuk, naprosto prázdný shluk hlásek. Nemám ani možnost, abych do toho slova vložil nějaký smysluplný obsah. *(Pauza. Těťřev zase brnká na pianino.)* Mnohá slova používáme jen tak ze zvyku, aniž bychom vůbec přemýšleli, co se za nimi skrývá... Život... Můj život... Čím jsou ta dvě slova naplněna? *(Mlčí a prochází se po pokoji. Těťřev tiše bije do kláves, naplňuje místnost žalostným nářkem strun a s úsměvem, který mu zamrzl na tváři, doprovází pohledem Petra.)* Sám čert mi ten neklid zasadil do srdce! Nastoupil jsem na univerzitu, abych studoval. A taky že jsem studoval... Přestaňte už

konečně s tím hraním, proboha! Žádný tlak systému, který by mi bránil studovat římské právo, jsem nepociťoval! A myslím to naprosto upřímně! Pociťoval jsem jen režim soudružský... A tomu jsem se bohužel podvolil. A tak byly zmařeny dva roky mého života... Vždyť je to násilí! Byl jsem znásilněn, no není to tak? Říkal jsem si – dostuduji, budu právníkem, budu pracovat... číst, zkoumat... budu žít!

TĚTĚREV (*Ironicky napovídá.*): Rodičům pro radost, církvi a vlasti k užítku, společnosti pokorný sluha...

PETR: Společnost? To je to, co nenávidím! Společnost stále jen zvyšuje své požadavky na jednotlivce, ale nedá mu ani možnost, aby se správně a bez překážek rozvíjel... Člověk musí být především občanem. Byl jsem občanem... Aby to čert spral... Já... Nechci.... Nejsem povinen podvolovat se požadavkům společnosti! Já – jsem osobnost! A každá osobnost je svobodná... Poslyšte... Už s tím ďábelským brnkáním běžte k šípku...

TĚTĚREV: Vždyť vám dělám doprovod, vážený maloměšťáku, kterýžto se stal občanem. Na půl hodiny?

(*Z předsíně se ozývá hluk.*)

PETR (*Rozčileně.*): Okamžitě se mi přestaňte vysmívat!

(*Těťrev se na Petra dívá vyzývavě a pokračuje ve hře na pianino. Vchází Nil, Jelena, Šiškin, Cvetajeva a za nimi Taťána.*)

JELENA: Co to tady cinká za umíráček? Buďte zdrav, Tetřeve! Buďte zdrav, skoroprokurátore! Copak tu provádíte?

PETR (*Zamračeně.*): Hlouposti...

TĚTĚREV: Vyzváněl jsem na rozloučenou člověku, který předčasně vyhasl...

NIL (*K Těťrevovi.*): Poslouchej. Mám na tebe prosbu!

(*Něco mu šeptá do ucha. Těťrev kývá hlavou.*)

CVETAJEVA: Ach, lidičky! Ta zkouška byla tak zajímavá!

JELENA: Kdybyste jen viděl, prokurátore, jak se mi dvořil poručík Bykov!

ŠIŠKIN: Je to pěkné tele, ten váš Bykov...

PETR: Proč si myslíte, že mě zajímá, kdo a jak se vám dvořil?

JELENA: Ach, vypadá to, že máte mizernou náladu...

CVETAJEVA: Petr Vasiljevič má vždycky mizernou náladu.

ŠIŠKIN: To je jeho obvyklá nálada...

JELENA: Táníčko! I ty jsi opět smutná jako zářijová noc?

TAŤÁNA: Ano, jako obvykle...

JELENA: A já jsem veselá jako kůzlátko! Lidičky, řekněte, proč jen já jsem vždycky tak veselá?

NIL: Odmítám odpovídat. Já sám jsem také vždycky vesel!

CVETAJEVA: I já.

ŠIŠKIN: Já ne vždy, ale...

TAŤÁNA: Stále...

JELENA: Táněčko! Ty vtipkuješ? To je skvělé! Tetřeve, odpovězte – proč jsem pořád veselá?

TĚTĚREV: Ztělesněná lehkomyšlnost!

JELENA: Tááák! No dobře! Připomenu vám ta slova, až se mi budete vyznávat z lásky!

NIL: Něco bych slupl... Za chvíli musím do služby.

CVETAJEVA: Na celou noc? Chudáčku!

NIL: Na 24 hodin! Zajdu si asi do kuchyně... Vyseknu tam poklonu Stěpanidě...

TAŤÁNA: Já ji poprosím... (*Odchází s Nillem.*)

TĚTĚREV (*K Jeleně.*): Eeee... Když dovolíte.... Copak já se do vás mám zamilovat?

JELENA: Ano, vy drzý člověče! Ano, vy strašlivé strašidlo! Ano, ano, ano!

TĚTĚREV (*Couvá před ní.*): Jak je ctěná libost. Pro mě to není žádný problém... Jednou jsem byl zamilován hned do dvou panen a do jedné vdané ženy...

JELENA (*Nepřestává ve výpadu.*): A co má být?

TĚTĚREV: Nikam to nevede...

JELENA (*Polohlasem, očima ukazuje na Petra.*): Jak se vám to s nimi podařilo?
(*Těťřev se směje. Oni potichu besedují.*)

ŠIŠKIN (*K Petrovi.*): Poslouchej, brachu, nemohl bys mi půjčit rublík, na dva tři dny? Střevíce se mi rozpadly, chápej...

PETR: Na... Už mi dlužíš sedm...

ŠIŠKIN: Víím, víím...

CVETAJEVA: Petře Vasiljeviči! Proč se nechcete zúčastnit našich představení?

PETR: Neumím hrát.

ŠIŠKIN: A copak my to umíme?

CVETAJEVA: Můžete chodit aspoň na zkoušky. Vojáčky jsou tuze zajímaví! Jeden z nich, Širkov se jmenuje, je naprosto k popukání! Naivní, ale sympaták, pořád se tak mile a zmateně usmívá... A vůbec ničemu nerozumí...

PETR (*Po očku pozoruje Jelenu.*): No, víte, já moc nerozumím tomu, jak mohou být zajímaví lidé, kteří ničemu nerozumí?

ŠIŠKIN: Ale tak není tam přece jen ten Širkov...

PETR: Chápu. Je jich tam celá rota...

CVETAJEVA: Jak můžete tak mluvit? Opravdu mi to není jasné. Co to s vámi jen může být? Nějaký aristokratismus, nebo co?

TĚTĚREV (*Najednou zvýší hlas.*): Litovat já neumím...

JELENA: Psssst!

PETR: Jak dobře víte, já jsem maloměšťák...

ŠIŠKIN: Tím méně je nám znám tvůj vztah k prostým lidem...

TĚTĚREV: Mě nikdy nikdo nelitoval...

JELENA (*Polohlasem.*): A copak vy nevíte, že zlo se musí odplácet dobrem?

TĚTĚREV: Nemám ani velké, ani drobné mince...

JELENA: Ach, buďte zticha!

PETR (*Zaposlouchá se do rozhovoru Jeleny s Těťřevem.*): Mně to naprosto není jasné. Proč si hraje na to, že k těm prostým lidem chováte sympatie?

CVETAJEVA: My si na to nehrajeme. My se s nimi dělíme o vše, o co můžeme...

ŠIŠKIN: A nejenom to... Je nám příjemné trávit čas v jejich společnosti. Jsou tak přirození...

Člověk má mezi nimi pocit, že dýchá zdravější vzduch. Jako v lese... Našinec knihomol se prostě občas potřebuje trochu osvěžit...

PETR (*Naléhavě, se skrytým podrážděním.*): Vy prostě jen milujete žít v iluzi... A k těm svým vojáčkům přicházíte s postranními úmysly... které jsou, promiňte mi tu upřímnost, naprosto směšné! Osvěžovat se mezi vojáky, to pardon...

CVETAJEVA: Ale to nejsou jen vojáci! Vždyť víte, že děláme představení i v depech...

PETR: Na tom nesejde! Říkám jen, že nazývat ten váš... hon a shon... opravdovou prací ...

Lžete si do kapsy. Jestli se nemýlím, máte za to, že svou činností přispíváte k rozvoji osobnosti... A tak dále... A to je prosím pěkně – se-be-klam. Zítra nastoupí důstojník nebo mistr, dá osobnosti přes držku a vytřepe jí z hlavy všechno, co jste do ní stihli nalít... I s tím, co jste nestihli...

CVETAJEVA: To je neslýchaná drzost!

ŠIŠKIN (Mrzutě.): Mno... Řeči jsou to nepěkné. Neslyším je poprvé... A líbí se mi čím dál tím míň... Nebude to dlouho trvat, Petře, a rozkmotříme se... Nadobro!

PETR (*Chladně a lenivě.*): Začínám se bát! Ale těším se na to setkání...

JELENA (*Zapáleně vykřikne.*): Co všechno jenom vy nedopustíte! Panstvo! Proč ten člověk chce, abychom ho pokládali za ničemů?

PETR: Aby se udělal zajímavým, dovolím si předpokládat.

CVETAJEVA: No ovšem! Dělá se zajímavým! Všichni muži se dělají zajímavými... Před ženami. Jeden ze sebe dělá pesimistu, druhý zase Mefista.... A přitom to jsou obyčejní lenoši...

TĚTĚREV: Stručné, jasné, výstižné!

CVETAJEVA: A co? Mám vás tady zahrnovat komplimenty? To se načekáte! Vidím vám až do žaludku!

TĚTĚREV: Tak v tom případě víte víc než já sám. A nevíte náhodou toto? Mělo by se odplácet dobrem za zlo, nebo nemělo? Jinak řečeno, je podle vašeho mínění dobro a zlo rovnocenné, či nikoli?

CVETAJEVA: A máme tu paradoxy! Ale nějak vám to dře!

ŠIŠKIN: Počkejte, nepřerušujte ho! Začíná to být zajímavé. Řeknu vám, panstvo, já Těťereva poslouchám rád! On se panečku nezdá, nejdřív jako by neuměl do pěti napočítat, ale dokáže člověku nasadit brouka do hlavy... Vždyť ty naše unavené mozkové závitky jinak skřípou jako rezavá pumpa...

PETR: Jen nebuď tak velkorysý... Svoje přednosti hned nemusíš předhazovat i ostatním...

ŠIŠKIN: No-no! Pravdě je potřeba se podívat zpříma do očí! Pravdu je potřeba hledat i v těch nejmenších detailech! Přiznám to hned – nikdy jsem neřekl jediné originální slovo! Jakkoli po tom toužím, to mi věřte!

TĚTĚREV: Ale řekl!

ŠIŠKIN (*Živě.*): Co-o? Lžeš! A co to bylo?

TĚTĚREV: Řekl, brachu! Pravdu díím. A co to bylo, na to musíš přijít sám.

ŠIŠKIN: No, to bylo nechtě...

TĚTĚREV: Záměrně člověk originální být ani nemůže. Mám to vyzkoušené...

JELENA. Tak mluvte už, vy mučitelé, o dobru a zlu!

ŠIŠKIN: No, jen se začni babrat ve filozofii!

TĚTĚREV (*Zaujme pózu.*): Velevážení dvouoňci! Když říkáte, že za zlo je třeba odplácet dobrem, velice se mýlíte. Zlo jest vlastností lidem vrozenou, a tedy nehodnotnou. Dobro jste si sami vymysleli a strašlivou cenu jste za ně zaplatili – dobro je proto věc drahocenná, vzácná, nad kterou na světě není. A z toho plyne, že rovnat dobro se zlem je pro nás nejen nevýhodné, ale i zbytečné. Říkám vám tedy – dobrem odplácejte jen za dobro. A nikdy neplaťte víc, než kolik jste dostali, abyste v člověku nevyvolávali lichvářské choutky. Člověk jest totiž bytostí hamižnou. Člověk, když jednou dostane víc, než mu náleží, bude podruhé žádat ještě víc. Stejně tak mu ale neplaťte méně, než si zaslouží. Neboť jestli ho jednou ošidíte (člověk je tvor tuze pomstychtivý), prohlásí vás za zkrachovalce, přestane si vás vážit a příště vám už neprokáže žádného dobra, nýbrž jen almužnou vás počastuje. Bratři! Odplácejte za dobro, které vám bylo prokázáno, přesně odpočítanou částkou! Neboť není na světě nic smutnějšího a protivnějšího než člověk ten, který dává almužnu bližnímu svému. Za zlo však, moji drazí, odplácejte zlem stonásobně! Buďte surově štedří a bližního svého za zlo plnými hrstmi odměňte! Jestli vám na prosbu o kousek chleba podal kámen, zasypejte jeho hlavu celou horou kamení! (*Těťerev svoji řeč začal žertovně, postupně však přechází na vážný tón a zakončí řeč hlasitě a sebevědomě. Když skončí, odejde těžkým krokem na stranu.*)

Minutu je úplně ticho. Všichni jsou rozpačití, protože v jeho slovech pocítili něco závažného a upřímného.)

JELENA (*Potichu.*): Vy jste... zdá se mi... od lidí asi hodně zakusil...

TĚTĚREV (*Se stisknutými zuby.*): To mi však dalo radostnou naději, že i oni, až přijde čas, ode mě hodně zakusí... Nebo spíš za mě...

NIL (*Vejde, v rukách drží misku a kousek chleba; když mluví, usilovně se snaží nevylít obsah misky; za ním jde Taťána.*): To je všechno nějaká filozofie! Tvůj problém je v tom, milá Taťáno, že z kdejaké hlouposti děláš filozofii! Venku prší – filozofie, člověka bolí prst – zase nějaká filozofie, smrdí to tu spáleninou – ještě jiná. A když já slyším, jak se z takových hloupostí dělá filozofie, nemohu si nemyslet, že vzdělání není vhodné pro všechny...

TAĚÁNA: Nile! Ty jsi hrubián!

NIL (*Sedne si ke stolu a jí.*): Jakýpak hrubián? Když tě nebaví žítí, tak se něčím zabav. Člověk, který pracuje, se nudit nebude. Jestli se ti to doma přičí, jeď na vesnici, tam si žij a vyučuj... Nebo do Moskvy... Sama se tam dej do učení...

JELENA: Tak se na ni musí! A ještě otevřete oči tady tomuto (*ukáže na Těťěreva*), no, tomu!

NIL (*Úkosem se na něho podívá.*): No, to je mi taky pěkný ptáček. Na Herakleita si hraje.

TĚTĚREV: Říkej mi spíš Swifte, jestli můžeš!

NIL: To by bylo příliš mnoho úcty!

PETR: Ano, přemnohoučko!

TĚTĚREV: Ale mně by to lichotilo...

CVETAJEVA. Ten si o sobě myslí!

NIL (*Dívá se do misky.*): Nerozhněvej se... ale... ta... Polja, byla tady? Chci říct, kam odešla?

TAĚÁNA: Šla do divadla. Proč?

NIL: Nic. Jen tak.

TAĚÁNA: Potřebuješ od ní něco?

NIL: Ne, nepotřebuju... Teda... Teď nepotřebuju... A jinak, vždycky potřebuju. Ksakru, to jsem se do toho zamotal...

(Všichni kromě Taťány se usmívají.)

TAĚÁNA (*Naléhavě.*): Proč? K čemu ji potřebuješ?

(Nil pokračuje v jídle a neodpovídá.)

JELENA (*Rychle k Taťáně.*): Za co tě tak setřel? Hm?

CVETAJEVA: Ano, povídej!

ŠIŠKIN: Mně se také líbí, jak Nil Vasiljevič každého rozebere.

PETR: A mně se líbí, jak jí...

NIL: Mně se vůbec všechno docela daří...

JELENA: No tak, Táňo, mluv.

TAĚÁNA: Nechce se mi...

CVETAJEVA: Jí se nikdy do ničeho nechce!

TAĚÁNA: Jak to můžeš vědět? Do něčeho se mi třeba velmi chce... Třeba do umírání.

CVETAJEVA: Fuj, to jsou řeči!

JELENA: Brrrr! Nesnáším hovory o smrti!

NIL: Co člověk může říct o smrti, dokud sám neumře?

TĚTĚREV: To je aspoň filozof!

JELENA.:Pojďme ke mně! Samovar už je určitě dávno připraven.

ŠIŠKIN: To by nebylo vůbec marné, dát si teď hlteček čaje! A taky něco zakousnout k tomu čaji... To bych se nezlobil!

JELENA: Ano, souhlasím!

ŠIŠKIN (*Ukazuje na Nila.*): Protože jak se na něho tak dívám, závidím mu každé sousto! Až to ze mě dělá hříšného člověka!

NIL: Nezávid! Už jsem beztak všechno snědl! Půjdu s vámi, mám ještě hodinu času...

TAŤÁNA: Měl by sis před službou raději odpočinout...

NIL: To se nějak zvládne...

JELENA: Petře Vasiljeviči! Jdete?

PETR: Pokud dovolíte?

JELENA: Když to musí být! Vaši ruku...

CVETAJEVA: Utvořte páry. Nile Vasiljeviči, pojďte ke mně.

ŠIŠKIN (*K Taťáně.*): Takže vy jdete se mnou...

TĚTĚREV: Říká se, že žen je na světě víc než mužů. Ovšem kdykoli se octnu v nějaké společnosti, na mne dáma nikdy nevyzbude...

JELENA (*Směje se, jde ke dveřím a zanotuje nějakou písničku*): Allons, enfants de la patri...i...i...e!

ŠIŠKIN (*Šťouchne Petra do zad.*): Přidej, synu rodné vlasti!

(Odejdou za všeobecného smíchu, zpěvu a veselí. Pokoj je několik minut prázdný. Potom se otevřou dveře z pokoje starých a vyjde Akulina Ivanovna, která se zíváním zháší lampy. Je slyšet hlas starého, jak ve svém pokoji monotónně čte žaltář. Už ve tmě odejde stará zpět do svého pokoje, po cestě zakopává o židle.)

Opona

Matka

Román, úryvek, 1906.

Část první

I

Den co den se nad dělnickou kolonií v mastném a dýmem prosyceném vzduchu rozkmital řev tovární sirény, na jejíž volání začali jako vylekaní švábi poslušně vybíhat z malinkých šedivých domků zasmušilí lidé, jimž krátká noc jen stěží stačila na to, aby osvěžili své zmožené tělo. V nevlídném jitřním šeru se po nevydlážděné ulici vlekli k vysokým kamenným zdím továrny, která je vítala se sebejistou lhostejností a na špinavou ulici vrhala matné světlo skrz desítky zamaštěných hranatých očí. Bláto pleskalo pod nohama. Ozývaly se chraplavé výkřiky ospalých hlasů, vzduchem zlostně létaly sprosté nadávky a továrna odpovídala po svém – k lidem se linul těžkopádný lomoz strojů a syčení páry. Zamračeně a hrozivě se jako tlusté palcáty na obzoru vynořovaly vysoké černé komíny.

Večer, když zapadlo slunce a v oknech domů se unaveně leskly jeho červené paprsky, vyvrhla továrna lidi ze svých kamenných útrob jako nestrávené zbytky a oni, celí umounění a s černými tvářemi, opět kráčeli po ulicích, šířili kolem sebe lepkavý zápach motorové nafty a blýskali hladovými zuby. Jejich hlasy teď zněly živěji, a dokonce snad radostněji – pro dnešek je konec galejím, doma je čeká večeře a odpočinek.

Továrna zhltna den jako malinu, stroje vysály z lidských svalů tolik síly, kolik se jim zachtělo. Další den zmizel v propadlišti dějin, člověk zatloukl další hřebík do své rakve; teď však nemyslí na nic jiného než na slast z odpočinku a útěchu zakouřené krčmy – a je tudíž spokojen.

O svátcích se spávalo do desíti; solidní a ženatí lidé oblékli svůj nejlepší šat a šli na mši, kde svorně spílali mládeži za její lhostejnost k církvi. Z kostela se vrátili domů, jedli koláče a až do večera se zase oddávali spánku.

Únava, která se v nich za ta léta usadila, jim brala chuť k jídlu, takže aby mohli jíst, museli mnoho pít, dráždíce žaludek ostrými hlty palčivé vodky. Večer se lenivě procházeli po ulicích; ti, kteří měli galoše, si je obouvali, i když bylo sucho, a pokud měli deštník, brali ho s sebou i za slunečného počasí.

Když se setkali, mluvili o továrně a strojích nebo nadávali na mistry. Bavili se a přemýšleli zkrátka jen o tom, co se týkalo práce. Osamělé jiskřičky neobratných a mdlých myšlenek se jen zřídka zableskly v unylé jednotvárnosti dnů. Po návratu domů se hádali se svými ženami a často je bili hlava nehlava. Mládež posedávala po hospodách nebo na večírcích po bytech, hrála na harmoniku, zpívala oplzlé nepěkné písně, tancovala, mluvila sprostě a pila. Lidé znavení prací se brzy opili a v jejich hrudi se probouzela nepochopitelná bolestivá zloba, která se drala na světlo boží. Jako stébla se pak ti lidé chytali každé možnosti dát průchod nahromaděným citům a vrhali se na sebe kvůli hloupostem jako divá zvěř. Docházelo ke krvavým rvačkám, které občas končily těžkým úrazem, někdy dokonce vraždou.

Do mezilidských vztahů se čím dál tím víc vkrádal pocit plíživého hněvu, který byl stejně zastydělý jako ta nevléčitelná únava svalů. Lidé se s tou nemocí duše již rodili, dědili ji od svých otců, doprovázela je jako černý stín do hrobu a za života je donutila k řadě činů, které byly odporné svou zbytečnou krutostí.

O svátcích přicházeli mladí domů pozdě v noci, rozervané oblečení měli celé od bláta a prachu, tváře rozbité, ústa plná buď škodolibého vychloubání nad počtem úderů, uštědřených svým druhům, nebo dotčené zloby a s očima zalitými slzami křivdy; mládež opilá, žalostná, nešťastná i odporná. Chlapce někdy přiváděli domů jejich matky nebo otcové. Našli je opilé do němoty ležet někde na ulici u plotu nebo v hospodě, sprostě jim nadávali, pěstmi bili do vodkou rozměklého dětského těla, a potom je s větší či menší starostlivostí ukládali ke spánku, aby je brzy ráno, až vzduch prořízne temný a zlostný řev sirény, vzbudili do práce.

Nadávky a drsné bití byly pro děti denním chlebem, ale opilství a rvačky mezi mládeží nikoho nepřekvapovaly – když byli jejich otcové mladí, také pili a rvali se a stejně tak oni byli bití od svých otců a matek. Život byl vždy takový – dlouhé roky plynul jako kalný potok v zajetých kolejích, zvyk jako železná košile nutil lidi stále přemýšlet a jednat stejně, den za dnem. A nikdo ani neměl touhu pokusit se něco změnit.

Čas od času se v kolonii objevili cizí lidé. Zpočátku poutali pozornost už jen tím, že nebyli odsud, později vyvolávali mírný zájem vyprávěním o místech, kde pracovali, a nakonec se pel jejich novoty setřel, ostatní si na ně zvykli a oni se stali stejně neviditelnými jako všichni ostatní. Z jejich příběhů bylo zřejmé, že život dělníka je všude stejný. A pokud je to tak – o čem tu vyprávět?

Někteří z nich však vedli neslýchané řeči. Obyvatelé kolonie se s nimi nehádali, ale poslouchali jejich divné řeči s nedůvěrou. Takové promluvy v některých vyvolávaly slepou podrážděnost, u jiných zmatené obavy, další byli vzrušeni lehkým závanem naděje na něco nejasného, všichni však začínali pít ještě usilovněji, aby zahnali nepotřebný a nevitáný neklid.

Když v cizinci zpozorovali něco neobvyklého, dlouho mu to nemohli odpustit, a ke každému, kdo se od nich odlišoval, chovali podvědomý strach. Úplně jako by se báli, že někdo do jejich života vpustí něco takového, co naruší jeho unyloou neměnnou každodennost, která je sice těžká, ale zato poklidná. Lidé si zvykli, že život je ubíjel s neměnnou silou, a protože si nedovedli představit nějakou změnu k lepšímu, očekávali ode všech změn jen další útrapy.

Lidí, kteří přinášeli nové myšlenky, se obyvatelé kolonie mlčky stranili. Takoví lidé pak buď někam zmizeli, odešli o dům dál, nebo pokud zůstali v továrně a neuměli splynout s jednolitou masou ostatních dělníků, žili osaměle na okraji společnosti...

Po nějakých padesáti letech takového života člověka čekala jen smrt.

II

Stejně žil i zámečník Michail Vlasov, zarostlý zachmuřený člověk s malinkýma očima, které se zpod hustého obočí dívaly podezřívavě a posměšně. Byl to nejlepší zámečník továrny a největší silák v kolonii, k vedení byl drzý, a proto málo vydělával, o každém svátku někomu nabančil a nikdo ho proto neměl rád – všichni se ho báli. Několikrát se ho taky pokusili zbít, ale vždycky to byla marná snaha. Když Vlasov viděl, že jdou po něm, popadl hned kámen, desku nebo kus železa, zešíroka se postavil a mlčky hleděl vstříc nepříteli. Jeho tvář, zarostlá od očí až po krk černým vousem, a chlupaté ruce naháněly lidem strach. Nejvíce se báli jeho malých ostrých očí, které všechno provrtávaly jako ocelové nebozítky, a každý, kdo se setkal s jejich pohledem, před sebou cítil divokou sílu, připravenou k nemilosrdnému výprasku.

„Klidte se odsud, svině!“ nadával přidušeně. Pod hustými vousy mu probleskovaly žluté zuby. Lidé se rozcházeli a bázlivě jeho směrem skučeli zlostné nadávky.

„Svině!“ volal na ně krátce a v očích mu přitom blýskaly posměšky ostré jako šípy. Potom šel za nimi, hlavu vyzývavě vztyčenou, a neustále na ně volal:

„Tak co? Koho omrzel život?“

Nikoho neomrzel.

Mluvil málo a „svině“ bylo jeho oblíbené slovo. Označoval jím vedení továrny i policii, oslovoval jím i svou ženu:

„Copak nevidíš, ty svině, že mám roztrhaný gatě?“ Když bylo jeho synovi Pavlovi čtrnáct let, Vlasov si usmyslil vytahat jej za vlasy.

Ale Pavel vzal do ruky těžké kladivo a procedil:

„Opovaž se mě dotknout...“

„Cože?“ opáčil otec a blížil se k vysoké štíhlé postavě syna jako stín k bříze.

„Stačilo!“ řekl Pavel. „Už se nenechám...“ A zamával před sebou kladivem.

Otec se na něho podíval, stáhl za záda své chlupaté ruce a s úšklebkem zamumlal:

„Dobře.“

Potom si ztěžka povzdychl a dodal:

„Ech, ty svině...“

Brzy na to řekl ženě:

„Peníze už ode mě neuvidíš, od teď tě bude živit Pavlík...“

„A ty všechno propiješ?“ osmělila se zeptat.

„To není tvoje věc, ty svině! Najdu si třeba milenku...“

Milenku si nenašel, ale od té doby si skoro po dva roky až do své smrti syna nevyšel a nemluvil s ním.

Měl psa – stejně velkého a chlupatého, jako byl on sám. Pes ho každý den doprovázel do továrny a každý večer na něho čekal u brány. O svátcích vyrážel Vlasov na tah po hospodách. Chodil mlčky, a jakoby ve snaze někoho najít, přejížděl očima po tvářích okolo. Pes se svěšeným huňatým ocasem chodil celý den za ním. Domů se vracel namol opilý, zasedl k večeři a krmil psa ze své misky. Nikdy ho nebil, nenadával mu, ale nikdy ho také nepohladil. Pokud žena nestihla včas sklidit ze stolu, smetl po večeři nádobí na zem, postavil před sebe láhev vodky, opřel se zády o stěnu a začal temným hlasem se široko otevřenými ústy a zavřenými očima výt tesknou píseň. Tklivé nepěkné zvuky se zaplétaly do jeho vousů, shazovaly z nich drobtý chleba, zámečník si tlustými prsty pročesával bradku i knír a zpíval. Slova té písně byla divná, nepochopitelná a roztahaná; melodie připomínala vytí vlků v zimě. Zpíval, dokud byla v lahvi nějaká vodka, a když došla, svalil se bokem na lavici nebo opřel hlavu o stůl a tak spal až do ranní sirény. Pes ležel vedle něho.

Umřel na kýlu. Pět dní se s pevně semknutými víčky a se skřípěním zubů zmítal celý zčernalý v posteli. V některých chvílích říkal ženě:

„Dej mi jed na krysy, otrav mě...“

Doktor kázal přikládat Michailovi teplé obklady, ale řekl, že operace je nezbytná a nemocného musejí ještě dnes odvézt do nemocnice.

„K čertu s nemocnicí! Sám zvládnou umřít! Svině!“ zachroptěl Michail.

A když doktor odešel a žena ho se slzami v očích začala přemlouvát, aby s operací souhlasil, sevřel ruku v pěst, zahrozil jí a pronesl:

„Jestli se uzdravím – pro tebe jen hůř!“ Zemřel ráno, přesně v ten moment, kdy siréna svolávala do práce. V rakvi ležel s otevřenou pusou a obočí měl zlostně nachmuřené. Naposledy vyprovodit jej přišla žena, syn, pes, starý opilec a zloděj Danila Vesovščikov, kterého vyhodili z továrny, a ještě několik místních žebráků. Žena plakala tiše a jen nepatrně,

Pavel neplakal vůbec. Když šel pohřební průvod po ulici, obyvatelé kolonie se křížovali a říkali si:

„Pelageja musí být celá šťastná, že zemřel...“ A někteří dodávali:

„Nezemřel, ale zdechl...“

Když ho zakopali, lidé se rozešli, ale pes zůstal. Seděl na čerstvé hlíně a dlouho očíhával hrob. Za několik dní ho někdo zabil...

III

Asi za dva týdny po otcově smrti přišel Pavel Vlasov v neděli domů na mol opilý. Dokymácel se na čestné místo pod ikonami, bouchl pěstí do stolu tak, jako to dělával otec, a křikl na matku:

„Večeři!“

Matka k němu přistoupila, sedla si vedle něj, objala ho a přitiskla si jeho hlavu na svou hrud'. Snažil se jí vysmeknout, rukama se odtlačoval od jejích ramenou a křičel:

„No tak, matko, bude to?“

„Ty můj hlupáčku!“ odpověděla se směsí smutku a vlídnosti v hlase matka, aniž by povolila své sevření.

„A taky kouřit budu! Dones otcovu dýmku...“ mumlal Pavel, který jen stěží vládl neposlušným jazykem.

Opil se poprvé. Vodka oslabila jeho tělo, ale nezatemnila mu rozum, a v hlavě mu bzučela otázka: „Opilý? Jsem opilý?“

Matčina něha ho přiváděla do rozpaků a smutek v jejích očích ho dojímal. Chtělo se mu plakat, a aby ten pocit zahnal, dělal se víc opilým, než byl.

Matka ho hladila po zpocených zacuchaných vlasech a šeptala mu:

„Vždyť to nemáš zapotřebí...“

Začal se mu zvedat žaludek. Po divokém dávivém záchvatu ho matka uložila do postele a na bledé čelo mu položila mokrý ručník. Trošku vystřízlivěl, stále se s ním však všechno houpalo, měl ztěžklá víčka a v ústech cítil hnusnou hořkou pachut'; díval se zpod řas na matčinu velkou tvář a hlavou mu vířily útržky myšlenek:

„Asi na to zatím nemám věk. Ostatní pijí – a nic. A mně je z toho tak zle...“

Odkudsi zdálky se k němu donesl matčin měkký hlas:

„Jakýmpak mi budeš živitelem, když začneš pít...“ Semkl těsně víčka a řekl:

„Všichni pijí...“

Matka si ztěžka povzdychla. Měl pravdu. Sama dobře věděla, že jinde než v krčmě se tu lidé nemají jak rozptýlit. Přesto však odvětila:

„Ty ale nepij! Za tebe už toho vypil tvůj otec víc než dost. A já jsem si od něho dost zkusila... Tak aspoň ty bys matku mohl politovat, co?“

Pavel poslouchal matčina smutná měkká slova a vzpomínal, jak byla ještě za otcova života v domě neviditelná, jak žila v mlčenlivém a úzkostném očekávání dalších ran. Aby se vyhnul otcí, býval v poslední době doma málo a od matky tak odvykl. Jak teď střízlivěl, upřeně si ji prohlížel.

Byla vysoká, trochu nachýlená, její tělo, zmučené dlouhou prací a mužovým bitím, se pohybovalo neslyšně a bokem napřed, jako by se pořád bála, že do něčeho vrazí. Její široký oválný obličej, zbrázděný vráskami a trochu odulý, rozjasňovaly temné oči, které měly stejný úzkostlivě smutný pohled jako u většiny žen v kolonii. Nad pravým okem zela hluboká jizva, která přizvedávala obočí mírně nahoru, a zdálo se, že i pravé ucho bylo trochu výš než levé,

což dohromady dodávalo její tváři takový výraz, jako by něčemu neustále vylekaně naslouchala. V jejích hustých tmavých vlasech se třpytily šedé prameny. Byla ztělesněním křehkosti, smutku a pokory...

A po jejích tvářích se pomalu kutálely slzy.

„Neplač!“ poprosil ji tiše syn. „A dej mi pít.“

„Přinesu ti vodu s ledem...“

Když se vrátila, syn už tvrdě spal. Chvilí nad ním postála, kovový džbán se jí třásl v ruce a led v něm tiše chrastil. Postavila džbán na stůl a mlčky si klekla před ikony. Do oken narážely zvuky opileckého života zvenčí. Do tmavého a vlhkého podzimního večera se ozývalo ječení harmoniky, kdosi nahlas zpíval, někdo jiný sprostě nadával, bylo slyšet rozčilené, podrážděné a unavené ženské hlasy...

Život v malinkém domě Vlasovových plynul tišeji a poklidněji než dříve a také poněkud jinak než v ostatních domácnostech. Jejich dům stál na kraji dělnické kolonie u nízkého, ale strmého svahu, na jehož dně byl kalný stojatý močál. Třetinu domu tvořila kuchyně, od které byla tenkou zástěnou oddělena malinká komůrka, v níž spala matka. Zbýlé dvě třetiny zabíral čtvercový pokoj se dvěma okny, v jehož jednom rohu měl postel Pavel a v druhém stál pod svatými obrazy stůl a dvě lavice. Několik židlí, komoda na prádlo, na ní malinké zrcadlo, truhla na šaty, nástěnné hodiny a v rohu dvě ikony – víc nic.

Pavel si pořídil vše, co se sluší a patří na mladého chlapce: koupil si harmoniku, košili s naškrobenou náprsenkou, křiklavý šátek na krk, galoše, vycházkovou hůl. Od ostatních hochů v jeho letech se nijak nelišil. Chodil na zábavy, naučil se tancovat čtverylku a polku, o svátcích se vracel domů opilý a vždycky mu bylo z vodky příšerně zle. Ráno ho bolela hlava, páčila ho žába, byl bledý a otrávený.

Jednou se ho matka zeptala:

„Tak co, bavil ses včera dobře?“ Odpověděl jí zachmuřeně a podrážděně:

„Nuda k ukousání! Příště půjdu radši na ryby. Nebo bych si mohl pořídít pušku.“

Byl dobrý pracant, v práci nikdy nechyběl, důtky nedostával, byl mlčenlivý a jeho velké modré oči, podobné matčiným, se na svět dívaly nespokojeně. Pušku si nekoupil a na ryby také chodit nezačal, ale zjevně se začal vymezovat z davu: na zábavy chodil stále méně, a i když o svátcích vždycky někam zmizel, vracel se domů střízlivý. Matka, která ho pozorovala ostřížím zrakem, si nemohla nevšimnout, že jeho snědá tvář začala získávat ostřejší rysy, oči hleděly stále vážněji a rty se podivně stáhly do přísné čárky. Zdálo se, jako by mlčky kvůli něčemu trpěl nebo ho šířila nemoc. Dříve k němu chodili kamarádi, ale teď, protože ho většinou nezastihli doma, chodit přestávali. Matka byla ráda, že se její syn začíná lišit od ostatních výrostků z továrny, ale když si všimla, že cíleně a tvrdohlavě začíná plout proti proudu temného potoka zdejšího života, začala v duši cítit nejasnou obavu.

„Nechybí ti něco, Pavlíku?“ zeptala se ho jednou.

„Všechno je v pořádku!“ odpověděl.

„Jsi hrozně hubený!“ povzdechla si matka. Začal si domů nosit knihy, které se snažil číst potají, a když je dočetl, někam je schoval. Někdy si při čtení dělal poznámky na zvláštní papír, který potom také schovával.

Mluvili spolu málo a potkávali se také málo. Ráno pil mlčky čaj a odcházel do práce, v poledne přišel na oběd, při kterém si vyměnili několik bezvýznamných frází, načež zase zmizel a objevil se až večer. Večer se pečlivě umyl, povečeřel a pak dlouho četl ve svých knihách. O svátcích odcházel hned ráno a vracel se pozdě v noci. Věděla, že odchází do města a chodí tam do divadla, ale k němu z města nikdo nechodil. Zdálo se jí, že syn mluví stále méně, a kromě toho si všimla, že čas od času použije nějaké nové slovo, kterému ona

nerozumí; ba naopak, hrubá slova, na která byla tak zvyklá, z jeho slovníku začala pomalu mizet. V jeho chování se začalo objevovat mnoho drobností, kterých si nešlo nevšimnout: přestal se předvádět před ostatními, začal se více zajímat o čistotu svého těla i oděvu, pohyboval se klidněji a obratněji, celkově jeho zevnějšek začal být příjemnější, vlídnější a ta změna matku mírně znepokojovala. I ve vztahu k matce se jeho chování změnilo: někdy sám od sebe zametl podlahu, sám si o svátcích stlal postel a celkově se snažil jí usnadnit práci. Takové věci v kolonii nikdo nedělal.

Jednou odněkud přinesl obraz a pověsil ho na zeď. Byli na něm tři lidé, kteří spolu rozmlouvali a někam klidně a vesele šli.

„To je Kristus – vstal z mrtvých a míří do Emauz!“ vysvětlil jí Pavel.

Matce se ten obraz líbil, ale pomyslela si: ‚Krista ctíš, ale do kostela nechodíš...‘

Na polici, kterou Pavlovi vyrobil jeho kamarád stolař, se vršilo stále více knih. Pokoj začal vypadat útulně.

Matce vykal a oslovoval ji ‚máti‘, ale někdy se k ní náhle zachoval velmi pozorně a mile:

„Mami, neměj večer strach, vrátím se dnes pozdě...“

Měla z toho radost, cítila v jeho slovech váhu a sílu.

Její obavy však narůstaly. Nic se neměnilo a v jejím srdci hlodala předtucha něčeho neobvyklého. Časem začala být se synovým novým chováním dokonce nespokojená a říkala si: ‚Všichni tu žijí jako lidé, jen on se chová jako mnich. Proč je tak vážný? V tak mladém věku!‘

A jindy si říkala: ‚Třeba si namluvil nějaké děvče?‘

Jenže pletky s děvčaty vyžadují peníze, on jí však dával skoro všechno, co vydělal.

Tak plynuly týdny a měsíce, až nepozorovaně utekly dva roky podivného, mlčenlivého života, plného neklidných myšlenek a stále rostoucích obav.

Město Žlutého ďábla

Črta, 1906.

Nad oceánem i pevninou se vznášela mlha smíšená s dýmem a na tmavá městská stavení i kalnou vodu kotviště lenivě padal drobný déšť.

Na palubě se mlčky začali shlukovat emigranti; zkoumavým pohledem plným nadějí, obav, strachů i radostí si prohlížejí všechno kolem.

„Kdo to je?“ zeptala se tiše jedna Polka a ukazovala přitom na sochu Svobody.

Někdo jí odpověděl:

„Americký bůh...“

Masivní bronzová ženská figura je od hlavy až k patě pokryta zelenou měděnkou. Její chladná tvář skrze mlhu slepě pohlíží na širý oceán, úplně jako by bronzová masa vyhlížela slunce, které by oživilo její mrtvé oči. Pod nohama má Svoboda jen malý kousek země, až to vypadá, že se zdvíhá přímo z oceánu a že její podstavec tvoří zkamenělé vlny. Ruka, která se tyčí vysoko nad oceánem i lodními stožáry, naděluje soše hrdý majestát a krásu. Zdá se, že pochodeň v jejích pevně sevřených prstech už už zahoří jasným světlem, rozežene šedavý dým a štědře zalije vše okolo radostným světlem.

Okolo mizivého kousičku pevniny, na kterém socha stojí, kloužou po vodě oceánu jako předpotopní nestvůry obrovské železné lodě, jako hladoví dravci se kolem prohánějí malinké motorové čluny. Coby hlas pohádkových obrů se ozývá se řev sirén, je slyšet nahněvaný pískot, rachotí řetězy kotev, přísně šplouchají vlny oceánu.

Všechno kolem se někam žene, pádí, křečovitě sebou škuje. Šrouby a kola parníků trpělivě rozrážejí vodu pokrytou žlutou pěnou a hlubokými vráskami.

A zdá se, že to všechno – železo, kamení, voda i dřevo – z plna hrdla protestuje proti životu bez slunce, bez písně a bez štěstí, proti životu v zajetí úmorné práce. Všechno sténá, vyje, skřípe, zajato vůlí nějaké tajemné síly nepřátelské člověku. Všude okolo na vodní hladině rozryté a rozervané železem, umazané olejnatými ropnými skvrnami a znečištěné třískami a hoblinami, slámou a zbytky jídla, pracuje okem neviditelná chladná a zlá síla, která nelítostně a monotónně pohání celý ten nedozírný kolos, v němž jsou jednotlivé parníky a doky jen drobnými součástkami, a člověk – to je jen nicotný šroubek, neviditelné zrnko mezi zrůdnými, špinavými spleťmi železa, dřeva a chaosu lodí, lodiček a jakýchsi plochých člunů, obtěžkaných vagóny.

Jakýsi dvounohý tvor, omráčený a ohlušený okolním řevem, ztrápený tím bláznivým rejem neživé hmoty a celý umouněný od sazí a kolomazi, na mě s rukama v kapsách kalhot podivně hledí. Tvář má zmazanou tlustou vrstvou mastné špíny a ve tváři se mu nejiskří oči živého člověka, ale jen bílá sklovina zubů.

Lod' se pomalu pohybuje kupředu mezi zástupem jí podobných. Tváře emigrantů podivně zešedly, otupěly, jejich zraky se začaly podobat jednotvárnému pohledu ovčího stáda. Lidé stojí na palubě a mlčky hledí do mlhy.

V ní se začíná zjevovat a růst cosi nepopsatelně velikého a naplněného dunivým klokotem, funí to lidem vstříc jakýmsi těžkým páchnoucím dechem, lomozí to hrozivě a lačně.

To cosi – je město. Je to New York. Na jeho břehu stojí dvacetipatrové domy, mlčenlivé a temné „mrakoškraby“. Hranaté, tupé, těžkopádné budovy, které se ani nesnaží být krásné, se hrozivě a zachmuřeně tyčí do výše. Na každém z domů je znát, jak nadutě domýšlivý je na svou výšku a hrůzostrašnost. V oknech nejsou květiny, nikde nejsou vidět děti...

Zdáli je město podobné na ohromnou čelist s křivými zčernalými zuby. Vydechuje do nebe oblaka dýmu a supí jako obézní tlustoch.

Když do něho člověk vstoupí, má pocit, že se dostal do žaludku ze železa a kamení, do žaludku, který zhltl několik milionů lidí a teď se je snaží rozmačkat a strávit.

Ulice jsou jako kluzké nenasyté hrdlo, kterým se kamsi do hlubin propadají tmavé kusy potravy města – živí lidé. Naprosto všude – nad hlavou, pod nohama i v prostoru žije, lomozí a slaví své vítězství železo. Životodárnou sílu mu naděluje Zlato, díky němuž se mu podařilo zachytit člověka do svých pavučin, dusit ho, vysávat mu krev i mozek, požírat jeho svaly i nervy a růst, rozrůstat se na základech mlčenlivého kamene a dál a dál vše poutat svými nejpevnějšími řetězy.

Jako obrovští červi se sem a tam sunou lokomotivy, vlečou za sebou vagóny; jako vykrmené kachny kdákají klaksony automobilů; nelibě hučí elektřina; dusný vzduch je jako houba prosycen tisícovkou uší řezajících zvuků. Vzduch je do tohoto špinavého města namačkáán, je znečištěn dýmem továren, nemůže se mezi stěnami vysokých domů pokrytých sazemi ani pohnout.

Na náměstích a v malinkých parčících, kde na větvích stromů schlíple visí zaprášené listy, se k nebi zvedají tmavé památníky a sochy. Jejich tváře jsou pokryty tlustou vrstvou špíny, jejich oči, které kdysi hořely láskou k vlasti, pokrýl prach města. Tito bronzoví lidé jsou v síti mnohopodlažních domů mrtví a osamělí, vypadají jako trpaslíci ztracení v černém labyrintu vysokých zdí. Zastavili se v oslepujícím bláznivém chaosu, který je obklopuje, a smutně a s bolestí v srdci pozorují ten zmatek a mamon, který se jim motá pod nohama. Malincí a černí lidé ve spěchu pobíhají kolem památníků, nikdo se ani koutkem oka nezadívá do hrdinské tváře. Ichtyosauři kapitálu vymazali z lidských vzpomínek význam těch, kteří se zasadili o jejich svobodu.

Vypadá to, že bronzoví lidé jsou zaujati jedinou tíživou myšlenkou:

„Je snad toto ten život, za který jsme bojovali?“

Všude kolem horečnatě bublá život jako polévka na plotně, malinkatí lidé pořád někam pobíhají, vynořují se a zase mizí v tom klopotu jako krupičky ve vývaru, jako zrníčka v moři. Město burácí a posouvá je jednoho po druhém do svého nenasatného chřtánu.

Někteří hrdinové již odevzdaně svěřili ruce, jiní je pozdvihli nad hlavami lidí ve varovném gestu:

„Zastavte se! To není život, to je šílenství...“

A všichni ti lidé jsou v tom pouličním chaosu naprosto zbyteční, nikdo v tom zvířeckém jekotu nemá své místo, všichni jsou v zajetí strašlivé noční můry z kamení, skla a železa.

Jedné noci všichni najednou sestoupí ze svých piedestalů a těžkým krokem ponížených projdou po ulicích. Vynesou smutek své samoty ven z tohoto města, do polí, kde září měsíc, kde je čistý vzduch a tichý klid. Když se někdo celý svůj život bil za blaho své vlasti, zasloužil by si jistě alespoň po smrti přebývat v tichu a pokoji.

Po chodnicích spěchají lidé sem a tam do všech směrů. Nasávají je hluboké průduchy kamenných stěn. Vítězný hukot železa, ohlušující kvílení elektřiny, lomoz prací vyvolaný stavbou dalších kovových systémů, nových stěn z kamení, to všechno přehlušuje hlasy lidí, jako mořská bouře přebíjí křik ptáků.

Tváře lidí jsou nehybně klidné, a je to tak správně. Nikdo nepocituje neštěstí svého otrockého života, svého osudu posloužit jako potrava pro nestvůru – pro město. Se smutnou sebejistotou se považují za pány svého osudu, v očích jim sem tam probleskuje vědomí vlastní nezávislosti, a jak je vidět, nechápou, že jsou stejně nezávislí jako sekyra v rukou tesařových,

jako kladivo v ruku kováře, jako cihla v ruku neviditelného zedníka, který se listivým úsměškem staví pro všechny jedno velké, ale těsné vězení. Je tu spousta energických tváří, ale v každé z nich jsou jako první vidět především zuby. Vnitřní svoboda, svoboda ducha, se v očích lidí nezračí. Ta energie bez svobody připomíná chladný blesk nože, který se ještě nestačil ztupit. Je to svoboda slepých zbraní v rukách Žlutého ďábla – Zlata.

Takové šílené město vidím poprvé. Ještě nikdy jsem neviděl lidi tak nicotné, tak zotročené. Zároveň jsem ještě nikde neviděl lidi, kteří by byli tak tragikomicky spokojeni sami se sebou jako zde, v tom nenasytném a špinavém žaludku žrouta, který ze samé hamižnosti upadl do idiotismu a divoškým tupým řevem požírá mozky a nervy...

Mluvit o lidech je děsivé a bolestné.

Vagón „nadzemní dráhy“ se s kvílením a rachotem žene po kolejích, souká se mezi stěnami domů úzké ulice v úrovni druhých pater, které jsou jednotvárně opleteny mřížemi železných balkonů a schodišť. Okna jsou otevřena a skoro v každém z nich je nějaká lidská postava. Někteří pracují, něco šijí nebo počítají s hlavami nakloněnými nad psacími pultíky, jiní prostě sedí u okna, opírají se o parapety a dívají se na vagóny, které se jim co minutu proženou kolem hlavy. Staří, mladí i děti, všichni jsou stejně mlčenliví, jednolitě klidní. Už si zvykli na ten bezcílný shon, navykli si myslet, že to má nějaký smysl. V očích se jim nezračí žádný hněv na vládu železa, jeho vítězství je nermoutí. Prohánějící se vagóny otřásají stěnami domů, nadskakují prsy žen a hlavy mužů; dětská tělíčka, válející se na mřížových balkonů a přivykající si na tento život jako na něco nutného a nevyhnutelného, nadskakují také. V mozcích, které se zatřesou při každém průjezdu, se nemohou splétat překrásné a odvážné krajky myšlenek, nemůže se zrodit životodárná a odvážná touha.

V jednom z oken se mihla temná tvář stařeny ve špinavé halence rozepnuté na hrudi. Zmučený a otrávený vzduch se před nápořem vagónů spěšně rozskočil, polekaně vtrhl do oken a jako ptačími křídly zamával šedivými vlasy na stařenině hlavě. Zavřela olověné vyhaslé oči. Zmizela.

V ztemnělých vnitřnostech bytů se lesknou železné konstrukce postelí pokrytých rozedranými hadry; na stole špinavé nádoby a zbytky jídel. Bylo by krásné vidět květy v oknech a člověka s knihou v ruce. Zdi se slévají před očima jako roztavené, špinavou řekou tečou kupředu a v jejich rychlém proudu se hemží mlčenliví lidé.

Za sklem, pokrytým vrstvou prachu, se mihla olýsalá lebka. Monotónně se kolébala nad nějakým strojem. Dívka, rusovlasá a štíhlá, sedí na okně a plete ponožku, temnými očima počítá jednotlivá oka. Nápor vzduchu ji zatlačil do místnosti – ani nezvedla oči od práce, neupravila si šaty vyhrnuté větrem. Dva chlapci, asi pětiletí, na balkoně staví dům z třísek. Otřesy ho zbořily. Děti malinkýma rukama chvatně chytají třísky, aby jim nepropadly skrze díry mřížovaného balkonu. Ani ony se neohlédly po příčině, která způsobila zkázu jejich díla. A další a další tváře se míhají v oknech jedna za druhou jako úlomky něčeho velkého, ale rozdroleného na štěrky, rozdrčeného na nicotná zrnka prachu.

Vzduch poháněný zběsilým úprkem vagónů rozevlává šaty a vlasy lidí, políčkuje je vlnou teplého dusného vzduchu, strká do nich, do uší jim žene tisíce zvuků, vmetá jim do očí drobný štiplavý prach, oslepuje je a ohlušuje neustálým táhlým vytím...

Živému, myslícímu člověku, jehož mozek dokáže stvořit sny, obrazy, výjevy, dokáže toužit, soužit se, přát si, odmítat, očekávat... živému člověku by ten zběsilý jekot, hvizd, řev, to chvění kamenných stěn, ustrašené drnění skleněných výplní... to všechno by mu vadilo. Rozhořčený z toho všeho by vyšel z domu a rozmlátil by tu ohavnost, tu „nadzemní dráhu“; umlčel by ten nestydatý jekot železa, vždyť on je pánem života, život je tu pro něj a všechno,

co mu život ničí, musí být zničeno. Lidé žijící v domech města Žlutého ďábla s klidem snášejí všechno, co člověka zabíjí.

Dole pod železnou sítí „nadzemní dráhy“, v prachu a špíně dlažebních kostek, se bez hlesu prohánějí děti. Není slyšet jediného hlásku, ačkoli se smějí a křičí jako všechny děti na světě; jejich hlasy však tonou v burácení nad nimi jako kapky deště v moři. Vypadají jako květiny, které čísi krutá dlaň vyrvala z květináčů na parapetech a mrskla do špíny ulice. Jejich těla, živená mastnými výparry města, jsou bledá a nažloutlá, krev mají otrávenou, nervy rozdrážděné zlověstným křikem rezavého kovu, ponurým vytím zotročených blesků.

„Cožpak z těchto dětí mohou vyrůst zdraví, odvážní, smělí lidé?“ ptá se sám sebe. Odpovědí ti budiž skřípot, chechtání a zlý jekot.

Vagóny se ženou kolem East Sidu – chudinské čtvrti, odpadní jámy města. Hluboko zaříznuté strouhy ulic vedou někam do hlubin města; cílem může být snad jedině nějaká bezedná díra, kotel nebo hrnec. Do něho se slévají všichni ti lidé a tam z nich vyvářejí zlato. Ve strouhách ulic se to hemží dětmi.

Viděl jsem v životě nemálo bídy, moc dobře znám její zelenou, bezkrevnou, kostnatou tvář. Její oči otupělé hladem a hořící lačnou touhou, mazané a mstivé, nebo otrocky pokorné, a vždy tak nelidské; ve všech koutech světa jsem je viděl, ale hrůzy bídy na East Sidu byly ze všech nejtemnější.

V těchto ulicích, které jsou napěchované lidmi jako pytle s moukou, se děti hladově probírají odpadními nádobami stojícími na chodnících, hledají zahnívající ovoce a rovnou i s plísní ho požírají hned na ulici obklopeni jedovatým prachem a dusným vzduchem.

Každý nález plesnivé kůrky chleba hned vyvolá vlnu divoké zášti – hnaní touhou kůrku zhltnout se perou jako malincí psíci. Svým houfem dokážou obsadit celou ulici coby nenažraní holubi; v jednu hodinu ráno, ve dvě i později se stále ještě ryjí v hlíně, ti ubozí mikrobi chudoby, oživlé výčitky chamtivosti bohatých otroků Žlutého ďábla.

Na nárožích špinavých ulic stojí jakási kamna nebo kotle, ve kterých se cosi vaří, pára se plazí po tenké trubce vzhůru a hvízdá na maličkou píšťalku nasazenou na jejím konci. Vysoký hvízd řezající uši přehlušuje svým chvějivým ostřím všechny zvuky ulice, táhne se nekonečně jako oslnivě bílá studená nit, obtáčí se kolem krku, zaplétá myšlenky, rozčiluje člověka a někam ho žene, ani na vteřinu neumlká a tetelí se v hnilobném zápachu, který požírá vzduch, výsměšně se chvěje a zlostně prostupuje tím špinavým životem.

Špína – živel, který prostupuje vším. Stěnami domů, skleněnými výplněmi v oknech, oděvy lidí, póry v jejich tělech, mozky, touhami, myšlenkami...

Temné prohlubně dveří jsou v těchto ulicích podobny zhnisaným ránám v kamenných stěnách. Když do nich člověk nahlédne, uvidí špinavá schodiště pokrytá odpadky, a zdá se, že se tam vevnitř všechno rozkládá a zahnívá jako v útrokách umrlce. Lidé pak těmi útrokami prolézají co červi...

Ve dveřích stojí vysoká žena s velkýma temnýma očima, na rukou chová děcko, halenu má rozepnutou, promodralé prsy jí ochable visí jako prázdné vaky. Dítě se vzteká, drásá svými prsty matčino povadlé hladové tělo, naráží do něho svým obličejíkem, mlaská rtíky, na minutu zmlkne, pak se zase rozkřičí a s ještě větší silou buší rukama a nohama do matčiny hrudi. Ona stojí jako zkamenělá, její kulaté oči připomínají sovu – strnule se zahleděla do jednoho místa. Je jasné, že před očima nemá nic jiného než chleba. Má pevně semknuté rty, dýchá nosem, nozdry se jí zachvějí, když vtáhnou pachem prosycený vzduch ulice. Žena žije vzpomínkou na potravu, kterou zhltila včera, snem o skývě, kterou možná, někdy v budoucnu, bude moci sníst.

Dítě vříská, křečovitě mrská malinkým žlutým tělíčkem, ona však jeho křik neslyší, nevnímá jeho údery...

Stařec, dlouhý a hubený, s tváří dravce a nepokrytou šedivou hlavou, přimhouřil zarudlá víčka velkých očí a soustředěně rozhrabuje hromadu odpadků, vybírá kousky uhlí. Když kolem něho někdo projde, neohrabaně se jako vlk celým tělem odvrátí a cosi zavrčí.

Chlapec, velice bledý a hubený, se opírá o sloup pouliční lampy, sleduje šedýma očima ulici a čas od času potřese kadeřavou hlavou. Ruce má zasunuty hluboko do kapes kalhot, horečnatě v nich pohybuje prsty...

Zde, v těchto ulicích, je člověk vidět, je slyšet jeho hlas – nazlobený, rozčilený, pomstychtivý. Tady mají lidé tváře – hladové, vzrušené, usouzené. Je zřejmé, že lidé cítí, lze poznat, že přemýšlejí. Hemží se ve špinavých stokách ulic, otírají se o sebe jako špína v proudu kalné vody, do pohybu je uvádí síla hladu, k životu je probouzí touha po kousku chleba.

Při pachtění se za jídlem, ve snech o požitku ze sytého žaludku, polykají jedy prosycený vzduch, v temných zákoutích jejich duší se rodí hlodavé myšlenky, mazané pocity, zločinné touhy.

Jsou podobni choroboplodným mikrobům usazeným v žaludku města – přijde čas, kdy ho otráví týmž jedem, kterým je ono teď tak štědře krmí!

Chlapec u lampy stále pohazuje hlavou, zatíná hladové zuby. Mám pocit, že vím, o čem přemýšlí, po čem touží – chce mít obrovité ruce nadělené strašlivou silou a na zádech křídla, to myslím chce. To proto, aby se mohl jednou vznést nad město, spustit do jeho útrob své ruce jako dvě ocelové páky a smísit vše v hroudu smetí a prachu – cihly i perly, zlato i maso otroků, sklo i milionáře, špínu, idioty, chrámy, stromy otrávené špínou, i ty pitomé mnohopatrové „mrakoškraby“, všechno, celé město na jednu hromadu, v jednolitě těsto ze špíny a krve lidí, v odporný chaos. Tato strašlivá touha vzniká v chlapcově mozku stejně přirozeně jako vřed na chudokrevném těle. Kde je jen otrocká práce, tam nemají místo svobodné tvůrčí myšlenky, tam vzkvétají pouze ideje zmaru, jedovaté květy zla, nezkrotný zvířecký protest. Je to zcela pochopitelné – pokud byla lidská duše pokřivena, nelze od ní na oplátku čekat milosrdenství.

Člověk má právo na mstu a to právo mu udělují lidé.

Na kalném nebi, pokrytém sazemi, pohasíná den. Obrovité domy se stávají ještě hrozivějšími a těžkopádnějšími. Tu a tam v jejich útrokách zahoří světla, která se blýskají jako žluté oči podivných zvířat, jež musejí celou noc střežit mrtvé bohatství těchto hrobek.

Lidé dokončili svůj denní předěl práce, a aniž by se zamysleli, proč ji dělali a zdali jim přináší nějaký užitek, utíkají rychle do svých postelí. Chodníky jsou zality tmavými proudy lidských těl. Všechny hlavy jsou jedna jako druhá pokryty širokými klobouky a všechny mozky – dá se to poznat na očích – už usnuly. Práce je za nimi, není o čem přemýšlet. Všichni přemýšlejí jen pro svého pána, o sobě nemají proč přemýšlet. Když je práce, budou mít na chleba a na laciné rozkoše života; nic dalšího člověk ve městě Žlutého ďábla nepotřebuje.

Lidé míří vstříc svým postelím, vstříc svým ženám či mužům, a v noci se budou v dusných pokojích celí zpocení a kluzcí od potu objímat, aby pro město zajistili novou čerstvou potravu...

A tak jdou. Není slyšet smích ani družný hovor, nezaleskne se jediný úsměv.

Troubí automobily, práskají biče, sytě pění elektrické dráty, lomozí vagóny. Někde asi hraje hudba.

Mladičtí kameloti pronikavě vykřikují názvy novin. Vulgární zvuk flašinetu a čísi úpění se slijí do tragikomického objetí vraha a jarmarečního šaška. Bez vůle jdou malincí lidé, jdou co úlomky kamenů valící se dolů z hory...

Žlutých světel zahořívá víc a víc, až se celé stěny rozhoří plamennými slovy o pivu, whisky, mýdle, nových břitvách, kloboucích, cigaretách, o divadle. Hřmění železa, jež je do neustálého pohybu uváděno hamižným stimulem Zlata, ani na chvíli neumlkne. Teď, když se všude svítí, je to nepřetržitě kvílení ještě závažnější, dostává nový smysl, získává větší sílu.

Ze stěn domů, z vývěsních štítů, z oken restaurací, odevšud se lije oslnivá záře roztaveného Zlata. Dotěrně, křiklavě, vítězoslavně se všude mihotá, řeže do očí, deformuje tváře svým chladným leskem. Jeho mazaný třpyt je pln ostré touhy vytáhnout lidem z kapes nicotné drobtý jejich výdělků; umně se halí do blyštivých plamenných projevů beze slov, kterými vábí dělníky za levnou potěchou, za pohodlím...

Nespočetné množství ohnivého světla září v tomto městě! Nejdřív se to člověku zamlouvá, vlévá mu to energii do žil, rozveseluje ho to. Oheň je svobodný živel, hrdé dítě slunce. Když bouřlivě rozkvete, jeho květy se třepotají a jsou krásnější než všechny květy na zemi. Očišťuje život, může zničit všechno vetché, odumírající a špinavé.

Ale když se v tomto městě podíváš na oheň, jak je uvězněn do průzračné skleněné temnice, ihned pochopíš, že i oheň je zde, stejně jako všichni ostatní, otrokem. Slouží Zlatu, pro Zlato se od lidí nesmiřitelně vzdálil...

Společně se vším ostatním – s železem, kamením i dřevem, se oheň spikl proti člověku. Nejdřív ho oslepí, a potom vábí:

„Pojď za mnou!“

A pobízí:

„Jen mi dej svoje peníze!“

Lidé se podřizují jeho výzvam, nakupují zbytečné krámy a navštěvují představení, která jim vymývají mozek.

Zdá se, že někde ve středu města se s chlípným skřípěním a oslnivou rychlostí otáčí obrovská hrouda Zlata, ze které se do všech ulic odlupují maličké kousičky, které lidé celé dny hamižně loví, hledají, chytají. Když pak přijde večer, zlatá hrouda se začne otáčet opačným směrem a vyvolá nenasatný ohnivý vír, který do sebe vcucává lidi s cílem vytáhnout z nich nazpět všechno, co přes den nalovili. A lidé vždy odevzdají ještě víc, než se jim podařilo přes den nachytat, a nazítří je tak hrouda Zlata ještě větší a její otáčky jsou ještě rychlejší, vítězný jekot jejích železných otroků je ještě hlasitější, lomoz všech zotročených sil ještě hřmotnější.

A tak Zlato ještě hamižněji a ještě nadřazeněji než včera chlemtá krev a požírání mozky lidí, aby večer tu krev a ty mozky přetavil na chladný žlutý kov. Hrouda Zlata je srdcem města. V jeho tlukotu se skrývá život, v jeho růstu se skrývá veškerý smysl.

To kvůli němu lidé celé dlouhé dny ořou půdu, kují železo, staví domy, vdechují dým z továren, pohlucují svými póry špínu otráveného nemocného vzduchu, prodávají své překrásné tělo.

To odpudivé kouzlo usmrcuje jejich duše, dělá z lidí poddajné nástroje v rukách Žlutého ďábla, přetváří je v rudu, ze které on taví další a další Zlato – svoje maso a krev.

Z širého oceánu přichází noc, která ovane město svým čerstvým a slaným dechem. Město do ní na oplátku zabodne tisíce ledových ohňů, ona však jde dál, soucitně halí do tmavého hávu ty nepřístojné domy, hanebně úzké ulice, přikrývá špínu a cáry chudoby. Naproti se jí nese divoké vytí hamižného šílenství, rozřezává její ticho, ona však jde a potichu zhasíná přisprostlý jas zotročeného ohně, svojí měkkou dlaní zaceluje zhnisané rány města.

Když se však ponoří do rozvětvených sítí ulic, není již schopna zvítězit, rozehnat svým svěžím dechem jedovaté výpary města. Otírá se o kamenné stěny rozpálené sluncem, šplhá po rezavém železe střech, plazí se ve špíně dlažebních kostek, nasává do sebe jedovatý prach,

polyká zápachy, až nakonec spustí křídla a odevzdaně se položí na střechy domů a stoky ulic. Zůstala z ní jen tma; veškerá svěžest a chládek jsou ty tam, pohltit je kámen, železo, dřevo, špinavé plíce lidí. Pozbyla veškeré ticho, veškerou poezii...

Město usíná v dusném oparu, chrčí jako obrovité zvíře. Za den toho sežralo příliš mnoho, a tak je mu teď vedro, trapně a mučí ho ošklivé těžké sny.

I oheň s trhnutím pohasne; pro dnešek má službu provokatéra, přísluhovače reklamy za sebou. Domy do svých vnitřností nasávají lidi jednoho za druhým.

Hubený, vysoký a shrbený člověk stojí na rohu ulice a ponuře bezbarvýma očima se rozhlíží doprava doleva, pomalu otáčí hlavou. Kam má jít? Všechny ulice jsou stejné, všechny domy hledí bělmy svých matných oken stejně lhotejně a mrtvolně...

Dusivá chandra mu svírá hrdlo svou teplou dlaní, brání mu v dechu. Nad střechami domů visí nehybný průzračný mrak denních výparů prokletého a nešťastného města. Skrze tu clonu kdesi v nedosažitelné dálce mdle poblikávají tiché hvězdy.

Člověk smekl klobouk, zvedl hlavu a dívá se vzhůru. Domy jsou zde tak vysoké, že odsunuly nebe dál od země. Hvězdy jsou maličké, osamělé...

Kdesi v dálce poplašně houká siréna. Dlouhé nohy nočního chodce sebou trhnou, člověk si to namíří do jedné z ulic, kráčí pomalu s hlavou nakloněnou na jednu stranu, máchá rukama. Už je pozdě, ulice jsou stále prázdnější. Osamělí malincí lidé mizí jako mouchy, ztrácejí se v temnotě. Na nárožích nehybně stojí policisté v šedých čepicích a s obuškou v rukou. Pomalými pohyby čelistí přežvykují tabák.

Chodec projde kolem nich, kolem telegrafních sloupů a množství černých dveří ve zdech domů, černých dveří, které ospale rozevírají své hranaté chřtány. Kdesi v dálce lomozí a vyje tramvajový vagón. Noc se udusila v hlubokých jamách ulic, noc umřela.

Člověk jde, plynule střídá nohy, kolébá svým dlouhým shrbeným tělem. Z jeho vzezření vyzraňuje myšlenka. Sice nerozhodná, ale tvořivá...

Myslím si, že je to zloděj.

Jak je příjemné vidět člověka, který si v černé spleti města uvědomuje, že žije.

Z otevřených oken vane protivný zápach lidského potu.

Nejasné tupé zvuky se ospale nesou dusnou tesknou nocí...

Ušnulo a ve spánku blouzní ponuré město Žlutého ďábla.

Zpověď

Román, úryvek, 1908.

... Dovolte mi, abych vám povyprávěl příběh svého života; přespříliš času vám to nezabere, dozajista vám to však bude k užitku.

Jsem nechtěňátko, podvraťák, člověk nezákonný; kdo byli moji rodiče – nikdo neví; ale pohozen jsem byl na pozemcích usedlosti páně Loseva, ve vsi Sokolí v Krasnoglinském újezdě. Odložila mě máti moje – či snad někdo jiný – do panského parku na schody kapličky, kde byla pohřbena stará milostpaní Losevová, a našel mě Danila Vjalov, zahradník. Přišel takhle ráno do parku a co nevidí – u dveří kaple se cosi mrská, je to zabalené do hadrů a motá se kolem toho popelavě šedý kocour.

U Danily jsem žil do svých čtyř let, ale on sám měl děti jako smetí, takže nasytit jsem se musel tím, co kde upadlo, a když nic neupadlo, zabřečím, zakřičím a usnu hladový.

Když mi byly čtyři, vzal si mě k sobě dáček⁴ Larion, člověk osamělý a podivuhodný. Vzal si mě, aby se rozptýlil. Byl nevysokého vzrůstu, kulaťoučký od hlavy až k patě; vlasy zrzavé a hlas tenký, skoro až ženský, i srdce měl jakoby ženské – vlídné až za hrob. Měl rád víno a nepil ho zrovna zřídka; když byl střízlivý – téměř vždy mlčel, oči věčně přivřené a pohled – jako by se něčím přede všemi provinil; ale když se napil, zpíval nahlas irmosy a tropary⁵, hlavu držel zpřímá a usmíval se na celé kolo.

Lidí se stranil, žil chudobně, půdu odevzdal ve prospěch církve a v zimě i v létě lovil ryby a pro zábavu chytal ptáčky, čemuž naučil i mě. Ptáky miloval a oni se ho nebáli; s dojetím vzpomínám, jak mu brhlík – ten plachý ptáček – poskakuje po jeho rezavé hlavě a ztrácí se v ohnivé kštici. Nebo si mu sedne na rameno a nakukuje do úst s hlavou nakloněnou jako mudrc. Někdy si Larion také lehl na lavici, nasypal si do vlasů a vousů konopí, a už se na něho slétají čížkové, stehlíci, sýkorky i hýlové – všichni se probírají dáčkovým porostem, šplhají mu po lících, klovní mu do uší, sedají na nos, a on leží a chechtá se, mhouří oči a vlídně si s nimi povídá. Záviděl jsem mu to – mě se ptáci báli.

Larion byl člověk s citlivou duší a to všechna zvířata hned vytušila; o lidech se to říci nedá – ne snad, že bych jim to chtěl vytýkat, ale proto, že sám dobře vím, že člověk se vlídných slov nenajít.

Přes zimu třel bídu s nouzí: zásobu dřeva neměl a ani koupit ji nebylo za co – všechny peníze propil; v jeho komůrce bylo chladno jako ve sklepě, plnilo ji jen ptačí štěbetání a zpěv. U vystydlé pece ležíme my, zabaleni do všeho, do čeho to jen jde, a posloucháme to cvrlikání... Larion si pohvizduje s nimi – a jak mu to, panečku, zní! Však byl sám podoběn křivce – velký zahnutý nos jako zoban a rudá hlava. Jednou mi takhle řekl:

„Poslouchej, Moťko,“ pokřtili mě totiž jménem Matvej, „poslouchej!“

Lehne si na záda, ruce založí za hlavu, přimhouří oči a zanotuje svým tenkým hlasem nějakou část zádušní mše. Ptáci zmlknou, zaposlouchají se, ale potom začnou zpívat jako utržení ze řetězu, načež Larion se do toho opře ještě víc a ptáci se mohou zbláznit, zvláště čížkové a stehlíci nebo drozdi a špačci. Larion se prozpívá až k slzám, které mu prosakují skrze zavřená víčka a smáčejí tváře, jež nabydou po té slzné lázni šedavý nádech.

Z takového zpěvu mi bývalo na duši přetesknou a jednou jsem se ho potichu zeptal:

„Pročpak, strejdo, pořád zpíváš jen o smrti?“

Přestal zpívat, podíval se na mě a se smíchem odpověděl:

⁴ V pravoslavné církvi duchovní nižšího svěcení. Pozn. překl.

⁵ Zpívané modlitby v pravoslavné církvi. Pozn. překl.

„Nic ty se neboj, hlupáčku! To nevádí, že je to o smrti – hlavně, že je to krásné! V bohoslužbě je úplně nejkrásnější právě zádušní liturgie – je v tom milost k člověku i lítost. Vždyť u nás nikdy nikdo nikoho nepolituje, pokud nepočítáme právě ty mrtvé!“

Daná slova jsem si moc dobře zapamatoval, stejně jako všechny ostatní promluvy, které jsem si od něho vyslechl, i když tehdy jsem jim ještě nemohl rozumět. Mnohé zážitky z dětství člověk pochopí až ke stáří, v době, kdy je nejmoudřejší.

Pamatuji si také na toto: zeptal jsem se ho: „Proč Bůh lidem tak málo pomáhá?“

„Protože to není jeho věc!“ vysvětlil mi. „Pomoz si sám, na co myslíš, že máš od Boha rozum? Bůh je tady od toho, abychom se nemuseli bát smrti, ale život – ten máš ve svých rukou!“

Brzo jsem na ty jeho rady zapomněl a vzpomněl jsem si na ně, až když bylo pozdě – kvůli tomu jsem si taky v životě mnoho vytrpěl.

Byl to neobyčejný člověk. Každý, kdo rybaří, snaží se chovat co nejtíšeji, aby ryby nevyplašil – Larion však zpívá z plna hrdla, vypráví mi příběhy ze života svatých nebo o Bohu a ryby jako by ho neslyšely, samy skáčou na udici. Ptáky je také potřeba lovit obezřetně, ale on ne – hvízdá si, dráždí je, rozmlouvá s nimi a ptáčci – jako by se nechumelilo – frrr do klece či sítě. A k včelám – jakbysmet – když je potřeba přesadit roj nebo něco podobného, staří včelaři se modlí a chodí po špičkách, a beztak se jim to ne vždy povede; zavolejte však dáčka – ten se u toho po včelách ohání, mnohou rozmáčkne, nadává jak dlaždič – a přesto se mu to povede jako nikomu jinému. Včely ale rád neměl – oslepla mu kvůli nim dcera. Vylezla na úl, tři ročky jí byly, a včela ji píchla do oka; očičko se jí zanítilo a osleplo, po něm i další, a potom holčinka zemřela od samé bolesti; a matka se jim z toho zbláznila...

A vůbec všechno dělal jinak, než všichni ostatní – ke mně byl vlídný jako rodná máti, i když ostatní ve vsi se se mnou nemazlili: sami žijí z ruky do huby a já jsem pro všechny cizák, krk navíc. Co když někomu sním jeho dílek?

Larion mě naučil církevnímu životu, tak jsem mu začal pomáhat při mši – zpíval jsem s ním liturgické zpěvy, zapaloval kadidlo, zkrátka dělal jsem vše, co bylo potřeba; pomáhal jsem také hlídači Vlasijovi udržovat v kostele pořádek a všechno jsem to dělal rád, zvláště v zimě. Kostelík byl dřevěný a topili v něm poctivě, takže v něm bylo krásně teplo.

Večerní mše jsem měl raději než ranní; k večeru, očištění prací, zapomínají lidé na svoje trampoty, stojí tiše, důstojně a duše se v nich tetelí jako maličký plamínek voskové svíčky. V takových chvílích je vidět, že i když podobu mají lidé různou, smutek mají všichni stejný...

Larion v chrámu sloužil rád: zavře oči, zakloní zrzavou hlavu, až mu vyběhne ohryzek, a už se chrám plní jeho zpěvem. Někdy se i stalo, že zapomněl přestat – pop na něho hned od oltáře dělá posunky a strašná gesta, ať se okamžitě vrátí na zem. I číst uměl velkolepě, zpěvavě, zvučně, s něhou v hlase, s pohnutím i radostí. Pop ho rád neměl, on popa také ne a nejednou mi říkal:

„Co je tohle za duchovního? To není pop, ale buben, který rozeznívá jen nouze a zvyk. Kdybych byl pop já, to by byly mše – nejen lidé, ale i svaté ikony by se ustrnuly!“

A byla to pravda – pop se na svou práci ani trošku nehodil: místo nosu pršák, tvář jaksi černou, úplně jako umouněnou, rty široké, ústa bezzubá, vousy vypelichané, vlasy řídké, na čele lysinu a ruce příliš dlouhé. Hlas měl nakráplý a zadýchal se, jako by neustále valil kámen, který je nad jeho síly. Byl lakomý a neustále rozzlobený, snad kvůli tomu, že měl děti jako smetí, i když ves byla chudobná, půda špatná a průmysl žádný.

Léto, kdy se i komár dá označit za boháče, jsme trávili s Larionem dnem i nocí v lese či u řeky – lovili jsme ptáky a ryby. Někdy se stalo, že bylo ve vsi dáčka potřeba – a po něm ani

vidu ani slechu. Všechny chlapce ze vsi nahnali do lesa, aby ho našli; oni pobíhají jako mladí zajíčci a překřikují se:

„Dáčku! Lalijone! Dite dom!“

Jen stěží ho vždycky našli... Pop nadává, hrozí důtkou a muzici se smějí.

Měl jednoho kamaráda – Savjolku Miguna – známého zloděje a velkého opilce. Ten byl za krádeže nejednou bit, seděl dokonce i v káznici, ale ve všem ostatním to byl výjimečný člověk! Dokázal tak zpívat písničky a vyprávět pohádky, že už při samotné vzpomínce mě mrazí.

Poslouchal jsem ho nesčetněkrát, a i teď tu přede mnou stojí, jako by byl živ: vychrtlý, ale čiperný, místo bradky tři chlupy, úplně odraný, obličej maličký, cípatý, ale čelo vysoké a pod ním zlodějská bujná očička pomrkávají jako dvě tmavé hvězdičky.

Někdy přinesl i lahev vodky nebo přinutil Lariona, aby nějakou koupil, sednou si naproti sobě ke stolu a Savjolka říká:

„Tak se do toho pusť, dáčku, zanotuj to svoje *Vyznání*.“

Napij se... Larion se zpočátku ostýchá, něco málo i zazpívá a Savjolka sedí jako příkovaný, mrká, třese bradkou, slzy v očích, hladí si čelo, usmívá se a prsty si stírá slzy z tváří.

Potom vyskočí jako míč a zakřičí:

„Přednádherné, Larjo! Já tomu pánu Bohu úplně závidím, jaké pěkné písničky mu ti lidi složili! Člověk je kanón, co ty na to, Larjo! Člověk je dobrotisko s širokou duší, co říkáš! Ale nemůže už být z toho samého klanění trošku unavený? Kdepak! On se ještě víc plazí po kolenou – tady máš, pane Bože, celou mou duši! A pranic za ni nechci!“

„Nerouhej se!“ řekne Larion.

„Já?“ křičí Savjolka. „Já a rouhat se? Ani v těch nejčernějších myšlenkách! Kdepak já a rouhat se! Vždyť já mu to z celého srdce přeji, tomu našemu pánu Bohu! A teď zazpívám já tobě!“

Vstane, vztáhne ruku a začne čarovat. Zpíval vždy potichu, tajuplně, s doširoka rozevřenými očima, ve kterých žhnula jakási zvláštní jiskra. Na natažené paži se mu vždy podivně pohybují prsty, úplně jako by se snažily v prázdnotě něco nahmatat. Larion se odvalí ke stěně, opře se rukama o lavici, otevře ústa a udiveně hledí; já ležím na peci a srdce se mi svírá sladkobolným smutkem. Savjolka úplně potemní, blýskají se jenom jeho myší zoubky a mezi nimi se pohybuje suchý hadí jazyk; na čele mu vyskáčou veliké krůpěje potu. Píseň nebere konce, lije se a září jako potůček na louce. A když přece jen skončí, pohupuje se ještě do taktu, utře si čelo dlaní, oba se napijí a dlouho mlčí. Potom Savjolka poprosí:

„Larjo, teď zas ty – *Jako mořská vlna!*“

A tak se celý večer navzájem utěšují, dokud se úplně neopijí; to potom Migun začne vyprávět přisprostlé povídky o popech, statkářích a carech; dáček se směje a já taky a Savjolka přidává jednu pohádku za druhou a je nám tak veselo, že se smíchem málem zalkneme.

Ještě lépe zpíval o svátcích před hospodou: stoupl si před lidi, přísně přimhouřil oči, až se mu na spáncích udělaly vrásky, a spustil; když se na něho člověk tak dívá, má skoro až pocit, jako by do něho píseň vstupovala ze země – i slova mu napovídá, i hlas plní. Mužici postávají a posedávají kolem; někdo skloní hlavu, hryže stéblo, další se dívá Savjolkovi přímo do pusy a radostí až září; ženské jen poslouchají a po tvářích jim tečou slzy.

Když skončí, přemlouvají ho:

„Ještě, brachu, ještě zazpívej! Přinesem ti něco na posilněnou!“

Vyprávěla se o Migunovi taková legenda: něco prý ve vsi ukradl, muži ho chytli a povídají mu:

„Tak, a máš po ptákách! Teď si na tebe došlápnem, ty kazisvětě!“

A on jim prý odpověděl:

„Tak mě přece pusťte, tohle nemá smysl! Ukradené jste si vzali zpět, takže už vlastně nemáte žádnou škodu. Vždyť majetek – ten se dá získat znovu, ale takového člověka jako jsem já – kde takového znovu najdete? Kdo vás utěší, až mě nebude?“

„Nepovídej,“ oni na to, „to by byly zajímavé pořádky!“

A už ho vedou do lesa, že ho tam pověsí, a on se po cestě pustí do zpěvu. Nejdřív šli spěšně, potom však zpomalili; přišli k lesu, i oprátka už je hotová, a on pořád zpívá, čekají, až dokončí svou poslední píseň, a potom si mezi sebou řeknou:

„Ať zazpívá ještě jednu. To bude mít místo umíráčku.“

Zazpíval ještě jednu, vyšlo už sluníčko, lidé se rozhlédli – na východě se právě vyloupil den jako malina, Migun se na všechny usmívá a očekává smrt beze strachu.

Mužici byli najednou celí zmatení.

„Co takhle ho... to... poslat ke všem čertům?“ řekne kdosi. „Když ho zmordujeme, jenom na sebe vezmeme hřích a všelijaké další mrzení.“

A tak se rozhodli, že Miguna nechají žít.

„Pro ten tvůj talent,“ řekli mu, „se ti až k zemi pokloníme, ale za ty krádeže ti aspoň zadek musíme načechrat.“

Tak mu trošku vyprášili kožich a společně se vrátili zpět.

Je docela dobře možné, že je to všechno jen výmysl, přece jen to lidem nějak podezřele lichotí a ze Savjolky to dělá učiněného génia. A ještě jedna věc: když lidé takové pěkné pohádky vyprávějí, nemůžou být sami přece tak špatní! A v tom je celá pravda!

Savjolka s Larionem si však nezpívali jen písničky, vedli také mnohé debaty – často třeba o ďáblovi, na toho měli zvlášť spadeno.

Pamatuji si, jak jednou ďáček povídá:

„Ďábel je obraz všeho zlého, co je v tobě; odráží tvou duševní temnotu...“

„Takže moji hloupost?“ ptá se Savjolka.

„Přesně tu! A nic víc!“

„Tak takhle to tedy je!“ odpovídá se smíchem Migun. „Protože kdyby doopravdy existoval, dávno už by mě měl ve svých pařátech!“

Larion úplně odmítal existenci čertů; pamatuji si, že když se na mlatě přel s mužiky ze sekty starověrců, kteří se odštěpili od Ruské pravoslavné církve, křičel na ně:

„Není na světě ničeho ďábelského! Jsou jen věci hovadské! Dobro a zlo je vloženo do lidské podstaty: chcete dobro? Tady ho máte! Zachtělo se vám zla? Sami se umíte obsloužit a své bližní jakbysmet! Bůh vás neponouká k dobru ani ke zlu, stvořil vás jako bytosti se svobodnou vůlí a svobodně tak můžete konat jak dobro, tak i zlo. Ten váš ďábel – to je jen nouze a temnota! Všechno dobré je z podstaty skutečně lidské, neboť je i božské, a to vaše zlo – to není ďábelské, ale hovadské!“

A oni na něho křičí:

„Heretik jeden zrzavý!“

On na ně zase po svém.

„Vždyť od toho,“ povídá, „se ďábel vyobrazuje s rohy a s kozlíma nohama, neboť on je ten dobytek, to hovado, které je usazeno v člověku.“

Nejkrásněji hovořil Larion o Kristovi: „Já,“ povídá, „jsem se vždycky rozplakal, když jsem si připomněl hořký osud syna Božího. Celičský – od sporu s učenci v chrámě až po

Golgotu – tu přede mnou stojí, čistý jako dítě a překrásný ve své nezměrné lásce k lidem, s laskavým úsměvem i těšícím slovem, které neodepře nikomu – všude jako dítě, které až oslňuje svojí krásou!“

„Však i s mudrci v chrámě,“ říkával Larion, „Kristus rozmlouval jako dítě, díky čemuž je předčil svou prostou moudrostí. To si, Moťko, zapamatuj a snaž se zachovat si po celý život v duši to, co je v tobě dětské, neboť to je pravdivé!“

Ptal jsem se ho:

„A Kristus již brzy sestoupí zase na zem?“

„Již brzy!“ odpovídal mi. „Brzy, vždyť je to vidět, že ho lidé zase hledají!“

Když se teď upamatovávám na Larionova slova, zdá se mi, že viděl Boha jako velkého mistra a tvůrce překrásných věcí a člověka považoval za nedokonalé stvoření, které zabloudilo na cestě životem, a bylo mu líto toho netalentovaného dědice velkého bohatství, které mu Bůh zde na zemi odkázal.

Městečko Okurov

Román, úryvek, 1909.

... provinční zvířecký zapadák.

F. M. Dostojevskij

Zvlněná krajina, celá zbičovaná šedivými cestami, na ní se vyjímá barevné městečko Okurov jako důmyslná hračka v široké svraštělé dlani.

Z hustých hvozdů Černého lesa vytéká líná říčka Zabloudilka; vine se mezi rozoranými kopci a dál po proudu dělí městečko na dva rovné díly: Šichan, kde žijí lepší lidé, a Zaříčí, kde se krčí nižší měšťanská třída.

Poté, co říčka rozřízne město, teče dál k jihozápadu a ztrácí se v rezavých Ljachovských blatech. Blata jsou ježatá tmavou smrčinou a nízký les ustupuje v šedomodrou dáli co široký vojenský šik. Na východě se na bledém nebi tyčí na vrcholcích kopců vysokánské staré stromy, které lemují širokou cestu do gubernie a jsou pobité častými bouřemi.

Kromě města se na planinu těsně u Černého lesa vmáčkla ještě ves Vojvodina a další dvě menší vesničky: na severu Obnoskovo, na východě Balymery, a ještě Bubnovna; víc toho kolem Okurova není.

Dostatek vody v krajině v létě sytí vzduch teplou vláhou a vonným oparem; nebe tam bývá bledé a kalné, úplně jako by se zapotilo, slunce je matné, večerní červánky mívají zlověstně purpurovou barvu a luna když vyjde, je veliká a rudá jako syrové maso.

Na podzim visívají nad městem celé týdny těžká šedá mračna, ze kterých se na střechy domů lije hustý déšť, rozbouřené potoky podemílají cesty, voda v řece je rezavá a vznětlivá. Městečko v té době ztichne a lidé vycházejí ven jen v krajní nouzi – raději doma pokorně očekávají příchod prvního sněhu a dlouhou chvíli si krátí hraním různých karetních her, čtou si nahlas pravoslavné prology⁶ a mineje⁷ a v některých rodinách dokonce i světské knihy. Sníh se pak začne sypat hustě a vydatně, těžké vločky padají na zem a zavalují ulice městečka div ne až po střechy. Po nocích se na pláních ozývá teskné vytí vlků, na nebi visí obrovské hvězdy, které vydávají studené modré světlo, a zlověstná Venuše je zelená jako smaragd.

Město má tvar hřbitovního kříže: u paty je ženský klášter a hřbitov, vršek, kde se rozkládá Zaříčí, půlí Zabloudilka, na levém křídle je stářím zšedivělé vězení a na pravém stará usedlost Bubnovských – velký omšelý a polorozpadlý dům, jehož střešní krokve jsou obnaženy jako žebra koně, kterého strhli vlci, a okna jsou pobita deskami, skrze které z domu prosvítá temnota a prázdnota.

Šichan má asi šest tisíc obyvatel, Zaříčí okolo sedmi set. Kromě kláštera jsou ve městě další dva kostely – jeden nový – čistounký bílý chrám zasvěcený svatému Petru a Pavlu, a potom ještě starý dřevěný kostelík Nikolaje Mirlikijského, který má pět cibulovitých různobarevných kupolí, cihlové opěrné zdi na bocích a příkrčenou, nově vymalovanou žluto-modrou zvoničku, podobnou na krinolínu.

Obyvatelé městečka jsou lidé čiperní, i když dobře živení; obchodují látkami a dalším zbožím na újezdních trzích, nakupují konopí, přízi, vejce, skot i seno pro gubernii; jejich ženy

⁶ Sbírka obsahující stručný popis životů a skutků svatých určená ke každodennímu čtení. Pozn. překl.

⁷ Soubory duchovní literatury určené jak pro bohoslužebné účely, tak pro domácí četbu. Pozn. překl.

a dcery vyrábějí z různobarevných vlněných přízí polobotky, koty⁸, šály, kamizoly a cestovní vaky. Rukodělným pracím se již odedávna učí v klášterní škole, kam chodil za vzděláním téměř každý z městečka. Město je svými vlněnými výrobky proslulé a posílá je na Makarijevský trh. Snad i láska k pestrobarevnému zdobení příbytků vznikla u místních vlivem zdejšího nejrozšířenějšího řemesla.

Hlavní ulice – Nábřeží, místní jí však říkají Břehovka, – je dlážděna velkými dlažebními kostkami a na jaře, když se mezi kameny snaží rašit mladá tráva, povolává starosta Suchobajev vězně, kteří se pak – zavalití, šediví a mohutní – plazí po ulici a vytrhávají trávu i s kořínky.

Na Nábřeží se ve vzorném šiku vyjímají nejlepší domy nejrůznějších barev – modré, rudé a zelené, téměř všechny s předzahrádkou. Je tu bílý dům předsedy zemské rady Fogela s věžičkou na střeše; další je starostův – z červených cihel a se žlutými okenicemi; růžový patří důstojnému otci, protojerejovi Isaji Kudrjavskému; a ještě je tu celá řada honosných a pohodlných domů, ve kterých se zabydlo vedení města: vojenský velitel Pokivajko, velký milovník zpěvu, nazývaný pro svůj knír a otylost Mazepa; daňový inspektor Žukov, zachmuřený člověk trpící přílišnou láskou ke skleničce; zemský předseda Štrechel, milovník divadla a dramatik; újezdní policejní náčelník Karl Ignatjevič Vorms i bujarý doktor Rjachin, nejlepší ochotník místního kroužku a milovník komedie i dramatu.

Jenom pošt mistr Kubarev, věhlasný zahradník, a také hlavní pokladník Matuškin žijí na Střelecké ulici, která na svém jednom konci kříží Nábřeží a ústí na břeh řeky a na druhém konci se zakusuje do trhového náměstíčka u bran kláštera.

Ve městě je mnoho zahrad a předzahrádek – fasády domů se skrývají za listy javorů, jeřabin, šeříků a akácií, skrze zeleň se na sebe mile usmívají maličká okýnka s bílými závěsy, hrnkovými pelargoniemi, fuchsiemi, begóniemi a ptačími klíčkami na parapetech.

Žili si na Šichanu spokojeně a vcelku blahobytně, pokynům shora se podřizovali bez reptání, staré zvyky dodržovali vzorně, ale když bylo potřeba, uměli se pružně podřídit i požadavkům nové doby – když si například všimli, že zůstává příliš mnoho svobodných panen, rozhodli se postavit nižší gymnázium.

„Jak je vidět, všechny holky se pod čepec nedostanou! Nevadí, budou z nich učitelky!“

Mluvílo se dokonce i o založení vyššího gymnázia – přece jen vesnice je rok od roku chudší, uživit se obchodem je těžší, ani řemeslo už nemá tak zlaté dno a posílat děti na studia do gubernie je drahé, ale nezbytné – doktoři, advokáti a vůbec všichni vzdělaní lidé si žijí nad poměry.

O svátcích se mládež setkávala na poli za klášterem a hrála nejrůznější hry, otcové a matky seděli na trávě u ohrady, pozorovali ji a vzpomínali na staré časy.

Přijíždějící kouzelníci a další potulní kejklíři vyprodali sál restaurace Lisabon; návštěvnost místního ochotnického kroužku také nebyla nejhorší, ale nejvyšší popularity se jednoznačně těšily světské koncerty místního pěveckého sboru, kterými měšťany oblažoval vážený měšťan Mazepa – v zimě se odehrávaly v Lisabonu a v létě na městském bulváru.

Rezatý jílovitý sráz městského břehu byl zpevněn proutěnými konstrukcemi a podél svahu město vystavělo dlouhý bulvár osazený topoly, akáciemi a lípou; uprostřed bulváru nechal starosta s Pokivajkem vystavět na vlastní náklady červený altánek se stožárem na střeše, na němž se o svátcích třepotala vlajka v národních barvách. Z altánku vedou po srázu k vodě dvoje schody, pod kterými v létě stojí dřevěné domečky určené ke koupeli: jeden pruhovaný modro-bílý – Fogelův, červený starostův a šedivý, postavený ze

---

⁸ Teplá kožená obuv. Pozn. překl.

sluncem vybělených fošen – veřejný. Odrazy domečků vytvářejí na říční hladině pestrobarevné skvrny a řeka tichounce laská jejich závěsy.

Druhý břeh, rovný a písčítý, je hustě a neuspořádaně zastavěn na sebe naměstnanými chatrčemi Zaříčských: příbytky jsou stářím zčernalé, prohnílé střechy jsou pokryty chomáči zeleného mechu, domy stojí na písku nahrbeně a křivě a malýma zanícenýma očima zoufale hledí na řeku – kousky skel v oknech se opálově lesknou a připomínají oční bělma.

Uprostřed zástupu zchátralých a povodněmi poničených městských domků se tyčí červená cihlová kaplička zasvěcená Alexandru Něvskému: postavil ji předek již vymřelého rodu Bubnovských na místě, kde ho na cestě do vyhnanství do Tobolsku, kam ho v hněvu poslal Pavel I., dohnal kurýr s nařízením nového cara okamžitě se vrátit do Petrohradu. Kaplička je téměř do třetiny svojí výšky zanesená prachem a pískem, cihly jsou na mnoha místech vylámány, což mají na svědomí nejen časté rvačky, ale i samodělné opravy domovních pecí; dokonce i železný kříž, který byl kdysi zlacený, je ohnut na stranu. Žádná jiná stavba, která by stála za povšimnutí, na předměstí nestojí, pokud nepočítáme „Felicitino hnízdečko“, které stálo trošku stranou a výš po proudu.

Každý rok se v době záplav řeka vylévala z břehů a zaplavovala ulice i dvory celého Zaříčí; místní se museli uchylovat na půdy, lovili ryby ze střešních oken, po ulicích i po řece se plavili na vorech vyrobených z vrat, které vyhákli z pantů, chytali dříví, které voda vynesla z lesa, navzájem si tu kořist kradli a po nocích vylamovali zábradlí z mostu, který spojoval předměstí s městem.

Na jaře, v létě i na podzim žili lidé ze Zaříčí sběrem šťovíku, lesních jahod, lovili zvěř i ptáky, pletli věnce, sbírali houby, brusinky, kalinu i klikvu – a prodávali to městskému obyvatelstvu. Asi tak tři lidé, mezi nimi i Sima Děvuškin, vyráběli ptačí klece a sádky na ryby, rodina Puškarjovova pletla sítě, Strelcovovi dělali z březových oddenků krabičky a štelářky s tajnými přihrádkami. Sedm Zaříčanů pracovalo v Suchobajeově továrně na plst a devět lidí plstilo holínky.

Plstaři i holínkáři pili vodku častěji a více než ostatní, pročež požívali více pozornosti i úcty od ostatních Zaříčanů. Někdy o svátcích se nejlepší z plstařů a nejsilnější rváč celého předměstí – Gerasim Krylcov – pustil do svých obdivovatelů a pokřikoval jako jurodivý:

„Zpíjíte mě, vy zatracenci! Hynu vašima rukama!“

Povstal však proti němu krasavec a hrdina všech Vavila Burmistrov, vykasal si rukávy a začal ho přemlouvat:

„No tak, Garasko, nech toho! Jak jenom můžeš, ty jeden lumpe, mlátit poctivé křesťany, kteří mě milují a váží si mě, co? Co tě čílí? No, vzpamatuj se přece!“

Přemožený Gerasim se rozplakal:

„Peněz já nelituji, kamarádi moji, peněz ne... Života, života je mi líto!“

Mezi městem a předměstím panovala odedávna nenávisť: blahobytné šichanské měšťanstvo se na Zaříčské dívalo skrz prsty jako na lidi neužitečné, opilce a zloděje; Zaříčští se ani nepokusili jim tento názor vyvracet a nazývali měšťany držgrešlemi a hamouny.

Od svátku svatého Michaila⁹ probíhaly na zamrzlé řece kruté šarvátky, které pokračovaly po celou zimu až do masopustního týdne, nazývaného v Rusku maslenica, a i když Zaříčští měli hodně silných bojovníků, město vyhrávalo početní a váhou přesilou. Zaříčští pak vždy dostávali výprask a byli hnáni přes celé předměstí až do písečné krajiny Kobylích jam, kam se zahrabával zdechlý skot.

---

⁹ V pravoslavném kalendáři se slaví 8. (21.) listopadu, v některých krajích je spojen s oslavou konce sklizní a všech dalších polních prací, je považován za začátek zimy. Pozn. překl.

Z města přijížděla do Zaříčí obvykle jen policie – dělala prohlídky, když došlo ke krádeži, také kvůli výběru daní, soupisu skrovného jmění pro umoření dluhů a kvůli náhradám škod ve rvačkách; ostatní obyvatelé přicházeli do Zaříčí jen v noci, aby navštívili „Felicitino hnízdečko“.

Hnízdečko – nyní vetchá tmavá stavba bez oken –, bývalo usedlostí rodu Vojvodinových; její rozvaliny teď zabíraly na zemi i ve vzduchu mnoho místa. Od řeky ho kryje hustá stěna bílých vrb, osik a bříz, z ulice kamenná ohrada s pevnými vraty zavěšenými na dubových sloupech a s těžkou brankou v levé polovině vrat. U branky sedával na lavičce poskládané z cihel od večera do rána, po celou noc, velký, zrzavý člověk neznámého jména. Místní mu začali říkat Četycher.

Před Četycherem dělal ostrahu mladší bratr Vavily Burmistrova Andrej, ale déle než dvě zimy službu nevydržel – v chladných dnech útočili místní na rozvaliny domu jako vlčí smečka a snažili se odnést všechno, co se jen trochu dalo nacpat do kamen a spálit; a co se nedalo, ničili z čiré radosti z ničení, ze zbytečného darebáctví, za které se schovává tupé ruské zoufalství. Andrej musel vlastní hrudí bránit svěžený majetek, přičemž často stál proti svým vlastním kamarádům, a dokonce i rodnému bratrovi, což se mu i stalo osudným – narazili mu játra.

Když umíral, chroptěl:

„Felicito, bránil jsem tě ze všech sil, buď sbohem!“

Felicita plakala, schovávala u toho tvář do bílých dlaní, a potom, když obrátce se všemi poctami pohřbila, vztyčila nad jeho hrobem pevný dubový kříž a ještě dlouho nechávala sloužit mše za pokoj zesnulého božího sluhy Andreje. Hned po pohřbu ale kamsi zajela a k vratům svého hnízdečka usadila nového strážce – člověka dlouhorukého, hranatého a mlčenlivého. Ten si u neohrožených Zaříčanů hned vysloužil úctu, když díky své zvířecké síle v boji jeden na jednoho porazil místní bohatýry Krylcova, Burmistrova i Zosimu Puškarjova.

Vojvodinský široký dvoupatrový dům s ochozy, sloupy a terasou se rozkládal přímo uprostřed dvora, hustě zarostlého býlím. Kolem domu se válely pozůstatky hospodářských stavení – nyní Felicitino palivo, nad ruinami se smutně pohupovaly vrcholky parkových stromů. Hnízdečko se rozkládalo v prvním patře, jeho tři okna byla téměř vždy skryta za mřížovanými okenicemi a nad ním visela jako nos nad bradou starého člověka střecha, která se prolamovala pod tíhou sněhu.

Život ve „Felicitině hnízdečku“ byl před zraky Zaříčanů dokonale skryt pomocí kamenné stěny a díky svému umístění uprostřed dvora. Měšťané v létě přijížděli od řeky, připlouvali na loďkách k parku nebo se příkrádali podél břehu, skrývajíce se v keřových porostech, v zimě jezdili přímo po předměstské ulici, ale halili se do kapucí nebo alespoň ukrývali tvář do vysokého límce svých kabátů.

Vědělo se, že u Felicity pobývají tři dívky – Paša, Rózička a Lodka –, a také že hnízdečko nejčastěji navštěvuje pomocník sudího Němcev, protože má nemocnou ženu, daňový inspektor Žukov jakožto vdovec a doktor Rjachin, protože má veselou náturu.

Vědělo se také, že když měla Felicita příliš mnoho hostí, povolala si na pomoc ženy a dívky z předměstí; vědělo se dokonce, které dívky k ní chodí, nikdo si z toho však těžkou hlavu nedělal – peníze jim pak beztak sebrali a propili.

Vousatí lesní dělníci z Obnoskova, Balymer a dalších vesnic zdejšího újezdu – lidé mírumilovní a bezelstní – se báli projíždět předměstím dokonce i za bílého dne, a když nebylo zbytí, jezdili ve skupinách po třech či čtyřech. Pokud se na ulici přece jen objevil osamělý povoz, zvědaví Zaříčané mu beze spěchu zastoupili cestu a ptali se ho:

„Copak prodáváš, strejčku?“

Prohlíželi si zboží a hned ho i kradli, a pokud mužik začal křičet a stěžovat si, ztloukli ho, i když jen zlehka.

Za letních večerů se Zaříčští scházeli pod bílými vrbami na břehu Zabloudilky naproti městskému bulváru, leželi nebo seděli na písku a závistivě se dívali nahoru: na nebi plném červánků se zřetelně rýsovaly modravé kupole chrámů, šedá jakoby ulitá z olova strážní věž, na jejímž vršku se černala postava hlídkujícího požárníka, a růžová věžička na střeše Vogelova domu zalitá do paprsků zapadajícího slunce. Hustá zelená stěna listoví skrývala naduté fasády pestrobarevných domů Nábřeží, takže bylo vidět jenom střechy a komíny, Zaříčané však i přesto mezi kmeny a větvemi měšťany poznávali a s lenivými úšklebky si vyprávěli historky ze života Šichanu – kdo v kartách kolik prohrál a kdo vyhrál, kdo byl včera opilý, kdo v tom týdnu bil svou ženu, jak ji bil a za co. Věděli o všech románcích, které se ve městě odehrávaly, a také o všech uzavřených obchodech, sporech, a dokonce i o plánech městského lidu.

Detaily ze života Šichanu se dozvídali od žen, které se nechávaly najímat na denní práce – plely zahrady, myly podlahy v městských úřadech, prodávaly lesní plody a houby na trhu i po domácnostech.

O všem, co se týkalo města, mluvili Zaříčští satiricky a s despektem; svůj život probírali málo a jen neochotně; a vůbec nejraději měli témata fantastická, která se týkala života daleko za hranicemi městečka Okurova.

Milovali zpěv. V létě, když se na městském bulváru rozezněl Mazepův sbor, Zaříčí mu odpovídalo hlasy svých zpěváků Vavily Burmistrova a nimroda Arťušky Pistoleta.

Zaříčský básník Sima Děvuškin vyobrazil jednou duši svých krajanů těmito verši:

*Za zády je lesa kraj,
a před okny blata,
pane Bože polituj,
nad námi se tu smiluj.*

*Bytí naše je za trest,
bída jen a hlad –
na co zdraví do sta let,
když tě život mrzí hned?*

*Bylo by tu hnedle líp,
mít dost jídla teď –
s plným břichem chceme žít,
těch pár bídných let.*

*A tak říkám – carpe diem,
na hřbitov se hned pakujem.*

Zrození Člověka

Povídka, 1912.

Stalo se to v hladovém dvaadevadesátém mezi Suchumi a Očamčyrou na břehu řeky Kodori nedaleko moře. Přes veselé šumění průzračné horské říčky sem doléhalo duté šplouchání mořských vln.

Podzim. V bílé pění řeky Kodori se mrskaly a třpytily žluté lístky střemchy – vypadaly dočista jako malincí hbití lososi. Seděl jsem na kamenitém břehu a napadlo mě, že racci a kormoráni si je asi také pletou s rybkami a pak jsou zklamaní. To proto tam kdesi napravo, za hradbou stromů, kde pleská moře, tak dotčeně křičí.

Kaštany nade mnou jsou oděny zlatem a u mých nohou leží spousta listů, jež se podobají useknutým dlaním něčích rukou. Habrové větve na protějším břehu jsou už holé a visí ve vzduchu jako potrhaná síť, v níž jako polapený ptáček poskakuje žluto-červený horský datel, klepe černým nosem do kůry kmene a vyhání z něj hmyz, který hned chytají šikovně sýkorky a popelaví brhlíci – hosté z dalekého severu.

Nalevo ode mne se na vrcholcích hor kupí těžké kouřové mraky hrozící deštěm, promítají stíny na zelené svahy zarostlé neživým zimostrázem a v dutinách starých buků a lip se skrývá „opojný med“, který kdysi málem zahubil vojáky Pompeia Velikého svou opojnou sladkostí, schopnou dostat do kolen celou legii železných Římanů. Včely ho vyrábějí z květů vavřínu a azalky a poutníci z dutiny vybírají med, který jedí namazaný na lavaš – tenkou placku z pšeničné mouky.

A touto činností jsem se právě zabýval i já – sedě na kameni pod kaštany a silně pobodaný rozzlobenou včelou jsem namáčel kousky chleba do kotlíku plného medu, jedl jsem a zaujatě přitom pozoroval lenivou hru ospalého podzimního slunce.

Na podzim vypadá Kavkaz jako nejbohatší z chrámů, který dali vystavět velicí mudrcové – obvykle i velicí hříšníci – aby před pronikavými zraky svého svědomí skryli vlastní minulost. Vystavěli tu nedozírný chrám ze zlata, tyrkysu a smaragdů, po horách rozvěsili nejlepší koberce vyšité hedvábím u Turkmenů v Samarkandu a v Šamachi, oloupili celý svět a všechno snesli sem, slunci na oči, jako by mu chtěli říct:

„Tvoje. Od Tvých. Pro Tebe.“

... Úplně to vidím, jak prošedivělí velikáni s dlouhatánskými plnovousy a s ohromnými očima veselých dětí scházejí z hor, zkrášlují zemi, štědře okolo sebe rozsévají různobarevné poklady, pokrývají vrcholky hor tlustými pláty stříbra a jejich svahy osazují živou tkání různorodých stromů. Ten kus požehnané země se pod jejich rukama stává k zešílení krásným.

Jaká úžasná povinnost – být na zemi člověkem! Kolik zázraků vidíš na každém kroku a jak mučivě sladké je to vzrušení srdce z tichého údivu nad krásou!

Ano, bývají i těžké chvíle, kdy se až zalykáš spalující nenávisť a stesk ti lačně sžírání srdce, ale vždyť takové chvíle nejsou navždy a slunci je někdy též zatěžko dívat se na lidi: tolik se pro ně nadřelo, ale lidičky, ti se nějak nevyvedli...

Jsou mezi nimi určitě i dobří, ale potřebovali by trochu poopravit, nebo – ještě lépe – úplně předělat.

... Nad keři nalevo ode mě se pohupují temné hlavy a skrze šumění mořských vln a klokot řeky občas zazní lidské hlasy – to „hladoví“ jdou pracovat do Očamčyry; vracejí se ze Suchumi, kde stavěli silnici.

Znám je, jsou to Orlovští, pracoval jsem s nimi a včera jsme se vyrovnali; odešel jsem dřív, už v noci, abych mohl na břehu moře přivítat východ slunce.

Jsou to čtyři chlapi a jedna těhotná ženská, mladičká, s vystouplými lícními kostmi a obrovským nafouklým břichem trčícím vzhůru směrem k jejímu nosu, má modrošedé vytřeštěné oči a vylekaný pohled. Nad křovinami vidím její hlavu ve žlutém šátku, kolébá se jako kvetoucí slunečnice ve větru. V Suchumi jí zemřel muž – přejedl se ovocem. Žil jsem společně s těmito lidmi v jednom baráku a jak je v Rusku dobrým zvykem, stěžovali si na svůj nešťastný život tak často a nahlas, že jejich nářky muselo být slyšet na pět verst daleko.

Jsou to smutní lidé, zdeptaní svým hořem, vytržení z rodné, vyčerpané, neúrodné hroudy, jež vítr jako suché podzimní listí zavál sem, kde je v němém údivu oslepil půvab cizího kraje a nadobro zdrtila těžká fyzická práce. Bezradně se rozhlíželi kolem sebe, rozpačitě mrkali svýma vybledlýma smutnýma očima, smutně se na sebe usmívali a tiše říkali:

„Jajajajaj, to je půdička...“

„Tak tak, úplně to z ní čiší!“

„No... jenže... toho kamení!“

„Pravda, pravda, žádný med...“

A vzpomínali na Kobylské údolí, na Suchou roli, Slatinu – na všechna rodná místa, kde každá hrst půdy obsahovala prach jejich dědů, kde všechno bylo povědomé, známé, jejich srdci drahé a skrápěné vlastním potem.

Byla tam s nimi ještě jedna ženská – vysoká, vzpřímená, plochá jako deska, s koňskými čelistmi a kalným pohledem šikmých očí, černých jako uhel.

Po večerech chodila s tou ve žlutém šátku dozadu za barák – sedla si na hromadu kamení, hlavu nachýlila na bok, opřela si ji o dlaň a zpívala vysokým ukřivděným hlasem:

Za hřbitovem...

v tom zeleným hájku...

Rozložím si šátek...

na bělounkém písku...

Jestliť já sa nedočkám...

svýho milýho...

A jestliť sa dočkám...

zlíbám ho sladkýho...

Žlutá obvykle mlčela, sklonila hlavu a prohlížela si svoje břicho, ale někdy, náhle a nečekaně, do písni lenivě a táhle vstoupila chlapským chraplavým hlasem a plačtivými slovy:

Ty moj milej...

holúbečku zlatej...

Nedá pánbůh...

uviděť sa vícej...

V černé dusné tmě jižní noci navozovaly ty plačtivé hlasy atmosféru dalekého severu – sněžné pláně, kvílení metelice a vzdálené vytí vlků...

Později ta šikmooká dostala zimnici a na nosítkách z plachtoviny ji odnesli do města. Po cestě se třásla a sténala, úplně jako by pokračovala ve své písni o hřbitově a písku.

... Žlutá hlava se dál kolébala vzduchem, až zmizela. Dosnídal jsem, zakryl listím kotlík s medem, zavázal uzlík a beze spěchu se pustil za ostatními, poklepávaje si do kroku dřínovou holí o tvrdou stezku.

A tak jdu po úzké šedé stuze cesty, napravo se pohupuje temné tmavomodré moře, jež u břehu neviditelní truhláři obrušují tisícovkou hoblíků: bílá hoblinka se šustěním běží na břeh hnaná vlahým a teplým větrem, který voní jako dech zdravé ženy. Turecká plachetnice se naklání na levý bok a klouže pomalu směrem k Suchumi; nadouvá svoje plachty, jako vážený suchumský inženýr nadouval svoje tlusté tváře – takový to byl seriózní člověk. Z nějakého důvodu místo ‚tiše‘ říkal ‚číše‘ a místo ‚vím‘ říkal ‚fím‘.

„Číše! Fím, že nejseš žádný tintínko, ale i tak tě můžu posadit za katr natotata...“

Hrozně rád posílal lidi na stanici a uspokojuje mě pomyšlení, že teď už asi dávno leží pod drnem.

... Jde se dobře, úplně jako by člověk klouzal vzduchem. V hlavě víří příjemné myšlenky; barevně oděné vzpomínky plesají v paměti tichým tancem a ten tanec v duši je jako bílé čepce vln na moři – ty jsou nahoře, a tam, v hloubce, tiše a klidně plavou světlé, ale vrtkavé naděje mládí jako stříbrné ryby v mořské hlubině.

Cesta se stáčí k moři, kroutí se stále víc a přibližuje se k písčitému břehu, na který narážejí vlny – keře se také chtějí podívat vlnám do očí, a tak se naklánějí přes okraj cesty, jako by kynuly na pozdrav modrému prostoru vodní pouště.

Z hor se zvedá vítr. Bude pršet.

... Ze křoví se ozval sten, lidský sten, drásající nervy všem příslušníkům lidského plemene.

Rozhrnu křoví – na zemi tam sedí ta v žlutém šátku, opírá se zády o ořešák, hlava skloněná k rameni, ústa příšerně rozevřená, oči šílenstvím vykulené; drží se za obrovské břicho a tak nepřírozeně a hrozivě dýchá, že celé její břicho křečovitě poskakuje, ženská ho přidržuje rukama, tlumeně heká a cení žluté vlčí zuby.

„Co je, někdo tě praštil?“ sklonil jsem se k ní s otázkou. Holýma nohama hrabe v šedém prachu jako moucha, vrtí těžkou hlavu ze strany na stranu a chroptí:

„Ne-ech mě... nemravo... bě-ež pryč...“

Pochopil jsem, o co jde – už jsem to jednou viděl – a samozřejmě jsem se polekal, uskočil jsem a ženská hlasitě a dlouze zavyla, z jejích očí, které se už už chystaly puknout, se vyřinuly kalné slzy a tekly po jejím brunátném, hrozivě nafouklém obličejí.

To mě přinutilo se k ní vrátit, hodil jsem na zem uzlík, konvičku i kotlík, převrátil jsem ji na záda a chtěl jí ohnout nohy v kolenou, ona mě však odstrčila, udeřila mě rukama do tváře a hrudi, otočila se a jako medvědice se po čtyřech s vrčením a chroptěním prodírala hlouběji do křoví:

„Ty darebáku... Satanáši...“

Podlomily se jí ruce, spadla a zabořila se tváří do země, znovu zavyla a křečovitě propnula nohy.

V horečném vzrušení jsem se rychle rozvzpomínal na všechno, co jsem o této věci věděl, otočil jsem ji na záda, ohnul jí nohy – už se objevil plodový obal.

„Lež, porod už začal...“

Zaběhl jsem k moři, vykasal rukávy, umyl si ruce a vrátil se – byl ze mě porodník.

Ženská se kroutila jak březová kůra v ohni, rukama se zarývala do země okolo sebe, vytrhávala celé drny seschlé trávy a pokoušela se je nacpat do svých úst, zasypávala si hlnou svou strašnou zvířecí tvář se zdivočelýma, krví podlitýma očima; plodový obal už se protrhl a

začala se objevovat hlavička, musel jsem zadržovat křeče jejích nohou, pomáhat dítěti a hlídat, aby si necpala trávu do zkřivených, skučících úst.

Bezhlasně jsme si navzájem trošku nadávali, ona skrz zuby, já taky potichu, ona bolestí a asi studem, já z rozpaků a z mučivé lítosti k ní...

„B-bože,“ chroptí ona, zmodralé rty rozkousané a plné pěny, z očí jakoby najednou vyšisovaných sluncem se stále řinou obrovské slzy nesnesitelných muk matky, celé tělo se chystá rozskočit vedví.

„Od-odejdi, ďáble...“

Slabýma, vykloubenýma rukama mě pořád odstrkuje, já jí však důrazně říkám:

„Ty hlupačko, tak už konečně porod, jasný?“

Je mně jí strašlivě líto a zdá se mi, že její slzy vytryskly až do mých očí, srdce mi puká žalostí, chce se mi křičet, tak křičím:

„No tak, dělej!“

A najednou – v rukách držím člověka – je celý rudý. I když mám v očích slzy, přesto vidím, že je celý červený a že se mu na světě moc nelíbí, kroutí se, vrtí a strašně řve, i když je pořád ještě spojený s matkou. Oči má světle modré, nos směšně rozplácnutý na rudém pomačkaném obličejí, rty se mu chvějí a natahují:

„Jaaaaaa... Jaaaaaaaaaaaaa...“

Je celý slizký – div mi nevyklouzne z rukou, klečím na kolenou, dívám se na něho a směju se na celé kolo – hrozně rád ho vidím! Úplně jsem se zapomněl – co vlastně mám teď dělat?

„Odřízni...“ šeptá potichu matka, oči má zavřené, tvář ztrhanou a zsinanou jako mrtvola, modré rty se sotva pohybují:

„Nožíkem... Odřízni ho...“

Nůž mi ukradli v baráku, tak pupečník překusuji, dítě křičí orelským basem a matka se usmívá: vidím, jak jí nádherně rozkvetly a zahořely bezedné oči modrou jiskrou. Její tmavá ruka šmátrá po sukni, hledá kapsu, zkrvavené, rozkousané rty šeptají:

„N-nemám... nemám sil... Stužečka kapsa... Podvázat pupíček...“

Našel jsem stužku, podvázal, ona se usmívá stále víc, její úsměv je dobrý a zářivý, že mě až oslepuje.

„Uprav se, já ho zatím půjdu umýt...“ Ona neklidně mumlá:

„...atrně, ...malu, ...uť atrný...“ Tady ten rudý klučina však vůbec žádnou opatrnost nevyžaduje: zaťal pěst a řve a řve, jako by mě zval na souboj:

„Jaaaaaa... Jaaaaaaaaaaaaa...“

„Ano, ty, ty! Pořádně se tuž, kamaráde, nebo ti tvoji bližní co nevidět utrhnou hlavu...“

Zvlášť důrazně a nahlas vykřikl, když ho poprvé ošplouchla zpěněná mořská vlna, která nás zvesela zalila oba dva, a když jsem ho potom poplácával po hrudi a zádičkách, přimhouřil oči, skrčil se a pronikavě zakvičel; a vlny ho omývaly jedna za druhou.

„Jen si zakřič, orlíčku, zakřič si z celého srdce...“

Když jsem se s ním vrátil k matce, ležela zase se zavřenýma očima, kousala si rty v posledních křečovitých záchvěvech, ale i přesto jsem skrz její steny a vzdechy uslyšel její zmírající šepot:

„Dej mi ho, honem, dej mi ho...“

„To počká.“

„No tak, dej...“

Třesoucíma se neposlušnýma rukama si rozepínala na hrudi halenku. Pomohl jsem jí vyndat prs, který příroda obdařila tak štědře, že by nakrmil i dvanáct lidských mláďat, přiložil jsem k jejímu teplému tělu bujného Orlovana, ten hned všechno pochopil a zmlkl.

„Přesvatá, přechistá,“ vzdychala a šhubala sebou matka a pohazovala na mém uzlíku rozčuchanou hlavou z boku na bok.

Najednou tiše vykřikla, zmlkla, znovu se otevřely ty nekonečně krásné oči – svaté oči rodičky – modré, hledící do modrého nebe; hoří v nich a rozplývá se vděčný a radostný úsměv; matka zvedne těžkou ruku a pomalu pokřížuje sebe i dítě...

„Sláva Tobě, přechistá Matko Boží... Ach, sláva Tobě...“ Oči jí pohasly, propadly se, dlouho mlčí, sotva dýchá a najednou zúčastněně, ztvrdlým hlasem řekne:

„Rozvaž, chlapče, můj uzlík...“

Rozvázal jsem ho, ona se na mě unaveně podívala, slabě se uchechtla a na jejích propadlých tvářích a zpoceném čele se neznatelně mihl stín ruměnce.

„Nech mě na chvíli...“

„Polež ještě...“

„No tak, prosím...“

Odešel jsem do nedalekých keříků. Srdce jsem měl jaksi unavené, ale v hrudi tiše pění nějakí nádherní ptáci; spolu s neutichajícím šploucháním moře je to tak krásné, že by se to dalo poslouchat celý rok...

Kousek odsud zurčí potůček, úplně jako když mladá dívka vzrušeně vypráví kamarádce o svém vyvoleném...

Nad keři se zvedla hlava ve žlutém šátku, už zase zavázaném, jak se sluší a patří.

„Ale, to ses, holubičko, nějak brzo sebrala!“

Drží se rukou za větvičku keře a sedí, celá vysátá, bez kapky krve v šedé tváři a s ohromnými modrými jezery místo očí; dojatě šeptá:

„Podívej, jak spí...“

Spal pěkně, ale že by spal nějak lépe než jiné děti, to se mi nezdálo; a pokud přece spal nějak jinak, tak to bylo kvůli okolnostem: ležel na hromadě barevných podzimních listů, pod keřem, a takové keře v Orlovské gubernii nerostou.

„Ty by sis, matko, měla lehnout...“

„Ani nápad,“ řekla a pokyvovala u toho hlavou, která na ramenou stále ještě neseseděla úplně zpříma. „Musím se sebrat a jít tam, do té...“

„Do Očamčyry?“

„Přesně tam! Naši už jsou asi pěkně daleko...“

„Copak ty se chceš vydat na cestu? Vždyť nemůžeš udělat ani krok!“

„A co Bohorodička? Pomůže mi...“

No, tak jestli má k ruce samotnou Bohorodici, už jsem zticha!

Dívá se pod keř na malinkou, nespokojeně našpulenou tvářičku, z očí jí kanou teplé paprsky vlídného světla, olizuje si rty a pomalým pohybem ruky si hladí prsa.

Rozdělávám oheň a stavím kolem něj kameny, abych mohl postavit na čaj.

„Dáš si se mnou čaj?“

„Ooo! Jak ráda... Vždyť jsem úplně vyschlá...“

„A co že tě tady vaši nechali svému osudu?“

„Jak to, svému osudu? Nenechali mě, já sama jsem se odpojila... Trochu si přihnuli, no... Takhle je to lepší... Jak bych mohla, před nimi?“

Podívala se na mě a zakryla si loktem tvář, odplivla trochu krve a stydlivě se usmála.

„Je to tvoje první?“

„První. A ty jsi kdo zač?“
„Já? Člověk, dá se říct...“
„Jasně že člověk! Ženu máš?“
„Nebylo mi dopřáno...“
„Lžeš!“
„Proč?“

Sklopila oči a zamyslela se:

„A odkud teda znáš ženské věci?“ Rozhodl jsem se zalhat:

„Učil jsem se to. Student – chápeš?“

„To víš, že jo! I náš pop má syna na studiích, taky se učí na popa...“

„No, tak já jsem taky ze studentstva. Zajdu pro vodu...“ Žena naklonila hlavu k synovi a zaposlouchala se, jestli dýchá, a potom se podívala směrem k moři.

„Potřebovala bych se umýt, jenže ta voda... Je tak cizí... Co je to za vodu? Je slaná a hořká...“

„Tou se klidně umyj, to je dobrá voda!“

„Je?“

„Rozhodně! A taky je teplejší než v potoce; potoky jsou tady jako led...“

„Když to říkáš ty...“

Kolem nás projel pomalým krokem a se skloněnou hlavou podřimující Abcházeček; jeho malinký šlachovitý koník zastříhal ušima a podíval se na nás kulatým černým okem, frkl, jezdec ostražitě zvedl hlavu v huňaté kožešinové čapce, taky se podíval naším směrem a zase sklonil hlavu.

„Jací jsou tu divní a strašní lidé,“ řekla potichu Orlovanka.

Odešel jsem. Po kamenech poskakuje a prozpěvuje si potůček průzračné vody živé jako rtuť, v ní se vesele kolotají podzimní lístečky. Taková nádhera! Umyl jsem si ruce, tvář, nabral jsem plnou konvici vody, jdu zpět a skrz křoví vidím ženu, jak se nervózně ohlíží, leze po čtyřech po zemi, po kamenech.

„Co děláš?“

Polekala se, zbledla a něco pod sebou honem schovává. Dovtípil jsem se.

„Dej mi to, já to zakopu...“

„Ach, můj milý! Kam to jenom zakopeš? Pod podlahu v komůrce před lázní by se to mělo zakopat...“

„A za jak dlouho tady asi postaví lázeň, co myslíš, hlupáčku?“

„Nech si to vtipkování, já mám strach! Co když to sní nějaké zvíře? A přece je potřeba dát zemi, co jí patří...“

Otočila se stranou, podala mi vlhký, těžký uzlíček a tiše, stydlivě mě poprosila:

„Zahrab to, ale hodně hluboko, snažně tě prosím... pPo Krista Ježíše, slituj se nad mým synáčkem, hlavně to neodbuď...“

„Když jsem se vrátil, viděl jsem, že jde směrem od moře, vrávorá, ruce před sebou, sukně až do pasu mokrá, tvář jí trošku zčervenala a vevnitř celá září. Pomohl jsem jí dojít až k ohni a s obdivem jsem si pomyslel:

„To je živočišná síla!“

Potom jsme pili čaj s medem a ona se mě potichu ptala:

„Nechal jsi učení?“

„Nechal.“

„Chytl ses flašky?“

„Chlastal jsem jak Dán, matko!“

„Ty jsi hrozný! Však já si na tebe pamatuju. V Suchumi jsem si tě všimla, když ses pohádal s vedoucím kvůli kusu žvance; tehdy jsem si řekla – to bude asi pěkně ochmelka, když si tak dovoluje...“

S požitkem si olizovala med z opuchlých rtů, pořád však svýma modrýma očima pošilhávala pod keř, kde spokojeně dřímal nejmladší Orlovan.

„Co ho asi čeká?“ řekla s povzdechem a otočila se na mě. „Pomohl jsi mi, a za to ti patří dík... Ale jestli ti za to i on jednou poděkuje, to ví sám pán Bůh...“

Napila se čaje, pojedla, pokřižovala se, a zatímco já jsem sbíral svých pět švestek, ona ospale poklimbávala a podřimovala, o něčem přemýšlela a znovu se dívala do země vybledlýma očima. Pak se začala zvedat.

„Neříkej, že se chceš vydat na cestu?“

„Chci.“

„Ale matko, přemýšlej přece!“

„A Bohorodička, hm? Podej mi ho!“

„Já ho ponesu...“

Chvíli jsme se přeli, ona ustoupila, a tak jsme vyrazili, bok po boku.

„Jenom abych neklopýtla,“ řekla, provinile se pousmála a položila svou ruku na moje rameno.

Nový obyvatel země ruské, člověk s nejasným osudem, ležel v mém náručí a poctivě oddechoval. Moře šplouchalo a šumělo, bělalo se vzorovanými hoblinkami, keře si šeptaly, nebe zářilo odpoledním sluncem.

Šli jsme potichu, matka se chvílemi zastavovala, zhluboka oddechovala, rychle zase narovnávala hlavu, rozhlížela se do stran, k moři, k lesu i do hor, zahleděla se do synovy tváře a její oči, naskrz promyté slzami muk, se znovu stávaly jasnými, znovu kvetly a hořely modrým ohněm nevyčerpatelné lásky.

Na jedné z dalších zastávek řekla:

„Ó, Bože, Božítku! Jak je mi krásně! Takhle bych mohla jít celý život, pořád bych jen šla a šla, až na samý kraj světa, a on by, synáček můj, rostl a sílil na svěžím vzduchu, u matčiných sukní, holoubátka moje...“

... A moře šumí a šumí...

O Židech

Publicistika, 1919.

I.

Čas od času – a v poslední době stále častěji – nutí okolnosti ruského spisovatele, aby svým spoluobčanům připomněl některá základní, nepopíratelná fakta.

Povinnost je to poněkud nevděčná, neboť je krajně nepříjemné říkat vzdělaným lidem takové věci:

„Vážení, je naprosto nezbytné, abychom se chovali humánně. Humánnost je nejenom krásná, je dokonce užitečná pro vás samotné. Musíme být spravedliví, spravedlnost je základem naší kultury! Musíme se zasazovat o šíření idejí právního zřízení a lidských svobod – jako příklad užitečnosti zavedení takových pravidel může posloužit kulturní vyspělost západoevropských zemí, například Anglie.

Nezbytné je taktéž pěstovat a rozvíjet poctivé mravy, vypěstovat si reflex štítivosti k veškerým projevům nelidského, zvířeckého chování; jeden z takových projevů je právě nenávisť k lidem jiné rasy, která člověka tak ponižuje.

Nenávisť k Židům je jev zvířecký, animální, a s jako takovým je potřeba s ním účinně bojovat, neboť je to v zájmu co nejrychlejšího rozvoje sociálního cítění a kultury.

Židé jsou lidé jako všichni ostatní, a stejně jako ostatní lidé, i Židé musejí být svobodní.

Člověk, který dodržuje všechny občanské povinnosti, si tímto svým chováním zasluhuje, aby mu byla bezesbytku přiznána všechna jeho občanská práva.

Každý člověk má právo využít svoji životní energii v jakémkoli pracovním odvětví, pěstovat a rozvíjet jakoukoli kulturu, a čím rozmanitější bude jeho soukromá i společenská činnost, tím větší užitek z toho bude mít celá země, která bude silnější a krásnější.

Dala by se vyjmenovat celá řada dalších a stejně prostých skutečností, které se už dávno měly zarýt pod kůži ruské společnosti, přesto se však v nás doposud nezakořenily.

Opakují: je to velice náročné dobrovolně si zvolit pozici mravokárce a přesvědčovat lidi: tohle se nesluší, není vás hodno žít takovým špinavým, neuctivým a asiatským životem – umyjte se!

Avšak při vši lásce k lidem, při vši lítosti k nim se člověk občas přistihne, že došel hluboké beznaděje a že už jej přepadají nenávistné myšlenky: tak kde je ta věhlasná široká krásná ruská duše? Tolik se toho o ní namluvilo, ale kde tedy je? Jak přesně se projevuje ta její obšírnost, její síla a krása? A není ta duše široká náhodou jen proto, že je naprosto beztvářá? Možná že právě kvůli té její neforemnosti tak snadno podléháme tlakům vznějšku, jakkoli rychle a nevratně by nás měnily?

Jsme prý dobrosrdeční, rádi o sobě prohlašujeme. Ale když se na tu ruskou dobrosrdečnost člověk podívá zblízka, dost brzy se začne podobat primitivní asiatské lhostejnosti.

Lhostejnost, nevšímavost k osudům svých bližních – to je jeden z nejtěžších lidských zločinů. A právě tato lhostejnost se u nás objevuje zvláště často.

Postavení Židů je na Rusi zcela ostudné. I ono je výsledkem naší lhostejnosti k sobě samým, našeho nedbalého vztahu k přísným a spravedlivým zákonitostem života.

V zájmu rozumu, spravedlnosti a kultury není možné dopustit, aby mezi námi žili lidé nerovnoprávní: toto bychom nikdy nedopustili, kdybychom si dostatečně dokázali vážít sami sebe.

Máme všechny předpoklady k tomu, abychom Židy považovali za své přátele, máme jim být za co vděční – činili a stále činí mnoho dobrého na cestách, po kterých šli nejlepší ruští lidé.

Je však nutno si to bez pohoršení přiznat – neseme na svých bedrech hanebnou skvrnu židovského bezpráví.

Ta skvrna je smíchána z hnusného jedu pomluv, slz a krve bezpočetných pogromů.

Nedokážu o antisemitismu, o nenávisti k Židům, mluvit tak, jak by se o něm mluvit mělo. Ne snad proto, že bych to neuměl, nebo že bych neměl sil či slov, ale proto, že mi brání něco, co neumím překonat. Uměl bych najít slova dostatečně zlostná, krutá a ostrá, která bych vmetl do tváře těm mizantropům, ale to bych se musel spustit do jakési špinavé jámy, snížit se na úroveň lidí, kteří jsou mi ze srdce protivní.

Mám tendenci si myslet, že antisemitismus je nevyvratitelný, tak jako je nevyvratitelná existence lepry a syfilidy, a že svět může té hanebné nemoci zbavit jen kultura, která sice pomalu, ale jistě zbavuje lidstvo nemocí a neřestí.

To mě samozřejmě nezabavuje povinnosti bojovat všemi možnými způsoby proti šíření antisemitismu, snažit se, seč mi síly stačí, ochraňovat lidi od této xenofobní nákazy, neboť dnešní Židé jsou mi natolik blízcí, že se před nimi cítím vinen: i já jsem totiž jeden z těch Rusů, kteří mlčky trpí útlak židovského národa. A národ je to přitom dobrý; jak je mi známo, někteří velcí evropští myslitelé považují Žida, z pohledu jeho duševního charakteru, za typ kulturně vyspělejší a krásnější než lid ruský.

Myslím si, že charakteristika je to pravdivá; nakolik to mohu posoudit, Židé jsou mnohem evropštější než Rusové, už kvůli tomu, že si umějí hluboce vážit lidské práce a člověka samotného. Upřímně obdivuji, jak duchovně pevný je židovský národ, jak je statečně idealistický a jak nezvratně věří ve vítězství dobra nad zlem a možnost šťastného života na zemi.

Židé, ten starodávný a mocný kvas celého lidstva, vždycky pozvedali lidského ducha tím, že na světlo světa vynášeli znepokojivé, ale ušlechtilé myšlenky, které v člověku probouzejí touhu stát se lepším.

Všichni lidé jsou si rovni; půda nepatří nikomu jinému než Bohu, člověk má možnost i síly vzepřít se svému osudu a může se vzepřít dokonce i samotnému Bohu – to všechno je napsáno v židovské Bibli, v jedné z nejlepších knih na světě. I příkaz milovat bližního svého je staré židovské přikázání, tak jako všechna ostatní – nezabiješ, nepokradeš.

V roce 1885 publikoval německo-židovský spolek v Německu *Principy evropského učení o mravní čistotě*. Toto je jeden ze zmíněných principů. Judaismus přikazuje: „miluj bližního svého jako sebe samého“ a prohlašuje toto přikázání lásky ke všemu lidstvu za základní stavební kámen židovského náboženství. Z toho důvodu také zakazuje veškerou nenávist, závist, nepřejícnost a bezcitné chování ke komukoli bez rozdílu původu, národnosti nebo víry.

Pod tyto principy se podepsalo 350 rabínů a byly publikovány zrovna v době židovských pogromů u nás na Rusi.

Judaismus přikazuje projevat respekt a úctu k životu, zdraví, silám a dobru svého bližního.

Já, jako Rus, někdy, když jsem jen sám se sebou, v klidu přemýšlím o svých přednostech a nedostacích; v těch chvílích však mám pocit, že jsem až přehnaně ruský člověk. Jsem hluboce přesvědčen o tom, že my Rusové se máme od Židů čemu učit a měli bychom si to vzít za své.

Například sedmý paragraf *Principů evropského učení o mravní čistotě* hlásá:

Judaismus velí vážit si práce, účastnit se fyzicky nebo duševně společenského života, hledat životní štěstí ve stabilní práci a v tvůrčích činnostech. Zakazuje proto veškeré pusté požitky, které nejsou založeny na práci, stejně jako zahálku a prosté spoléhání na pomoc druhých.

To všechno je krásné, moudré, a je to právě to, čeho se nedostává nám, Rusům. Kdybychom byli jen trošku schopni využít a zlepšit naše neobyčejné schopnosti a síly, kdybychom je chtěli účinně využít v našem neuspořádaném a neústrojném životě, jenž je tak děsivě zaneřáděn pustými řečmi a primitivní, do sebe zahleděnou filozofií, která stále více bobtná naprosto nesmyslnou a hloupou domyšlivostí a dětinským vychloubáním! Kdesi v hloubi duše ruského člověka, a je jedno, je-li to šlechtic, nebo mužik, žije malinký a hnusný běs pasivního anarchismu, který mu sugeruje nedbalý a lhostejný postoj k práci, společnosti, národu, k sobě samému.

Jsem si jist, že židovská morálka by nám velmi pomohla porazit tohoto ďábla, jen kdybychom ho my sami porazit chtěli.

V raném mládí jsem četl, již nevím kde, slova starého židovského mudrce, byl to Hillél, jestli se nepletu:

„Pokud si nestojíš sám za sebou, kdo za tebou potom stojí? Ale jestli žiješ jen pro sebe – proč potom žiješ?“

Smysl těch slov mi připadal velmi hluboký, a sám pro sebe jsem si je vyložil takto: já sám se musím pečlivě starat o to, aby se mi žilo lépe, nesmím naložit odpovědnost za svůj osud na cizí bedra. Ale jestli se začnu starat jen sám o sebe, jen o svůj soukromý život – takový život bude naprosto zbytečný, bude postrádat krásu i smysl.

Tahle myšlenka se mi zaryla hluboko do srdce a mohu směle říci, že Hillélova moudrost se mi stala pevnou oporou na mojí křivolaké a nelehké cestě životem. Těžko říct, čemu přesně člověk vděčí za to, že se nesesypal ve dnech bouří, duševního zoufalství, že nezbloudil na klikatých životních cestách, řeknu to však ještě jednou – Hillél mi nejednou pomohl svou přímočarou moudrostí.

Myslím si, že židovská moudrost je mnohem více zaměřena na celé lidstvo a že je obecně platnější než jakákoli jiná, a to nejen díky jejímu starodávnému původu a jejímu prvenství, ale i díky síle humanismu, který ji prosycuje, a v neposlední řadě také díky tomu, jak vysoko si cení lidského života.

„Pravý Šekina je jedině člověk!“ říkají Židé; a to je mi velmi blízké, považuji to za nejvyšší moudrost, protože jsem přesvědčen, že do té doby, dokud si nezačneme nadevše vážit člověka jako nejkrásnějšího a nejcennějšího stvoření na naší planetě, do té doby se neosvobodíme od ničemnosti a lživosti našeho života.

S tímto přesvědčením jsem do života vstoupil a s ním z něho také odejdu, a při svém odchodu budu neochvějně věřit, že jednou svět konečně uzná:

Svatyně svatyní je člověk!

* * *

Je naprosto nesnesitelné vidět, že lidé, kteří učinili tolik dobrého, moudrého a pro svět nezbytného, jsou mezi námi utiskováni zákonnými normami, které svévolně krátí jejich právo na život, práci i svobodu.

Je nezbytné, neboť je to spravedlivé a užitečné, aby byla Židům přiznána stejná práva jako Rusům; a je nezbytné udělat to nejen jako projev úcty k danému národu, který celému lidstvu i nám tolik posloužil, ale i jako projev naší vlastní úcty k sobě samým.

Tento prostý akt lidskosti je třeba učinit neprodleně, neboť nenávisť k Židům u nás na Rusi sílí s každým dnem, a pokud se nepokusíme růst této slepé nenávisti vykořenit teď hned, bude to mít velmi zhoubný vliv na kulturní rozvoj naší země. Musíme pamatovat na to, že ruský národ zažil velmi málo dobrého, a proto ochotně uvěří všemu zlu, které mu našeptávají ti, kteří člověka nenávidí. Ruský mužik nemá nenávisť k židovství zabudovanou v sobě, naopak – je velmi vnímavý k duchovním myšlenkám Izraele, které jsou tak okouzující svou demokratičností. Nakolik je mi známo, sekty založené na židovství existují pouze v Rusku a v Maďarsku. U nás se v posledních letech sekty subotníků a Nový Izrael množí velmi rychlým tempem.

I přes to však, když ruský mužik zaslechne o honech na Židy, s lhostejností tak typickou pro východní národy jen pronese:

„Nevinného nesoudí, nebijí.“

Přitom kdo jiný než ruský mužik by měl dobře vědět, že na svaté matičce Rusi až příliš často soudí a bijí právě nevinné. Jenže jeho představy o vině a nevině jsou již odedávna zkresleny, cit pro spravedlnost se vyvinul jen velmi chabě v jeho rozbředlé duši pokroucené tatarským jhem, bojarskou nadvládou a hrůzami nevolnictví.

Vesnické společnosti se staví zády k lidem nepokojným, a to i tehdy, když tento nepokoj pramení z touhy po lepším životě. Jsme všichni až příliš východní lidé, máme rádi svůj klid a nehybnost; a buňič, i kdyby to byl sám Jób, nás dokáže nadchnout jen velmi teoreticky. Jsme lidé šestiměsíční zimy, mlhavých snů, milujeme krásné pohádky, ale touha po krásném životě se u nás nerozvinula. A když už se v zákrutech našeho lenivého uvažování objeví něco nového, znepokojivého, staráme se jen o to, abychom to co nejrychleji zaplašili a zahnali do nejtemnějších koutů naší duše, místo toho, abychom to přijali a s důvěrou prozkoumali. Hlavně aby to nenarušovalo naše navyklé přežívání a bezmocné setrávání v pustých nadějích a šedivém snění.

Kromě národa existuje ještě i lůza, která je mimostavovská, nekulturní, a kterou spojuje temná nenávisť ke všemu, co je nad její chápání a co je bezbranné. Mluvím o té lůze, která u Puškina charakterizuje sama sebe těmito slovy:

*Jsme malodušní, klevetiví,
jsme hloupí, nestoudní a lstiví,
a chladné naše srdce jest,
zlé, závistivé; pro neřest
v něm každou vždy je místa dosti.¹⁰*

Ano, je to právě lůza, kdo je strůjcem takových zvířeckostí, jako je antisemitismus.

Přitom Židé jsou bezbranní, což je v podmínkách ruského života vlastnost s obzvláště ničivou silou. Dostojevskij, který se v ruské duši vyznal jako málokdo jiný, nejednou poukazoval na to, že bezbrannost vyvolává v ruské duši chlípnu touhu po krutosti a zločinnosti. Za poslední roky se na Rusi vyrojilo poměrně mnoho lidí, kteří si navykli přemýšlet o sobě jako o těch nejlepších lidech na planetě a tvrdit, že jediný jejich nepřítel je cizák, zvláště tehdy, když je to Žid.

---

¹⁰ Úryvek básně A. S. Puškina – Básník a lůza, překlad Petr Kříčka.

Tito lidé totiž byli dlouhodobě a úporně přesvědčováni o tom, že všichni Židé jsou lidé nepokojní, stávkáři a buřiči...

Na úrodnou půdu padly také klevety, že Židé pijí krev ukradených chlapečků.

V dnešní době se také nezdědka mluví o tom, že polští Židé jsou špioni a zrádci.

Jestli všechna tato propagace nenávisti nepřinese krvavé a hanebné plody, bude to jen díky tomu, že narazí na lhostejnost ruského národa a v té lhostejnosti se rozplyne, rozbije se o velkou čínskou zeď, za kterou se skrývá náš stále ještě nepochopený národ.

Pokud však úsilí propagátorů nenávisti tu lhostejnost zvládne zjitřit, židovský národ bude ruským národem lynčován jakožto plémě zodpovědné za všechny zločiny.

Žid se nestane strůjcem veškeré ruské bídy poprvé, už jednou posloužil jako obětní beránek, už jednou vykoupil svým majetkem naše hříchy, už jednou zaplatil svým životem za to, že nám pomáhal v naší trnité a křivolaké cestě za svobodou.

Myslím si, že bychom měli neustále připomínat, že naše hnutí za osvobození byla vždy nějak podivně zakončena židovskými pogromy.

II.

Životaschopná a kulturní je jen ta společnost, která je založena na idejích práva a spravedlnosti, neboť jen takové ideje pomáhají lidem zvítězit nad zvířeckými egoistickými pudy, jen ony jsou schopny vnést řád a světlo šlechetné vůle do chaosu černých lidských myslí.

Spravedlnost – to je ta Píseň písní, kterou by měli neúnavně zpívat všichni rozumní lidé tohoto světa, všichni, kteří si váží sami sebe a vyžadují úctu i od druhých.

Příznej všem lidem taková práva, po kterých ty sám toužíš, a všichni ostatní ti umožní být tím, kým jsi schopen být – to je jediná přímá a počestná cesta, která vede člověka ke svobodě.

Na Rusi, jak je všeobecně známo, je kultivace a ochrana politických a sociálních svobod zvláště potřebná – vždyť co jiného než tyto ideje by mohlo sjednotit síly všeho lidu naší neuspořádané země, osídlené nejrůznějšími národy.

Ruskou zemi obývá více než sto národností hovořících různými jazyky a vyznávajících různá náboženství; velmocenský velkoruský národ tvoří pouhých padesát pět milionů ze sta sedmdesáti – není potom více než jasné, že by naším kulturním motem měla být svoboda a jednota?

Před žádnou zemí na světě nestojí tak grandiózní organizační úkol; ani jedna evropská společnost není nucena se tak čínorodě a zároveň citlivě postarat o vnitřní svobodné splnutí všech svých tvůrčích osobností a talentů; nikdo nedostal tak složitý úděl jako právě ruská společnost.

A přitom neexistuje jediná společnost, která by byla k zájmům a kultuře jiných národů tak pasivní a netečná, jako se k životu ostatních národů, náležících k ruskému impériu, stavíme my, Rusové.

Pesimisté by možná řekli, že lidé, kteří nejsou schopni se postavit za svoje vlastní práva, nemohou být tím spíše schopni se bít za práva národů cizích; pokud si však toto přiznáme, přiznáváme zároveň, že ruská společnost, ruský národ je duchovně mrtev.

Neochvějně proto věříme v mladé a doposud skryté síly ruského národa, věříme v rozum země, v její vůli k dobrému a spravedlivému životu.

Ale pohledte: vláda i společnost berou Židům vše, co mohou nabídnout: rozum, energii i život; nedají jim to nejcennější – možnost žít, učit se, svobodně rozvíjet svoje rozmanité

talenty. Existují mezi námi lidé, kteří si stěžují, že Židé zneužívají ruský národ, existují dokonce i lidé, kteří se prý bojí, že by Židé mohli být schopni uchvátit celé Rusko.

Nikdo však nevykořisťuje ruského člověka tak surově a drze jako jeho vlastní hloupost. Bylo by naprosto směšné myslet si, že pět milionů Židů by bylo schopno nějak a něčím bránit ve správném chodu země s obyvatelstvem čítajícím sto šedesát pět milionů.

Židovská otázka v Rusku je otázkou nejvyšší společenské důležitosti a souvisí s ruskou otázkou směřující ke kultivaci Ruska; je to otázka, která spočívá v osvobození našich občanů židovského vyznání od útlaku a bezpráví. Tento útlak hanebně a společensky škodí i nám samotným, neboť ubíjí energii národa, jehož živelná a svobodná energie je nezbytná pro naše zkulturnění úplně stejnou měrou jako tvůrčí energie původních ruských obyvatel.

Ze všech rozmanitých národů našeho impéria jsou nám Židé nejbližší, protože vynaložili a stále vynakládají na kultivaci Rusi největší množství své práce i energie, se kterou se snažili a doposud snaží sloužit tomu těžkému a velkému úkolu, jehož cílem je poevropštění naší poloasiatské země. Neexistuje žádné odvětví, kde by Žid nepracoval s Rusem bok po boku a neméně úspěšně, o tom není sporu.

Jsou to právě Židé, kdo vždy skálopevně trval a pořád trvá na důležitosti některých závazků, za které jsou společně s nejlepšími ruskými lidmi odměňováni vyhnanstvím, uvězněním, galejemi... Možná je to právě ta houževnatost, která má nepřímý vliv na růst antisemitismu a pogromů v Rusku.

Židům – lidem ze všech nejpracovitějším, je zajišťováno ze všech nejméně lidských práv. S takovou nespravedlností se my – Rusové, nesmíme smířit. Je to obrovská skvrna hanby, která ulpívá na každém z nás.

Uvědomte si to, nejde o žádná zvláštní, výjimečná práva pro Židy, jde jen a pouze o zajištění těch stejných, rovných práv, jako máme my, Rusové.

Hrůzostrašná světová válka přivlekla do řad naší armády více než 200 000 Židů; desítky z nich získávají vyznamenání za chrabrost, tisíce hynou na bitevních polích. A židovský voják, který brání matičku Rus, se teď musí dívat, jak ruští lidé, s nimiž a vedle nich společně proléval svoji krev, pustoší města a vesnice jeho spoluvěrců, znásilňují jejich ženy a dívky, ubíjejí a věší starce i mladíky, na které padl byt jen stín podezření ze špionáže.

Jen si to představte, co asi cítí ten židovský voják, jenž položil hrdinně svůj život za naše blaho; co asi cítí ten člověk, když brání zemi, ze které ho vyhánějí, kde nemůže svobodně dýchat, kde jsou židovské pogromy na denním pořádku a kde jsou možné i takové přestupky proti spravedlnosti a kulturnosti, jako byl například proces s Menahemem Beilisem a jako je nyní pokus o vyvolání podobného procesu v ukrajinském Fastivu.

Apelujeme proto na svědomí a rozum ruských lidí – zamyslete se nad tragédií židovského národa. To, co se teď děje, hrozí přerůst v ještě horší konsekvence pro židovský národ a ještě horší hanbu pro nás.

Začínají se šířit zvěsti o židovských špionech a zrádcích v polských guberniích. Dopisy vojáků a výpovědi raněných šíří tyto zkažky do všech koutů ruské země a vytvářejí náladu, která je schopna vyvolat nové pogromy, zavdat záminku k novému krácení práv Židů, včetně jejich práva na život a práci, ze které my sami profitujeme.

Občané! I bez židovských pogromů lidstvo tone v krvi, kterou prolévají síly nenávisti.

Je dost možné, že zvěsti hanobící židovské obyvatelstvo rozšiřují lidé, kteří mají zájem na pronásledování Židů a následné vyvolání politické a sociální reakce. Vojsko ani armádu samozřejmě z ničeho neviníme: vojáci nikoho nesoudí, nerozšiřují žádné sluchy, jenom je opakují.

Nemůže prý existovat národ, který by byl celý složen jen ze světců a spravedlivých – ano, to nepopíráme, jistě existují ojedinělé případy zrádčovství a špionství ze strany Židů, zmučených a ožebračených válkou.

Člověk, kterého hoře zcela připravilo o rozum, kterému vypálili dům, znásilnili ženu či dceru, zabili syna či otce, se může stát zrádcem z touhy po mstě – ale copak on, jakožto Žid, se bude mstít? Nikoli. Bude se mstít jako člověk, kterého zostudili; tak, jako se může mstít Polák, Rusín, Alसान, Chorvat nebo Bosňák. Všechno to bude jedna a ta samá msta člověka uraženého a ožebračeného. Zákony zrádce vždy odsoudí, i kdyby zradil v touze po pomstě – zrádce bude odsouzen a popraven. Musíme však mít na paměti, že ten odsouzený je obětí všech těch tragických událostí, které zrodila válka.

Ale copak má celý národ nést zodpovědnost za hříchy desítky svých spoluvěrců?

Rozhodně nepopíráme, že existují lidé, pro které jsou peníze cennější než vlast – takoví lidé existují mezi všemi národy a Rusové nejsou výjimkou. Pro mnohé jsou peníze to nejvzácnější na světě, ale nemůžeme si myslet, že taková myšlenka se objevila teprve dnes a že se objevila právě mezi Židy.

Existuje ještě jeden důvod, proč se rodí klevety očerňující Židy – je jím polský antisemitismus vyvolaný ruskou politikou pronásledování Židů. Když byla v těsných polských zemích ustanovena linie osídlení, za jejímiž hranicemi se Židé nesmějí usadit, byl vznik nenávisti Poláků k přivandrovalcům a ke všemu cizímu více než nasnadě. A je docela možné, že určitá část polského národa ve snaze chránit svoji starou evropskou kulturu podezřívá Židy z rusifikačních tendencí. Když kolem sebe lidé nemají místo, jsou schopni strkat jeden do druhého velmi surově.

Musíme mít na paměti, že v tyto tragické dny našeho vysilujícího boje proti nepříteli jsou naši Židé národem, který dal sobě i celému světu příkázání „nezabiješ“; je to národ, který oddaně prolévá svou i cizí krev a brání přitom Rusko – zemi, ve které je pronásledován a nemá žádná práva.

Svět není živ ze zločinů hříšníků, ale z činů lidí počestných: není na světě činu hrdinštějšího než zapření sebe sama pro blaho a svobodu druhých.

Takové činy konají Židé se stejnou statečností a sebezapřením, s jakou je činí Francouzi, Srbové, Angličané... Ti však brání svoji vlast, ve které jsou plnoprávními občany, svou společnost, která si jich váží a bere v potaz jejich práva.

Ale co brání bezprávný Žid?

On dává všanc svůj život pro naše blaho a my ho za to nazýváme zrádcem, a to jen proto, že i mezi Židy se najdou lidé špatní.

Naši pozornost však nemá zaujmout to, co člověka haní, ale to, co člověka před námi vyvyšuje.

Mnozí z nás si navykli myslet, že ruský národ má v nejvyšší možné míře vyvinutý cit pro spravedlnost, že je mu vlastní určitá srdečnost, která ho mezi ostatními národy vyzdvihuje na první místo.

Proto se nyní obracíme ke svědomí a srdci ruských lidí a rázně se chceme ohradit proti neopodstatněnému obviňování celého národa ze zrady, z nedostatku cti a lásky k Rusku, které je navíc tomuto národu macechou.

Jsme proti jakémukoli omezování práv Židů na svobodu pracovat a na omezování udělování ruského občanství.

Potřebujeme silné a práce schopné lidi – copak ten starobylý národ, který s takovou odvahou nese na svých bedrech přetěžké jho, které ho rozeselo po celém světě, není nade

všechno silný? Nese ten úděl již desítky století, a přece na své cestě neúnavně zasévá ideje na vítězství svobody a krásy.

III.

Bylo nebylo, za sedmero horami a sedmero řekami žili Židé – obyčejní Židé dobří pro pogromy, pomlouvání a další vladařské potřeby.

Fungovalo to takto: jakmile původní obyvatelstvo vyjádří sebemenší nespokojenost se svým živobytím, z míst, která dohlíží na pořádek, ze strany urozeného vrchovenstva, se ozve čarokrásné volání plné nadějí:

„Lidé, přistupte k nejvyššímu stolci!

Lidé přitáhnou a stolec jim začne mazat kolem úst:

„Co vás trápí?“

„Vaše blahorodí, máme prázdné huby!

„A zuby ještě máte?“

„Trošičku.“

„Tak vidíte! To je ta vaše prohnanost, vždy před vrchností aspoň něco ukryjete!“

A pokud blahorodí sezná, že nepokoje se utiší vymlácením i těch posledních zubů, nemešká to udělat; a pokud vidí, že to klid a mír nenastolí, přistoupí k jinému Istivému řešení:

„Tak co tedy chcete?“

„Kousíček půdy...“

Někteří však státní zájmy stále nedokážou pochopit a sveřepě se dožadují ještě dalšího:

„Chceme nějaké reformy, aby se aspoň ty naše zuby, žebra a vnitřnosti daly jaksí považovat za naše vlastnictví a aby na ně nemohl nikdo jen tak šáhnout.“

A tu se vrchnost pustí do ujednávání.

„No tak, přátelé! Nač takové snění? Nejen chlebem je člověk živ! Vždyť i zkušenosti jsou vyvažovány zlatem, neboli – jak se říká u nás na Rusi: jeden zbitý má na trhu pro své zkušenosti cenu dvou netknutých.“

„A oni budou souhlasit?“

„Kdo?“

„No ti netknutí?“

„Bože! No samozřejmě že budou! Ve třetím roce, hned po svátku Zesnutí Bohorodice¹¹, se k nám chtěli vecpat Angličané. Prý – pošlete veškerý váš národ na Sibiř a nás usadte na jejich místo, budeme vám, tvrdili, platit daně, jak se sluší a patří, i vodky začneme pít dvanáct věder za rok na člověka, a vůbec... Ne, my na to, proč bychom to dělali? Máme svoje lidi, kteří jsou dobří, pokojní, poslušní, vystačíme si s nimi... Takhle je to, miláčci moji, měli byste si místo těch nepokojů jít raději posvítit na Žida, hm? K čemu ho tady máte?“

Původní obyvatelstvo přemýšlí, přemýšlí, a najednou vidí, že z toho není žádné jiné východisko než to, které právě představila vrchnost. A tak se rozhodne:

„Ej, šup, podíváme se mu na zub, s pomocí Boží...“

A tak jdou a zpusťují desítky domů, pobijí několik Židů, unaví se tím úsilím, vybijí svoje touhy a zase je klid a mír!

---

¹¹ Svátek slavený v pravoslavné církvi 28. srpna (v 19. stol. 15. srpna); řadí se mezi dvanáct velkých svátků. Jeho analogií v katolické církvi je svátek Nanebevzetí Panny Marie. Pozn. překl.

Kromě vrchnosti, původního obyvatelstva a Židů, sloužících k odvrácení nepokojů a ukojení vášní, se v té zemi vyskytovala ještě hrstka dobrých lidí, jejichž nevelká skupina čítající šestnáct lidí se sešla po každém pogromu a vydala veřejný písemný protest:

„I když Židé jsou ve své podstatě také ruští poddaní, jsme přesvědčeni, že vyhladit je zcela z povrchu zemského naprosto není nutné, a tímto ve všech aspektech hluboce odsuzujeme nepřiměřenou likvidaci živých lidí. Podepsáni Humanistov, Fitojedov, Ivanov, Kusajgubin, Toropygin, Krikunovskij, Osip Trojeuchov, Grochalo, Figofobov, Kirill Mefodijev, Slovoťekov, Kapitolina Kolymská, podplukovník na penzi Něpejpivo, právní zástupce Narym, Chlopotunskij, Pritulichin a Gríša Buduščev, sedmiletý chlapec.“

A takto to probíhalo po všech pogromech, jen s tím rozdílem, že Gríšův věk se zvyšoval, a za Naryma, který musel nečekaně odcestovat do stejnojmenného města, se podepsala Kolymská.

Někdy na ty protesty přišla z provincie reakce:

„Vyjadřuji svoji účast a k protestu se připojuji,“ hlásil telegram podepsaný

Razděrgajevem z Dremova, podobný z Mjamlina, podepsán Zatorkannyj, a z Okurova, podepsán Samogryzlov a další. Všem bylo jasné, že *a další* připsal, aby jeho slova zněla hrozivěji, neboť v Okurově žádní *a další* nebyli.

Když Židé četli ty telegramy, plakali ještě usedavěji, a tak jednou jeden z nich – člověk velice mazaný, navrhl:

„Víte co? Nevíte? Pojdme před dalším pogromem schovat veškerý papír a všechna pera a veškerý inkoust, a potom uvidíme, co udělá těch šestnáct spravedlivých i s Gríšou.“

Židé jsou lidé činu – jak bylo řečeno, tak udělali. Skoupili veškerý papír, poschovávali všechna pera a všechn inkoust vylili do Černého moře... Sedí, čekají, co se bude dít.

Moc dlouho čekat nemuseli: povolení bylo vydáno, pogrom proveden, Židé leží po nemocnicích a humanisté běhají po celém Petrohradě a shánějí papír a pero – ale po všech papírech i perech se slehla zem, jediné zásoby jsou u vrchnosti, ale ta jim je nevydá!

„Kuš!“ křiknou jen. „Moc dobře víme, k čemu to potřebujete! Nene, budete se muset bez papíru obejít!“

Chlopotunskij se doprošuje:

„Ale proč?“

„Proto!“ odpovědí oni. „Odpovězte si sami. Dost bylo vašich protestů.“

Gríša, kterému už minul čtyřicátý třetí rok života, štká:

„Cu vyjádřit plotest! Ale nemám na čem!“

Zachmuřenému Figofobovi to došlo:

„Máme snad čmárat své protesty po plotech?“

Jenže v Petrohradě žádné ploty nejsou, všude samé mřížoví.

Nelenili však, rychle se odebrali na předměstí a někde u jatek našli staříčkový laťkový plot. Jen co Humanistov vyvedl křídou první písmeno, zjevil se najednou jako blesk z čistého nebe městský strážník, který hned začal poučovat:

„No co to má znamenat? Za takové vylomeniny taháme za uši klučiska, ale vy? Ajajajajaj, ale vy jste snad, zdá se, solidní pánové!“

Samozřejmě je vůbec nepochopil. Myslel si, že jsou z těch literátů, kteří smolí jedno dílo za druhým. Oni se zastyděli a rozešli, v pravém slova smyslu, po svých domovech.

A jeden pogrom tak zůstal bez protestů a humanisté bez uspokojení.

Lidé, kteří rozumí psychologii různých ras, proto oprávněně mohou tvrdit: Židé jsou národ mazaný!

* * *

Je zcela nesmyslné, ostudné a pro nás samotné škodlivé, abychom utiskovali národ, který dal světu ty největší proroky, kteří hlásali pravdu a spravedlnost, a který až do dnešního dne rodí světu lidi nevídaného talentu a rozumu.

Je na čase, abychom konečně vystoupili na obranu Židů a ze všech sil se bili za jejich práva; je na čase, abychom jim udělili plnou a svrchovanou spravedlnost.

Ať se slovo stane skutkem!

Život Klíma Samgina (Čtyřicet let)

Román, úryvek, 1925–1936.

Část první

Věnováno Marii Ignat'jevně Zakrevské

Kapitola 1.

Ivan Akimovič Samgin si potrpěl na originalitu – když mu žena porodila druhého syna, sedl si vedle jejího lůžka a jal se ji přemlouvav:

„Víš ty co, Věro? Dáme mu nějaké neobvyklé jméno! Mám už plné zuby všech těch Ivanů, Vasilů... Co říkáš?“

Věra Petrovna, zmučená právě proběhnuvším porodem, neodpověděla. Muž se na chvíli zamyslel, upřel své holubí oči do okna, do nebes, kde se honila oblaka potrhaná větrem a připomínala jak ledoborec na řece, tak huňaté kopečky trávy na rašeliništi. Samgin začal zapáleně vypočítávat různá jména a při každém z nich prořízl vzduch svým krátkým tlustým prstem:

„Christofor? Kirik? Vukol? Nikodim? Každé jméno zavrhl pomyslným vyškrtnutím, a když probral půl druhé desítky neobyčejných jmen, vykřikl spokojeně:

„Samson! Samson Samgin – to je aspoň jméno! Jméno biblického hrdiny! A příjmení, příjmení mám také neobyčejné!“

„Netřes tou postelí,“ poprosila ho tichým hlasem žena. Omluvil se, políbil jí ruku, která byla vysílením téměř bez života a podivně těžká, usmál se na ni a zaposlouchal se do zlověstného hvízdání podzimního větru a žalostného pláče dítěte.

„Ano, Samson! Lidstvo potřebuje hrdiny! Ale... ještě to přece jenom promyslím. Mohl by to také být Leonid.“

„Unavujete Věru hloupostmi,“ napomenula ho přísně porodní bába Marie Romanovna, když zavinovala novorozence.

Samgin pohlédl na bílou ženinu tvář a upravil jí vlasy, které měly neobyčejnou barvu měsíčního zlata a ležely teď rozházené po polštáři. Potichu vyšel z ložnice.

Rodička se uzdravovala pomalu, dítě bylo slabé; ze strachu, že by mohlo zemřít, se tlustá, ale pořád nemocná matka Věry Petrovny rozhodla je co nejdříve pokřtít. Tak ho pokřtili a Samgin řekl s provinilým úsměvem ženě:

„Věruško, v poslední chvíli jsem se rozhodl, že se bude jmenovat Klim! Klim, to je prosté lidové jméno, k ničemu ho nezavazuje. Jak se ti líbí?“

Když viděla, že muž je značně nervózní a domácí jsou spíše nespokojení, Věra Petrovna odpověděla:

„Mně se líbí.“

Její slova byla v rodině svatá a na Samginovy výstřelky si všichni už zvykli; často všechny udivoval svými neobvyklými činy, ale v rodině i mezi známými byl považován za šťastného člověka, kterému jde všechno na ruku.

To neobyčejné jméno poznamenalo osud toho dítěte již od samého počátku.

„Klim?“ ptali se pořád dokola známí, když si chlapce obzvlášť pozorně prohlíželi a jako by se snažili uhodnout, proč zrovna Klim.

Samgin vysvětloval:

„Nejdřív jsem chtěl, aby se jmenoval Nestor nebo Antipa, ale znáte to, musí se projít všemi těmi hloupými ceremoniemi, všude popí s tím jejich ‚zřikáš se satana a všeho, co činí,‘ ‚tříkrát tfuj a ťuk, ťuk, ťuk‘...“

Domácí také měli svoje důvody – každý svůj – aby prokazovali chlapci více pozornosti než jeho dvouletému bratrovi Dmitrijevi. Klim byl dítě neduživé, což zesilovalo matčinu lásku k němu, otec se cítil vinen, že vybral chlapci špatné jméno, babička jméno považovala za mužické a měla za to, že tím chlapci ublížili, a Klimův děd, velký milovník dětí a zakladatel i mecenáš řemeslného učiliště pro sirotky, propagátor pedagogiky a hygieny, také zjevně dával přednost slaboučkému Klimovi před průbojným Dmitrijem, pročež i on vnuka zatížil přehnanou péčí a zájmem o jeho osobu.

První roky Klimova života se přesně shodly s dobou usilovného boje za svobodu a kulturní obrodu Ruska ze strany těch nemnoha lidí, kteří se odvážně a s holýma rukama postavili mezi dva mlýnské kameny – mezi vládu omezeného potomka schopné německé princezny a negramotný lid, který již otupěl za dlouhá staletí nevolnictví. Se zaslouženou nenávisí k carovi se čestní lidé rozhodli zachránit a vzkřísit lid, který si na dálku, přesto tak upřímně, zamilovali. Aby bylo snazší mužika – ruského rolníka – milovat, vyobrazovali ho jako člověka neobyčejné duševní krásy, na hlavu mu vsadili korunu nevinného mučedníka, kolem hlavy svatozář a jeho fyzické strádání začali vyzdvihovat nad morální újmu, kterou strašlivá ruská realita štědře rozsevala po nejlepších lidech své země.

Smutnou hymnou té doby byly hněvivé nářky nejcitlivějšího básníka té doby. Zvláště naléhavě zněla otázka, se kterou se básník obracel k lidu:

*Zda se probudíš zdrav a pln sil,
nebo poddáš se osudu svému
a byl jediný možný tvůj cíl –
tklivá píseň, tak podobná stenu,
abys na věky nedotoužil?*¹²

Nezměrná byla míra utrpení, kterou museli snášet bojovníci za tvůrčí svobodu kultury. Ale všechna ta zatčení, věznění a vyhnanství na Sibiř, kterými byly stíženy stovky mladých lidí, jen rozdmýchala a vyostřila chuť bojovat s ohromným, bezduchým mechanismem moci.

Boje se citelně dotkly i rodu Samginových – Ivanův starší bratr Jakov proseděl téměř dva roky ve vězení a byl poslán do vyhnanství na Sibiř, odkud se pokusil utéct, na útěku ho však chytili a převeleli kamsi do Turkestánu; ani Ivan Samgin se nevyhnul zatčení, věznění a následnému vyloučení z univerzity; bratranec Věry Petrovny a muž Marie Romanovny zahynul v konvoji na cestě do vyhnanství do Jalutorovsku.

Na jaře roku 1879 zazněl Solovjovův beznadějný výstřel, na což vláda zareagovala nelidsky krutými represemi.

Tehdy povstalo několik desítek odvážných lidí, mužů i žen, ve společném boji proti samoděržaví, dva roky se ho snažili uštvat jako lovnou zvěř a nakonec ho přece jen zabili, ale okamžitě byli zrazeni jedním ze svých druhů; on sám se pokusil zabít Alexandra II., ale nejspíš to byl také on, kdo zpřetrhal zápalné šňůry miny, která měla carův vlak vyhodit do povětří. Syn zabitého – Alexandr III. – pak udělil atentátníkovi titul čestného občana.

Když byli hrdinové zničeni, obvinili je – jak se to obvykle dělává – z toho, že vzbudili v lidech planou naději, kterou nemohli splnit. Lidé, kteří zpovzdálí blahosklonně pozorovali ten nerovný boj, byli tou porážkou zrceni ještě více než přeživší přátelé samotných bojovníků.

¹² Úryvek básně N. A. Někrasova – Úvahy u honosného průčelí, překlad Zdenka Bergová.

Mnozí z nich bez meškání a uvážlivě zavírali dveře svých domovů před posledními zbytky hrdinských skupin, které ještě včera vyvolávaly všeobecné nadšení, ale dnes už mohly člověka tak akorát zkompromitovat.

Postupně se začala stále častěji objevovat skeptická kritika „významu jedince v dějinách“, kritika, která za několik desítek let ustoupila přemrštěnému nadšení z nového hrdiny – plavovlasé bestie Friedricha Nietzscheho. Lidé byli stále rozumnější a v souladu se Spencerovým výrokem, že „instinkty vyvolané olovem nemohou zajistit zlaté činy“, soustředili své síly a nadání raději na sebepoznání a na otázky soukromého žití. Velmi rychle si začali zvykat na heslo „naše doba není dobou velkých činů“.

Geniální umělec, který tak neuvěřitelně citlivě postihl sílu zla, že ho skoro bylo možné považovat za jeho tvůrce, za ďábla, který odhaluje sám sebe, tak ten umělec se rozhodl v zemi, kde většina panstva byla úplně stejnými otroky, jako jejich služebnictvo, hystericky křičet:

„Podříd' se, hrdý člověče! Trp, hrdý člověče!“

A za ním se ozval neméně zvučný hlas dalšího génia, který panovačně a neústupně tvrdil, že ke svobodě vede jen jedna cesta – cesta neprotivení se zlu násilím.

Domácnost Samginových byla jednou z těch nemnoha domácností, kde se s večerkou nespěchalo. Na návštěvu sem přicházeli – i když ne zrovna často – nějací neveselí nesenášenliví lidé; sedali si v pokojích vždy do rohu, kde bylo šero, byli málomluvní a nepříjemně se uchechtávali. Byli různě vysocí, různě oděni a takovým zvláštním způsobem se jeden druhému podobali jako vojáci z téže roty. Nebyli zdejší, pořád kamsi cestovali a k Samginovi se vždycky stavili po cestě, někdy zůstali i na noc. Podobali se jeden druhému ještě v tom, že všichni pokorně poslouchali hněvivé řeči Marie Romanovny a že se jí zjevně báli. A otec Samgin se zase bál jich, maličký Klim viděl, že si otec téměř před každým z nich provinile třel své měkké laskavé ruce a cukalo mu v noze. Jeden z nich – černý, vousatý a podle všeho tupý jako poleno, rozzlobeně řekl:

„U tebe v domě, Ivane, kraluje hloupost jako v tom vtipu o Arménech: všeho je tu desetkrát víc. Na noc jsem z nějakého důvodu dostal dva polštáře a dvě svíce.“

Okruh Samginových přátel z města se značně zúžil, ale i přesto se u něho po večerech už ze zvyku scházeli lidé, ze kterých ještě nestačila vyprchat nálada včerejšího dne. Každý večer se ze zadního křídla domu kdesi v hlubině dvora objevovala Marie Romanovna – vysoká, kostnatá, v černých brýlích, s uraženým výrazem ve tváři beze rtů a v černé krajkové čepičce na prošedivělých vlasech, z níž vykukovaly velké šedé uši. Z prvního patra přicházel nájemník Varavka – ramenať a se zrzavým vousem. Podobal se nákladnímu vozkovi, který náhle zbohatl a své nové šaty si obléká jen velmi nesměle. Pohyboval se těžce a opatrně, i přes to však velmi nahlas šoupal podrážkami o zem; měl oválná chodidla, která připomínala talíře na ryby. Když se usazoval k odpolednímu čaji, prozkoumal nejdřív pečlivě svou židli, jestli je pro něj dostatečně pevná. Na něm i okolo něho všechno praskalo, skřípalo, třáslo se; nábytek i nádobí se ho bály, a když procházel kolem piana – struny vydávaly těžký zvuk. Přicházel také doktor Somov, zamračený černovous; zastavil se vždy ve dveřích, přehlédl všechny vypouklýma kamennýma očima, které hleděly zpoza obočí podobajícího se vousům, a zeptal se sípavě:

„Živi, zdraví?“

Potom vkročil do pokoje a za jeho širokými shrbenými zády se vždy zjevila paní doktorová – vyhublá, se žlutou tváří a obrovskýma očima. Mlčky políbila Věru Nikolajevnu, uklonila se všem přítomným jako ikonám v kostele, posadila se opodál a seděla jako v čekárně u zubaře s kapesníčkem před ústy. Dívala se vždy do toho rohu místnosti, kde byla největší tma, a jakoby čekala, že ji odtamtud někdo vyzve:

„Pojď!“

Klim věděl, že vyhlíží smrt – doktor Somov před ním i před ní řekl:

„Nikdy jsem nepotkal člověka, který se tak přihlouple bojí smrti jako moje žena.“

Nepozorovaně a znenadání se odkudsi z rohu a z příšeří zjevoval zrzavý člověk – učitel Klíma a Dmitrije – Stěpan Tomilin. Přibíhala také neustále rozrušená milostslečna Táňa Kulikovová, vyhublá a s komickým nosíkem podobeným od neštovic, přinášela s sebou knížky nebo sešity popsané fialkovými slovy, na všechny se obožovala a přiškrceným hlasem vybízela:

„No tak, pojďme si číst!“ Věra Nikolajevna ji uklidňovala:

„Vypijeme si čaj, pustíme služku a potom snad...“

„Se služebnictvem opatrně!“ upozorňoval doktor Somov a pokyvoval u toho hlavou, na jejímž temeni svítila mezi chomáčky vlasů šedivá okrouhlá prázdnota. Dospělí pili čaj za kulatým stolem uprostřed pokoje, pod lampou s bílým stínítkem, které vymyslel Samgin: stínítko odráželo světlo ne dolů na stůl, ale do stropu; místnost se od toho halila do unylého polostínu a ve třech jejích rozích byla tma skoro jako v noci. V tom čtvrtém, který osvětlovala nástěnná lampa, stál u květináče s ohromným filodendronem dětský stůl. Černé tlapovité listy rostliny se plazily po stěnách na lodyhách přivázaných motouzem k hřebíkům a vzdušné kořeny visely ve vzduchu jako dlouzí šedí červi.

Udělaný tlustoučký Dmitrij seděl vždy zády k velkému stolu a Klim, štíhlý a žilnatý, ostříhaný podle hrnce „na mužika“, si sedal naproti dospělým, pozorně poslouchal jejich řeči a čekal, až ho otec začne předvádět.

Téměř každý večer si otec Klíma k sobě zavolal, obemkl mu stehna svými měkkými koleny a ptal se ho:

„Tak co, ty můj chlapíku, co je na světě nejlepší?“ A Klim odpovídal:

„Když pohřbívají generála.“

„A proč?“

„Protože hraje hudba.“

„A co je na světě nejhorší?“

„Když mámu bolí hlava.“

„To je, co?“ ohlížel se Samgin vítězoslavně po hostech a jeho směšná široká tvář mile zářila. Hosti se uchechtávali, chválili Klíma, ale jemu se už to neustálé předvádění jeho intelektu zajídalo, považoval své odpovědi za hloupoučké. Poprvé takto začal odpovídat před dvěma lety. Teď se všeobecnému veselí podřizoval pokorně a blahosklonně, protože viděl, že je to otci příjemné, ale začal již pociťovat, že pro něho samotného je to poněkud trapné – jako by byl nějaká hračka: stačí zmáčknout a strojek zapiští.

Z otcova, matčina a babiččina vyprávění se Klim o sobě dozvěděl mnoho zajímavých a důležitých věcí: ukázalo se, že když byl ještě úplně maličký, velice se od svých vrstevníků odlišoval.

„Prosté a neopracované hračky měl raději než drahé a složité,“ říkával překotně otec, až mu vázla slova v hrdle; babička zase, pokyvujíc šedivou hlavou s vlasy vyčesanými do vysoka, s povzdychem potvrdovala:

„Tak tak, miloval jen ty prosté.“

Babička také zajímavě vyprávěla, jak se Klim ještě jako pětileté děčko dojemně staral o neduživý kvítek, který náhodou vyrostl ve stinném koutku zahrady mezi plevellem; zaléval ho, aniž by se jen podíval na květy v záhonech, a když mu kvítek přece jen zašel, Klim dlouho a hořce plakal.

Otec tchýni neposlouchal a skákal jí do řeči:

„Mnohem raději si hraje s chuviným vnučkem než s dětmi své úrovně...“

Otec dokázal vyprávět lépe než babička a vždycky přišel s něčím, čeho si chlapec u sebe nevyšiml a co v sobě nezapozoroval. Někdy se Klimovi dokonce zdálo, že si otec sám vymyslel slova a činy, o kterých hovoří; vymyslel je proto, aby se mohl synem pochlubit, tak jako se chlubil neobyčejnou přesností svých hodin, svým talentem pro hru v karty a mnohým dalším.

Ale mnohem častěji se Klim při poslechu otcových slov podívoval: jak na to, co si otec pamatuje, mohl zapomenout? Ne, otec si to nemohl vymyslet, vždyť i máma to říká, že v něm, v Klimovi, je mnoho neobyčejného; ona umí dokonce i vysvětlit, odkud se to vzalo:

„Narodil se v neklidném roce – měli jsme tu požár, Jakov byl zatčen a ještě mnoho dalšího. Těhotenství bylo těžké, porod trochu předčasný... To je myslím důvod jeho jinakosti.“

Klim slyšel, že se v jejím hlase mísí omluvný a tázavý tón: „opravdu je to tak, co myslíte?“ Hosté s ní souhlasili:

„Ano, dává to smysl!“

Jednou, po nepřilíh zdařilé demonstraci jeho intelektu před hosty, se Klim otce zeptal:

„Proč jsem já neobyčejný a Dmitrij obyčejný? Vždyť on se také narodil, když se všude kolem věšelo.“

Otec se pustil do sáhodlouhého vysvětlování, ale v Klimově paměti zůstalo jediné: existují květy žluté a květy červené; on – Klim – je kvítek červený a na žlutých květech není nic zajímavého.

Babička nevlídně loupala po zeti pohledem a zarputile tvrdila, že na vnukův charakter má špatný vliv jeho směšné mužické jméno: děti Klimovi říkají klín, což chlapce uráží, proto se má víc k dospělým.

„To je velice nevhodné,“ říkávala.

Se vším tím nikdy nesouhlasil Opravdový stařec – děda Akim, nepřítel svého vnuka i všech dalších lidí; vysoký, nahrbený a suchopárný jako mrtvý strom. Má podlouhlý obličej a od uší až po ramena plnovous, který dělí na dvě půle holá, do hladka vyholená brada a horní ret. Nos má těžký, namodralý, oči zarostlé šedým obočím. Jeho dlouhé nohy jsou neohebné a dlouhé ruce s křivými prsty se pohybují jen velmi neochotně a nehezky, oblečen je vždy do dlouhého skořicového žaketu a obut do sametových holínek s kožešinovou vložkou a měkkou podešví. Chodí s holí jako noční strážný, na konci hole má kožený míček, aby hůl do podlahy neklepala, ale pleskala a šoupala do rytmu jeho podešví. Je to vskutku „opravdový stařec“, dokonce tak i sedí – opírá se oběma rukama o hůl, jako sedávají starci na lavičkách městského parku.

„Tohle všechno jsou nanejvýš škodlivé nesmysly!“ vrčí stařec. „Jenom to děcko kazíte, vymýšlíte si ho.“

Mezi dědem a otcem se vždy okamžitě rozhořel spor. Otec dokazoval, že všechno, co je dobrého na světě, bylo vymyšleno, že vymýšlet si začaly už opice, ze kterých člověk pochází. Děd u toho rozzlobeně šoupal holí, čmáral po podlaze samé nuly a křičel skřípavým hlasem:

„Eee, to je nesmysl!“

Otce však přeargumentovat nikdo nemohl, z jeho šťavnatých rtů se slova sypala tak rychle a hojně, že Klimovi bylo dopředu jasné – teď se děd ožene holí, narovná se, až bude velký jako cirkusový kuň vzepjatý na zadních nohách, odejde k sobě a otec na něho po cestě ještě zakřičí:

„Ty jsi, otče, mizantrop!“

Tak to probíhalo vždycky.

Klim to moc dobře cítil, že se ho děd snaží všemožně ponížít, na rozdíl od ostatních dospělých, kteří ho starostlivě vyvyšovali. Opravdový stařec urputně tvrdil, že Klim je zkrátka

slabé a neduživé dítě, ve kterém není pranic neobyčejného. Hrál si prý se špatnými hračkami jen proto, že ty dobré mu vzaly průbojnější děti, kamarádil se s chůviným vnukem proto, že Ivan Dronov je hloupější než Varavčiny děti a Klim, všemi rozmazlený a samolibý, vyžaduje zvláštní zacházení, které může nalézt pouze u Ivana.

Klima se ty řeči nepříjemně dotýkaly a vyvolávalo to u něho nepřátelství a ostych vůči dědovi. Klim věřil otci: všechno je vymyšleno dobře – hračky, bonbóny, obrázkové knihy, říkadla – zkrátka všechno. Při rozhodování o tom, co se má uvařit k obědu, říkala často babička kuchařce:

„Dej mi pokoj! Vymysli něco sama.“ Pořád je potřeba něco vymýšlet, protože jinak si tě nikdo z dospělých nebude všímat a budeš žít, jako by tě nebylo nebo jako bys nebyl Klim, ale nějaký Dmitrij.

Klim ani nezaznamenal, kdy pochopil, že je výmyslem ostatních, a sám si toho začal o sobě spoustu vymýšlet. Moc dobře si ale pamatoval své nejlepší a nejúspěšnější výmysly. Kdysi dávno se zeptal Varavky:

„Proč máš takové hmyzí příjmení? Ty nejsi Rus?“

„Já jsem Turek,“ odpověděl mu Varavka. „Moje skutečné příjmení je Bej-Nebud'zvědavej-Budešbrzostarej. Bej – to je turecky, rusky to znamená pán.“

„Vždyť to není žádné příjmení, ale chůvino pořekadlo,“ řekl Klim.

Varavka ho popadla a začal ho vyhazovat ke stropu, lehce jako míč. Brzy nato na ně začal dotírat nepříjemný doktor Somov, ze kterého táhla vodka a nakládané ryby. Nezbyvalo než si vymyslet, že jeho příjmení je kulaté jako soudek. A taky vymyslel, že dědova slova mají fialovou barvu.

Když ale řekl, že se lidé hádají buď letním, nebo zimním způsobem, nebojácná Varavkova dcera Lída se rozkřikla:

„Vždyť to jsem řekla jako první já, ne on!“

Klim se zastyděl a zrudl.

Neustále něco vymýšlet nebylo vůbec snadné, ale Klim chápal, že právě za to ho mají, s výjimkou Opravdového starce, všichni raději než bratra Dmitrije. Dokonce i doktor Somov, když se šli jednou projet na loďkách a Klim s bratrem ho předjel, tak i ten neustále zachmuřený doktor řekl později na procházce matce, která do něj byla zavěšena:

„Podívej, Věro – tady jdou dva, a je jich deset. Deset proto, že jeden z nich je nula a ten druhý – jednička.“

Klim se hned dovtípil, že nula – to bude jeho kulaťoučký nudný bratříček, který byl tak směšně podoben otci. Od toho dne začal bratrovi říkat Žlutá nula, i když Dmitrij byl růžovoučký a měl modré oči.

Když si Klim všiml, že dospělí od něj vždy čekají něco, co ostatní děti nemají, snažil se po večerním čaji s dospělými posedět co nejdéle a nasát co nejvíce moudrosti z proudu slov, který se kolem něho valil. Pozorně poslouchal nekonečné hádky, naučil se vytrhovat z kontextu slova, která se mu zaryla do paměti zvláště pevně, a ptal se pak otce na jejich význam. Ivan Samgin synovi s radostí vysvětloval, kdo je to mizantrop, radikál, ateista, kulturní ikona; a když byl s vysvětlováním hotov, hladil a chválil syna:

„Ty jsi hlavička! Jenom se ptej, zvědavost je věc užitečná!“

Otec byl člověk velice milý, ale ne tak zajímavý jako Varavka. Otcovy promluvy nebylo vždy snadné pochopit, mluvil tak hodně a překotně, že jednotlivá slova se navzájem překrývala a celý monolog připomínal pivní nebo kvasovou pěnu, která se po otevření valí z hrdla lahve. Zato Varavka mluvil málo a jeho slova byla veliká, jako by byla napsána na nějakém vývěsním štítu. Na jeho rudém obličejí vesele jiskřila malinká zelená očička, jeho rezavý plnovous

připomínal svou huňatostí liščí ocas, v jehož horní polovině se zachvíval rudý úsměv. Když se Varavka usmál, oblízl si s gustem rty svým dlouhým, olejnatě lesklým jazykem.

Nepochybně to byl velmi inteligentní člověk, nikdy s nikým nesouhlasil a všechny poučoval, dokonce i Opravdového starce, který též žil se všemi ve při a vyžadoval, aby všichni kráčeli v jedněch vyjetých kolejích.

„Pro Rusko existuje pouze jedna cesta,“ říkával a tůkal u toho svou holí.

A Varavka mu s křikem odpovídal:

„Jsme Evropa, nebo nejsme?“

Vždycky tvrdil, že s mužikem se to nikdy daleko nedotáhne a že je možné si vsadit jen na jednoho koně – na inteligenci. Klim věděl, že intelligence, to je otec, děd, matka, všichni známí a samozřejmě sám Varavka, který může vyhrát jakýkoli závod. Bylo však zvláštní, že doktor, který byl sám také velmi silný člověk, s Varavkou nesouhlasil. Rozhněvaně poučil své černé oči a křičel na něho:

„Tak to už je trošku moc, nemyslíte?“ Marie Romanovna se v tu chvíli vypnula jako voják a přísně řekla:

„Měl byste se stydět, Varavko!“

Jindy zase vítězoslavně odešla přímo uprostřed hádky, zastavila se však ještě ve dveřích, celá rudá hněvem, a zakřičela:

„Vzpamatujte se, Varavko! Pohybujete se na hranici zrady!“

Varavka seděl na té nejpevnější židli, která pod ním i tak skřípěla, a chechtal se na celé kolo.

Potom se do toho vložil otec, který si během rozhovoru stále mnul své buclaté teplé dlaně:

„Když dovolíš, Timofeji! Na jedné straně tu samozřejmě máme aktivní inteligenty, kteří vynakládají svoji energii do rozvoje průmyslu a pronikají do mocenských struktur... Na druhé straně je tu však odkaz nedávné minulosti...“

„Říkáš to ve všech ohledech špatně,“ křičel Varavka a Klim mu dával za pravdu: přesně tak, otec hovoří špatně a neustále se ospravedlňuje, jako by říkal něco nepřístojného. I matka s Varavkou souhlasila.

„Timofej Stěpanovič má pravdu!“ prohlásila rozhodně. „Život se ukazuje složitější, než jsme si mysleli. Mnohé, čemu jsme uvěřili, musíme přehodnotit.“

Mluvila málo, klidně a používala jen běžná slova, zlobila se jen velmi zřídka a nikdy „letně“, tedy hlučně a hrozivě jako Lidijina matka, ale vždy jen „zimně“. Její krásný obličej zbledl, obočí pokleslo, vysoko vyčesaná hlava se pozvedla – hleděla poklidně někam nad člověka, který ji rozzlobil, a pronesla něco krátkého a jednoduchého. Když se takto dívala na otce, Klimovi se zdálo, že se vzdálenost mezi ní a otcem zvětšuje, ačkoli se ani jeden z nich nepohnul. Jednou se velmi „zimním“ způsobem rozzlobila na učitele Tomilina, který dlouho a nudně hovořil o dvou pravdách: pravdě skutečné a pravdě spravedlivé.

„To by stačilo!“ řekla dostatečně tiše, ale zároveň tak, že všichni zmlkli. „Už bylo dost zbytečných obětí. Šlechtnost je naivní... Přišel čas dostat rozum.“

„Ty ses snad zbláznila, Věro!“ zhržila se Marie Romanovna a v rychlosti odešla za hlasitého klapání širokých podpatků, které připomínaly koňská kopyta. Klim si nepamatoval, že by se matka někdy zastyděla, což se nedalo říci o otci. Jen jednou se zcela nepochopitelně zastyděla – obšívala zrovna kapesníčky, když se jí Klim zeptal: „Mami, co to znamená ‚nepožádáš ženy bližního svého‘?“

„Zeptej se učitele,“ řekla, rudá jako malina a hned se opravila:

„Nebo ne, otce se zeptej...“

Když mluvili o něčem zajímavém a pochopitelném, byl Klim rád, že na něho dospělí zapomněli, ale když ho spory začaly nudit, hned o sobě dával vědět a matka nebo otec se podívovali:

„Cože, ty jsi ještě tady?“

Spor o dvou pravdách byl nudný. Klim se zeptal:

„A podle čeho se pozná, co je pravda a co není?“

„Aha!“ upozornil na otázku s pomrkáváním otec. „Hele ho!“

Varavka Klima objal a odpověděl mu:

„Pravdu poznáš, můj milý, po čichu. Je velmi silně cítit.“

„A čím?“

„Cibulí, křenem...“

Všichni se rozesmáli a Táňa Kulikovová smutně řekla:

„Ach ano, skvěle řečeno! Vždyť i pravda nás někdy dožene až k slzám, že je to tak, Tomiline?“

Učitel se od ní mlčky a opatrně odtáhl a Táně zrůžověly uši, sklonila hlavu a dlouho nehybně hleděla na podlahu pod svýma nohama.

Klim si velmi brzy začal všimnout toho, že pravda dospělých obsahuje cosi nepravdivého, vymyšleného. Dospělí ve svých debatách často hovořili o carovi a jeho lidu. To krátké, drásavé slovo – car – u něho nevyvolávalo žádné představy, dokud Marie Romanovna nevyřkla jiné slovo:

„Upír.“

Trhla u toho hlavou tak prudce, že jí brýle vyskočily až někam nad obočí. Brzy se Klim dozvěděl a podvědomě si osvojil myšlenku, že car je voják, velmi zlý a mazaný, a že nedávno „oklamal všechnen lid“.

Ruské slovo lid je až překvapivě prostorné – vejdu se do něho nejrozmanitější pocity. O lidu se mluvilo s lítostí i úctou, s radostí i starostí. Táňa Kulikovová lidu zjevně něco záviděla, otec lid nazýval mučedníkem, Varavka zase troubou. Klim věděl, že lid – to jsou mužici a ženské, kteří žijí na vesnici a každou středu přijíždějí do města prodávat dříví, houby, brambory a zelí. Tento lid však Klim nepovažoval za ten opravdický, o kterém se mluví tak starostlivě, o kterém se skládají básně, který všichni milují, litují a jednohlasně mu přejí všechno nejlepší.

Ten opravdový lid si Klim představoval jako jednolitý dav vysokých lidí, nešťastných a hrozivých, podobných strašidelnému žebrákovi Vavilovi. Vavilov byl vysoký stařec se slepencem vlasů na hlavě, kudrnatých jako ovčí rouno, tvář od krku až po oči měl celou zarostlou špinavě šedým plnovousem, popelavá bambule nosu byla v jeho tváři sotva vidět, ústa nebyla vidět vůbec a na místě očí se matně leskly střepy kalných skel. Když však Vavilov pod oknem mečel „pane Ježíši Kriste, syne Boží, smiluj se nad námi“, v jeho neproniknutelných vousech se rozevřela temná propast, v níž hrozivě trčely tři černé zuby a těžce se pohyboval velký kulatý těžký jazyk jako tlouk v hmoždíři.

Dospělí se o něm vyjadřovali s lítostí, almužnu mu podávali uctivě a Klimovi se zdálo, že se před tímto žebrákem snad něčím provinili, a dokonce se ho i trošku bojí, zrovna jako on sám. Otec se rozvášňoval:

„Toto je uražený Ilja Muromec, hrdá síla lidu!“ říkával.

A chůva Jevgenie, kulatá a tlustá jako soudek, vyhrožovala, když děti moc zlobily:

„Tak, a teď už doopravdy zavolám Vavilova!“

Podle jejích slov byl tento žebrák velký hříšník a darebák – v hladových letech lidem prodával mouku s pískem nebo vápnem; soudili ho za to a on utratil všechno svoje jmění na úplatky pro soudce, a třebaže by mohl žít ve skromné chudobě, chodí po žebrotě.

„Dělá to naschvál, naoko, protože je to špatný člověk,“ říkávala a Klim jejím řečem věřil víc než otcovým.

Pojem lid bylo velmi těžké pochopit. Jednou v létě Klim, Dmitrij a děd jeli do vesnice na trh. Klima velmi udivil ohromný dav svátečně oblečených ženských a mužiků, udivilo ho množství přiovilých, rozveselených a dobrosrdečných lidí. Pomocí veršovánky, kterou ho otec donutil se naučit a kterou ho nutil recitovat před hosty, se Klim zeptal dědečka:

„A kde je ten opravdový lid, který sténá na polích, cestách, ve vězeních a pevnostech či nocuje pod vozem za noci ve stepi?“

Stařík se zasmál, mávl holí směrem k lidem a řekl:

„Tady před sebou ho máš, hlupáčku.“

Klim mu nevěřil. Ale když na předměstí hořely domy a Tomilin Klima zavolal, aby se přišel podívat na požár, chlapec svoji otázku zopakoval. V hustém davu čumilů se nenašel nikdo, kdo by šel dobrovolně pumpovat vodu, a policisté proto z davu vytahovali za límec uboze oděné lidi a pěstmi je hnali k požárním autům.

„To je mi národ, jen co je pravda,“ zavrčel učitel s opovržlivým výrazem ve tváři.

„Copak toto je lid?“ zeptal se Klim.

„A kdo jiný, podle tebe?“

„A hasiči – ti také patří k lidu?“

„Samozřejmě. Andělé to nejsou.“

„A proč potom jenom hasiči hasí oheň, a lid nehasí?“

Tomilin se dlouze a nudně rozhovořil o čumilech a pracujících, ale Klim z toho nic nepochopil a zeptal se:

„A kdy lid sténá?“

„To ti vysvětlím později,“ slíbil učitel, ale nikdy se k tomu už nedostal.

To nejdůležitější a nejnepříjemnější pověděl Klimovi o lidu otec. Za soumraku jednoho podzimního večera ležel polosvlečený a měkoučký jako kuřátko pohodlně na divanu – jenom on se uměl tak obdivuhodně pohodlně rozvalit. Klim si položil hlavu na jeho chlupatou hrud' a hladil dlaní otcovy jemné a zároveň pevné tváře připomínající nový pryžový míč. Otec se ho zeptal, o čem dnes babička mluvila na hodině náboženství.

„O Abrahámově obětování.“

„Aha. A jak jsi tomu porozuměl?“

Klim odpověděl, že Bůh přikázal Abrahámovi obětovat Izáka, ale když to chtěl Abrahám učinit, Bůh mu řekl: „Zadrž, obětuj raději berana.“ Otec se trochu zasmál a potom syna objal a vysvětlil mu, že tento příběh je nutné dobře pochopit:

„Jako ji-no-taj. Bůh – to je lid a Abrahám – to je vůdce lidu; svého syna on obětuje nikoli Bohu, ale lidu. Vidíš, jak je to jednoduché?“

Ano, bylo to velmi jednoduché, ale chlapci se to nelíbilo. Nejdřív se zamyslel a pak se zeptal:

„Ale ty přece říkáš, že lid je mučedník!“

„Ano, a proto taky potřebuje, aby mu byly přinášeny oběti. Všichni mučedníci potřebují oběti, všichni a všude.“

„A proč?“

„Hlupáčku. Přece aby netrpěli! Přesněji řečeno – aby se lid naučil žít a netrpět přitom. Kristus je také Izák – Bůh ho vydal jako oběť svému lidu. Chápej, to je úplně ta stejná historie jako o obětování Izáka Abrahámem.“

Klim se znova zamyslel a potom se opatrně zeptal:

„Ty jsi vůdce lidu?“

Tentokrát se s přimhouřenýma očima zamyslel otec. Ne však nadlouho:

„Víš, my všichni jsme Izákové. Přesně tak. Například strejda Jakov, kterého poslali do vyhnanství, Marie Romanovna a vůbec – všichni naši známí. No, ne úplně všichni, ale většina inteligence musí obětovat svoje síly pro blaho národa...

Otec mluvil dlouho, ale syn už ho neposlouchal – od tohoto večera před ním pojem lid povstal v novém světle, které sice bylo neméně zamlžené než dřív, ale ještě více hrůzostrašné.

A vůbec, čím dál tím víc pro něj bylo těžké rozumět dospělým, a především – věřit jim.

Výňatek z korespondence Alexeje Maximoviče Peškova (Gorkého) s Antonem Pavlovičem Čechovem, 1898–1899

GORKIJ ČECHOVOVI

Mezi 24. říjnem a 7. listopadem 1898, Nižnij Novgorod

V. S. Miroljubov mi sdělil, že jste vyjádřil přání získat nějaké mé knížky. Tedy Vám je posílám a zároveň bych rád využil této příležitosti, abych Vám, Antone Pavloviči, napsal několik řádek.

Přesněji řečeno, chtěl bych se Vám vyznat z té nejuprímnější vřelé lásky, kterou k Vám chovám už dob, kdy jsem byl úplný cucáček. Chtěl bych se alespoň pokusit vyjádřit své nadšení, které pramení z údivu nad Vaším talentem, tak tesklivým a jímavým, tragickým a něžným, vždy tak krásným a vybraným. Jedním slovem – lahoda! A tak Vám tisku ruku, ruku umělce a též člověka srdečného a asi i truchlivého, vidíte?

Dejž Vám Bůh dlouhého žití, aby dál vzkvétala ruská literatura, dejž Vám Bůh zdraví a trpělivost, i radost ze života!

Ach, kolik jen úchvatných chvil jsem si prožil nad Vašimi knihami, kolikrát jsem se i rozplakal nebo se vztekal jako vlk chycený do želez, někdy též předlouho jsem se tesklivě smával.

I Vy se možná nad mým dopisem pořádně zasmějete, neboť je mi to úplně jasné – píši samé hlouposti, vychází z toho jen útržkovité nadšené cosi, ale to je jen proto, račte si prosím povšimnout, že to vychází ze samotné hloubi mého srdce, a to, co vychází ze srdce, je mnohdy – bohužel – velmi hloupé, i kdyby to bylo sebevýznamnější. Však to sám moc dobře víte.

Ještě jednou Vám tisknu ruku. Váš talent je ducha čistého a jasného, je však spoután okovy země – těmi přizemními okovy všedního života – a proto tak teskní. Ale jen ať si vzlyká. I přes ten vzlykot je slyšet volání k nebesům.

A. Peškov

Kdybyste náhodou dostal chuť mi odpovědět, můžete psát přímo – *Nižnij, Peškovovi*, nebo do redakce *Nižnonovgorodského lístku*.

ČECHOV GORKÉMU

16. listopadu 1898, Jalta

Velevážený Alexeji Maximoviči, Váš dopis i knihy jsem obdržel již dávno a taktéž dávno se chystám Vám napsat, ale pořád mě od toho něco odvádí. Promiňte mi to, prosím. Hned jak budu mít volnou minutku, sednu ke stolu a napíši Vám, jak se sluší a patří. Včera před spaním jsem četl Váš *Trh v Goltvě*. Moc se mi to líbilo a přimělo mě to napsat Vám alespoň několik řádek, abyste se na mě nehněval a nesmýšlel o mně ve zlém. Jsem opravdu velmi rád, že jsme ve spojení, a jsem vděčný Vám i Mirovovi, který Vám o mně napsal.

A tak se s Vámi zatím loučím, alespoň do té doby, až bude trošku více klidu! Přeji Vám vše dobré a přátelsky Vám tisknu ruku.

GORKIJ ČECHOVOVI

Mezi 20. a 30. listopadem 1898, Nižnij Novgorod

Velevážený Antone Pavloviči,

z celého srdce Vám děkuji za reakci na můj dopis a za příslib další odpovědi. Budu ji netrpělivě očekávat, neboť bych velmi rád znal Váš názor na mé povídky.

Měl jsem teď nedávno možnost zhlédnout *Strýčka Váňu* a šel jsem u toho jak ženská. Nemyslete, nejsem žádná citlivka, Vaše hra mě však rozcupovala na kousky; přišel jsem domů jako omráčený, zasedl jsem, napsal Vám dlouhý dopis – ale pak jsem ho zase roztrhal. Asi to neumím úplně správně vyjádřit, co ta hra v lidské duši probouzí, ale když jsem sledoval její postavy, měl jsem pocit, jako by se mě někdo snažil přeříznout vedví pomocí tupé pily. Její zuby se zasekávají přímo do srdce, srdce se pod jejich náparem svírá, sténá, třese... Bylo to pro mě něco strašlivého. Váš *Strýček Váňa* je na poli dramatického umění něco naprosto nového, je to kladivo, které neúprosně dopadá na prázdné hlavy v publiku. Tu duševní zbedněnost však z publika nevymlátíte. Nepochopilo Vašeho *Racka*, nepochopí ani *Váňu*. Budete dál psát dramata? Daří se Vám to velkolepě!

V posledním jednání *Strýčka Váni*, když po dlouhém mlčení doktor promluví o africkém vedru, jsem se až roztrásl nadšením z Vašeho talentu, zároveň však strachem o lidstvo a zdrcením z té naší ubohé šedivé existence. Je až neuvěřitelné, jak nelítostně a přesně dokážete bodnout do srdce! Máte neuvěřitelný talent. Řekněte mi však, kam tím míříte? Čeho chcete takovými údery dosáhnout? Může to snad člověka vzkřísit? Lidstvo je plémě ubohé, jen co je pravda. Lidé jsou fádni, ponuří, odporní... Člověk musí být až zvrhle dobrotivý, aby mohl lidstvo milovat, litovat, aby byl schopen se obětovat pro tu mizernou hromadu střev, kterou jsme my všichni. Přesto je mi však lidí líto. Nejsem žádný koryfej mravnosti, ale při pohledu na Váňu a ty ostatní jsem brečel jako dítě, i když brečet je zde dosti hloupé, a tím spíš o tom hovořit. Víte, mám takový pocit, že v této hře jste k lidem snad ještě neúprosnější než samo peklo. Jste k nim lhostejný, asi jako je člověk lhostejný sněhu či vánici. Nezlobte se na mě, jestli si to špatně vykládám, je to přece jen můj osobní dojem. Víte, po zhlédnutí Vaší hry na mě padla opravdu strašlivá mizérie a smutek. Takto jsem se cítil už jednou v dětství: měl jsem u nás na zahradě svůj koutek, kam jsem vlastníma rukama zasadil květiny – dařilo se jim tam skvěle. Ale když jsem je jednou přišel zalít, pojala mě hrůza: celý záhonek byl rozrytý a na jejich polámaných stoncích se válela naše obrovská prasnice, která měla od nárazu vrat polámanou zadní nohu. Den byl jasný a zpropadené slunce se zvláštním úsilím a lhostejností osvětlovalo ten obrázek zmaru, ve kterém se válely kusy mého srdce.

Tak tohle jsem Vám chtěl napsat. Nehněvejte se, prosím, na mne, jestli jsem se někde vyjádřil nevhodně. Jsem člověk neohraný a neotesaný a moje duše je nevyléčitelně nemocná. Takhle to však u myslícího člověka má být.

Přátelsky Vám tisknu ruku, přeji pevné zdraví a nadšení do práce. Jakkoli by Vás chválili, pořád je to málo. Myslím, že Váš talent je nedoceněný a Vaše hry nepochopené. Já sám se budu snažit, abych nebyl důkazem naposledy řečeného.

Polevaja 20, Nižnij

Napište mi, prosím, jak se na *Váňu* díváte Vy sám. A jestli Vám s tím vším už lezu na nervy, neostýchejte se mi to napsat. Jinak Vám totiž asi ještě napíši.

ČECHOV GORKÉMU

3. prosince 1898, Jalta

Velevážený Alexeji Maximoviči, Váš poslední dopis mne opravdu velmi potěšil. Děkuji Vám z celého srdce, *Strýčka Váňu* jsem napsal dávno, velmi dávno; na scéně jsem ho nikdy neviděl! V posledních letech ho začali více uvádět na provinčních scénách, možná proto, že jsem vydal sborník svých her. Ke svým vlastním hrám se stavím rezervovaně, divadelní dění už dávno nesleduji a psát pro divadlo se mi už nechce.

Ptáte se mě na můj názor na Vaše povídky. Jaký je tedy můj názor? Talent bezpochyby máte, přičemž je to talent opravdivý a veliký. Například v povídce *Ve stepi* se projevil s tak neobyčejnou silou, že ve mně až začala hlodat závist, že jsem to nenapsal já. Jste umělec, inteligentní člověk, máte dar citu a tvárnosti – mám tím na mysli to, že když popisujete nějakou věc, je možné ji vidět i ohmatat. Toto je opravdové umění. Tak takový je můj názor a jsem velmi rád, že Vám ho mohu sdělit. Opakuji, jsem opravdu velmi rád, a kdybychom měli možnost se seznámit a hodinku dvě si popovídat, mohl byste se přesvědčit, jak vysoce Vás oceňuji a jak velké naděje vkládám do Vašeho nadání.

A kdybych se měl vyjádřit o nedostacích? To není tak jednoduché. Mluvit o nedostacích talentu je jako kritizovat vzrostlý strom, který stojí v sadu – jde o to, že strom s tím má pramálo společného; hodnocení zde plně závisí na vkusu toho, kdo se na strom dívá. Nebo se snad pletu?

Začal bych asi tím, že se Vám, podle mého názoru, nedostává jisté zdrženlivosti. Jste jako návštěvník divadla, který se nemůže udržet a vykřikuje své nadšení tak bezuzdně, že vyrušuje od děje sebe i všechny ostatní. Tato nezřízenost se u Vás obzvláště silně projevuje v popisech přírody, kterými jsou přerušovány dialogy. Když je člověk čte, byl by raději, kdyby byly kompaktnější, kratší, ideálně tak na 2–3 řádky. Také časté zmínky o něze, šepotu, aksamitu a podobně dělají tyto popisy poněkud rétorické a jednotvárné – člověka to časem otupí, unaví...

Nedostatek zdrženlivosti shledávám i v popisu ženských hrdinek (*Malva, Na vorech*) a milostných scén. Nedá se zde mluvit o rozmachu a uvolněných tazích umělcova štětce, je to zkrátka nezřízenost. Dále pak časté užívání slov, které se do povídek Vašeho typu vůbec nehodí. *Akompaniament, disk, harmonie* – to jsou rušivá slova. Často mluvíte o vlnách. A z popisů inteligence je cítit jakási strnulost, jakoby opatrnost. Není to proto, že byste snad s inteligencí nepřišel do styku, znáte ji dobře, ale nejste si jist, z jaké strany se k ní přiblížit. Kolik je Vám let? Neznám Vás, nevím, odkud jste a kdo jste, ale mám za to, že byste měl, dokud jste ještě mlád, opustit Nižnij Novgorod a dva tři roky se, jak bych to tak řekl, ochomýtat někde v blízkosti velké literatury a lidí pera. Nemyslím to tak, že byste se hned měl běžet učit přiostrit si jazýček k našemu kohoutkovi ve dvoře (*Čechov naráží na bajku Osel*

a slavík od I. A. Krylova, pozn. překl.), ale abyste se definitivně dostal do světa literatury, zamiloval si ho a zapadl do něj, k tomu vám bude venkov velmi brzy příliš těsný. Korolenko, Potapenko, Mamin, Ertel – to jsou samí výjimeční lidé. Možná se Vám jejich společnost bude zpočátku zdát poněkud nezáživná, ale za rok za dva přivyknete, budete je moci plně docenit a jejich společnost Vám i s úroky vynahradí nepříjemnosti a strážně velkoměstského života. Utíkám na poštu. Přeji Vám hodně zdraví a úspěchů, pevně Vám tisknu ruku. Ještě jednou děkuji za dopis.

Váš A. Čechov

Jalta

GORKIJ ČECHOVOVI

Po 6. prosinci 1898, Nižnij Novgorod

Napsal jste mi skvělý dopis, Antone Pavloviči, a ta poznámka o příliš komplikovaných slovech řála do živého. Nemohu je ze svého slovníku vykořenit, čemuž mimo jiné brání i má neustálá obava, abych nebyl hrubý. Kromě toho také pořád někde spěchám, svoje věci nikdy pořádně nedotáhnu do konce, a co je nejhorší – žiji jen z peněz za literaturu. Nic jiného dělat neumím.

Jsem samouk, je mi třicet. Nemyslím si, že bych se někdy ještě zlepšil, a jen s pomocí Boží se snad udržím alespoň tam, kam jsem se dostal. Není to vysoko, ale aspoň něco. A vůbec jsem persona celkem nezajímavá.

Zato Vy, to je věc jiná – talent všech talentů. Vaše prohlášení, že se Vám již nechce psát pro divadlo, mne nutí napsat Vám několik slov o tom, co o Vašich hrách soudí publikum, které jim rozumí. Říká se například, že hry *Strýček Váňa* a *Racek* daly vzniknout novému druhu dramatického umění, ve kterém je realismus povýšen na oduševnělý a hluboce promyšlený symbol. S tímto tvrzením se zcela ztotožňuji. Když jsem Vaši hru poslouchal, přemýšlel jsem o životě obětovaném modlám, o tom, jak krása vtrhává do ubohého lidského života a ještě o mnoha dalších podstatných a důležitých věcech. Jiná dramata nedokáží člověka přenést od reality do výšin filozofických pravd, Vaše to však umějí. Ale promiňte mi! To jsou slova zcela zbytečná. Nebudete-li psát dramata, budete psát povídky, a ani já, ani život zde nebudeme tratit. Ruská literatura doposud neměla novelistu, který by se Vám vyrovnal, jste teď naší nejcennější a nejvýznamnější postavou. Maupassant je dobrý, mám ho velmi rád, ale Vás mám raději. Já pořádně ani nevím, jak bych mohl svůj obdiv k Vaší osobě vyjádřit, nenacházím vhodná slova a věřte mi, říkám to zcela upřímně! Váš talent je nezměrný! Přeji Vám, abyste se stále těšil pevnému zdraví. A dostal jste už nabídku, abyste psal do časopisu *Život*? To by bylo skvělé, kdybyste s jejich podmínkami souhlasil. Přimlouvám se u Vás za to! V časopise pracuje velmi sympatický člověk, nějaký V. A. Posse. To on mi nabídl spolupráci a já jsem nabídku přijal.

Korolenka znám, ostatní mě moc nezajímají.

Do Petrohradu žít nepůjdu. Nemám velká města rád a než jsem začal psát, byl jsem tulák. V Petrohradě by hned bylo po mně, mám totiž náběh na souchotiny. Tisknu Vaši ruku.

Polevaja 20

GORKIJ ČECHOVOVI

29. nebo 30. prosince 1898, Nižnij Novgorod

Dostal jsem od Posseho dopis, ve kterém mě informuje, že budete spolupracovat s *Životem*.

Drahý Antone Pavloviči, pro *Život* jste eso v rukávu a pro mě je Váš souhlas ten největší svátek. Jsem tomu po čertech rád!

Samozřejmě již víte o triumfálním úspěchu *Racka*. Včera mi kdosi, kdo se v divadle dobře vyzná a zná se se všemi významnými lidmi na scéně, člověk již téměř šedesátiletý a velmi dobrý znalec s vynikajícím vkusem, vyprávěl s očima plnými dojatých slz: „Do divadla chodím už téměř čtyřicet let a viděl jsem už mnohé! Ale ještě nikdy jsem nezhlédl tak pozoruhodnou a *geniálně kacířskou* věc, jako je *Racek*.“ A toto není hlas ojedinělý, račte vědět! Na scéně jsem *Racka* neviděl, ale četl jsem ho – je to věc napsaná silnou rukou! A Vy už nechcete psát pro divadlo? Ach Bože, Vy musíte psát dramata! Promiňte mi, že píšu tak rozvlekle, mám prostě ohromnou radost a je mi dobře, cítím k Vám obrovskou náklonnost, víte. Těší mě úspěch *Racka*, *Život*, těší mě, že Vám mohu psát, a nejvíce mě těší to, že jste!

Přeji Vám pevné zdraví, silného ducha, víru v sebe a... Ať žije život! Nemám pravdu? Přeji Vám šťastný nový rok, jestli dopis nepřijde až po něm. Tisknu co nejpevněji Vaši ruku, Vaši talentovanou ruku.

A. Peškov

Polevaja 20

ČECHOV GORKÉMU

3. ledna 1899, Jalta

3. ledna

Drahý Alexeji Maximoviči, odpovídám hned na dva dopisy. Především Vám přeji šťastný nový rok, ať je naplněný novým štěstím. Z celého srdce Vám to štěstí přeji, ať již staré, nebo nové. To už záleží na Vás.

Zdá se mi, že jste mě úplně nepochopil. Nepsal jsem o žádné hrubosti, pouze o jakési nevhodnosti cizích, ale i původně ruských, málo frekventovaných slov. U jiných autorů si takových slov, jako například *fatalismus*, člověk ani nevšimne, ale Vaše věci jsou melodické a

ladné, takže v nich každá nerovnost trčí jako pěst na oko. Je to samozřejmě otázka vkusu a je naprosto možné, že ze mě mluví moje přílišná prchlivost nebo konzervatismus člověka, který si již vypěstoval určité návyky. V popisech se ještě dokáží smířit s *koležským asesorem a kapitánem druhého rangu*, ale při slovech *flirt* a *šampion* se mi (pokud je najdu v popisech) otevírá nůž v kapse.

Opravdu jste samouk? Ve svých povídkách se projevujete jako hotový umělec, navíc opravdově inteligentní. Hrubost je Vám naprosto cizí, jste chytrý a máte vybraný a jemný cit. Vaše nejlepší věci jsou *Ve stepi* a *Na vorech*, psal jsem Vám to? Jsou to věci vsutku velkolepé, ukázkové, prosvítá z nich umělec s velmi dobrou školou. Nemyslím si, že bych se mohl mýlit. Jediný nedostatek je ten, že se nedostává zdrženlivosti, chybí grácie. Když se člověku povede vykonat nějaký konkrétní čin s vynaložením co nejmenšího úsilí, tehdy můžeme hovořit o grácii. Vy vynakládáte síl příliš mnoho.

Vaše popisy přírody jsou umělecké; jste skutečný krajinář. Jen příliš často připodobňujete věci člověku (antropomorfismus), když moře dýchá, nebe se dívá, step si lebedí, příroda šeptá, rozmlouvá, smutní a tak podobně. Taková personifikace vnáší do popisů jakousi monotónnost, někdy až sladkobolnost, a někdy je dělá nejasnými. Krásy a jasnosti výrazu lze v popisech přírody dosáhnout jen pomocí jednoduchosti, pomocí prostých výrazů jako *slunce zapadlo, ztemnělo, dalo se do deště* a tak podobně. Vám je ta jednoduchost vlastní ve vysoké míře, jako málokomu z beletristů.

První svazek obnoveného *Života* se mi nelíbil. Vypadá to poněkud neseriózně. Čirikovova povídka je naivní a nepřírozená, Veresajevova je jen jakousi neotesanou kopií čehosi, možná částečně Vašich *Manželů Orlovových*, je však obhroublá a také naivní. Takové povídky časopisu úspěch nezajistí. Ve Vašem *Kirilkovi* všechno pokazí postava zemského velitele, i když jinak to špatné není. Do popisů zemských velitelů se už nikdy nepouštějte. Není nic jednoduššího než popsat neoblíbené vedení. Leckterý čtenář to má rád, ale takové čtenáře nemáme rádi my, není v nich špetka nadání. K těmto personam nového společenského zřízení, jako jsou zemští velitelé, mám stejný odpor jako k *flirtu*, proto se mohu mýlit. Žiji však na vsi, znám všechny zemské velitele ze svého i ze sousedních újezdů, znám se s nimi již dávno a shledávám, že jejich charakter i působnost je zcela netypická a naprosto nezajímavá – a v tom se, mám takový pocit, nemýlím.

Teď něco k tuláctví. Je to, mám na mysli to tuláctví, věc dobrá a lákavá, ale s přibývajícím věkem člověk těžkne a přilípne ke svému místečku. A spisovatelská profese sama o sobě člověka pohltí. Neúspěchy a zklamání dávno vzala voda, člověk opravdový život už ani nevidí a minulost, kdy byl tak svobodný, už se ani nezdá vlastní, ale něčí cizí.

Přinesli mi poštu, musím se pustit do čtení dopisů a novin. Buďte zdravý a šťasten. Děkuji Vám za dopisy a za to, že díky Vám se naše dopisování tak pěkně rozběhlo.

Pevně Vám tisknu ruku.

Váš A. Čechov

GORKIJ ČECHOVOVI

Mezi 6. a 15. lednem 1899, Nižnij Novgorod

Jak je mi dobře! Váš báječný dopis obsahuje hromské množství myšlenek, z nichž některé mi lichoťí a jiné mě zarmucují. Cítím z něj podstatu Vaší duše; je nelítostná, a to ještě více prohlubuje mou upřímnou úctu k Vám. Přeji Vám pevné zdraví a jasného ducha.

To, co píšete o *Životě*, Čirikovovi a *Kirilkovi* je neradostné, ale pravdivé. Ano, je to přesně tak, *Život* zatím za moc nestojí, Čirikov je naivní a *Kirilka*, o tom vůbec nemá smysl mluvit. Co se týče Veresajeva, tam s Vámi nemohu souhlasit. Autora samotného sice nepovažuji za člověka nějak zvlášť duševně bohatého a silného, ale po jeho novele *Bez cesty* se mi zdá *Andrej Ivanovič* jako to nejlepší, co doposud napsal. Ale i tak, pro *Život* je to pořád málo. Napište pro *Život*, Antone Pavloviči, něco Vy! Snažně Vás o to prosím, neboť je mému srdci až příliš drahý. Proč to tak je? Protože, jak asi víte, v ní pracuje jeden můj známý, V. L. Posse, člověk ohromující energie, která může našim životům, jimž se tak kriticky nedostává krásy, velmi prospět. Je potřeba jej podpořit hned v začátcích, aby se jeho duševní síla mohla náležitě rozvinout. A kromě tohoto, pro mě nejdůležitějšího důvodu se také *Život* snaží spojit narodnictví a marxismus do jednoho harmonického celku. Alespoň to tedy zpočátku bylo jejich cílem. Marxisté, kteří zpočátku přislíbili svoji účast, teď Possemu ukázali záda a založili si svůj vlastní časopis – *Začátek*. Já se v těch jejich záležitostech nevyznám. Řeknu Vám upřímně, že si o těch petěrburských pisálcích mnoho dobrého nemyslím; mám takový pocit, že všechny ty jejich politické strany nebudou mít valného trvání a že je v té jejich činnosti mnohem více samolibosti nepřilíš talentovaných lidí než poryvy duší zapálených touhou vystavět na rozvalinách starého těsného života novou svobodnou společnost. Víte, někdy bych na ně chtěl zakřičet, zakřičet hlasem srdce spravedlivě rozzlobeného jejich nanicovitostí. Takový jsem hrozný člověk. A tak přece, pošlete něco svého do *Života*! Přijmou jakékoli Vaše podmínky. Jen si to představte – co když díky Vaší malinké subvenci a družnému úsilí ostatních vznikne časopis, který bude opravdu zajímavý a seriózní? Nebylo by to skvělé? Jen kdyby se to stalo. A teď, když dovolíte, promluví o sobě, o tom, co jste mi psal ve svém dopisu. Jak jste si asi všiml, potřebuji o sobě z nějakého důvodu mluvit, a i když je mi jasné, že nemáte zapotřebí to poslouchat, přesto to udělám.

Píšete, že jsem nesprávně pochopil Vaše slova o hrubosti – tak ať. Klidně si pište o mém talentu a jemnocitu a – čert to vem! V nějaký svůj jemnocit a talent neuvěřím, ani kdybyste mě o tom tisíckrát přesvědčoval. Napsal jste, že jsem inteligentní člověk – tomu jsem se musel ze srdce smát. Bylo mi z toho veselo i hořko. Jsem hloupý jako lokomotiva. Stojím na vlastních nohou od deseti let, neměl jsem nikdy čas na učení, vždycky jsem život jen polykal a pracoval. A život mě na oplátku rozpaloval údery svých pěstí, krmil mě vším dobrým i špatným, a když mě nakonec zažehl úplně, uvedl mě do pohybu. A tak teď letím s větrem o závod, koleje však pod sebou nemám, cit mám jasný a velmi silně vyvinutý, myslet neumím, a tak jen cítím, že přede mnou je nevyhnutelné neštěstí. Přirovnání docela trefné, Bůh sud'. Ten moment, kdy se zabořím nosem do země, se ještě neblíží, ale i kdyby přišel hned zítra, je mi to jedno, ničeho se nebojím a na nic si nestěžuji. Ale bývají i chvíle, kdy se začnu litovat, taková chvíle přišla právě teď a to já o sobě vždycky vyprávím někomu, koho mám rád. Takovýmto rozhovorům říkám očista duše slzami mlčení, protože, jak rače vidět, i když toho namluvím spoustu, je to všechno hloupé a člověk nikdy nezvládne vyslovit to, co sžírá jeho duši. Vám to říkám nejen proto, že Vás mám rád, ale také proto, že vím, že jste člověk, kterému stačí jediné slovo, aby si představil celý obraz, a jediná věta, aby vytvořil celou povídku, podivuhodnou povídku, která pronikne celou hloubkou i podstatou lidského života jako vrták do země. Pokud se setkáme, neopovážím se říct Vám o Vás ani slovo, neboť nebudu umět vyjádřit to, co cítím, ale teď, zpovzdálí, mi nedělá problém vyjádřit Vám, co zasluhujete. A Vy nemáte důvod ani právo odmítat tu povinnou úctu, kterou Vám vyjadřuje

člověk spoutaný silou Vašeho talentu. Jsem od narození snílek a bývaly doby, kdy jsem si Vás představoval, jak se pnete vysoko nad životem. Tvář máte v mých představách netečnou jako sudí a ve Vašich ohromných očích se odráží vše – celá země včetně kalužin, co jich na ní je, i slunce, které se v kalužích mihotá, i lidské duše.

Potom jsem někde uviděl Váš portrét, byl to jakýsi fotografický snímek. Hleděl jsem na něj dlouho, ale pochopit jsem nemohl nic. No dobrá, to by stačilo. Věřte mi, umím si vymýšlet, ale lhát neumím a nikdy nikomu nelichotím. Pokud Však mou duši tak silně znepokojujete – a já tím vinen nejsem – proč bych Vám neměl říct o tom, jak moc pro mne znamená?

A víte co, Antone Pavloviči, buďte tak laskav a zašlete mi nějaký svůj snímek a některou z Vašich knih. Mnoho by to pro mne znamenalo.

Moc Vás o to prosím!

Pevně Vám tisknu ruku a přeji Vám mnoho zdraví! Mnoho zdraví, jasného ducha a touhu dále pracovat.

A. Peškov

Nižnij, Polevaja 20

ČECHOV GORKÉMU

18. ledna 1899, Jalta

18. ledna

Dnes jsem Vám, Alexeji Maximoviči, poslal svůj snímek. Zhotovil jej amatér, člověk zachmuřený a mlčenlivý. Při fotografování jsem se díval na stěnu, kterou osvětlovalo ostré slunce, proto se tam tak mračím. Odpuště, lepší fotografii teď nemám. Poslat Vám nějaké knihy mám v plánu už dávno, zdržuje mě však jedna okolnost: letos by mi mělo vyjít souborné vydání mých povídek a bylo by lepší, kdybych Vám poslal právě to, je totiž opravené a významně doplněné.

Co mi to děláte?! Váš dopis ohledně *Života* a dopis od Posseho přišly až poté, co jsem dal souhlas, aby v *Začátku* uvedli i mé jméno. Byla u mě M. I. Vodovozova a obdržel jsem dopis od Struveho – souhlas jsem udělil bez sebemenšího váhání.

Hotového teď nic nemám; co jsem měl, to jsem už rozdal, a co bude, už je zamluveno. Jsem Ukrajinec, Chochol, jak se říká, a tudíž strašlivě líný. Píšete, že jsem nelítostný. Nejsem nelítostný, ale líný – jen se tak procházím a hvízdám si.

Pošlete mi i Vy svoji fotografii. Vaše řádky o lokomotivě, kolejích a nosu, který se zaryje do země, jsou velmi milé, ale nespravedlivé. Lidé si nabijí mordy ne kvůli tomu, že píší, ale právě naopak – píší proto, že si nabili mordy a dál nevědí, kudy kam.

Nechcete přijet na Krym? Jestli jste nemocen (říká se, že na tom nejste nejlépe s plícemi), vzali bychom si Vás tu do parády.

Pevně Vám tisknu ruku. Podrobnou odpověď ohledně *Života* napíši Possemu.

Váš A. Čechov

Veresajev talent má, ale je obhroublý, a mám takový pocit, že schválně. A přitom je to úplně zbytečné, hrubost mu nesvědčí. Ale máte pravdu, je rozhodně talentovanější a zajímavější než Čirikov.

GORKIJ ČECHOVOVI

Po 21. lednu 1899, Nižnij Novgorod

Velice Vám děkuji za fotografii, Antone Pavloviči.

Zde Vám posílám svoji, je na ní i malinký Maximuška, můj syn, človíček hloubavý, půl druhého ročku starý. Je to to nejlepší, co v životě mám. Zdalipak i Vám se v životě poštěstilo s drobotinou? Jestli ano, raduji se s Vámi.

A také ohromný dík za příslib Vašich knih. Jen na to, snažně Vás prosím, nezapomeňte.

Souborné vydání Vašich povídek je myšlenka velkolepá. Zvláště proto, že to donutí kritiku obrátit se znovu na čtenářskou obec a zkorigovat její názor na Vaši práci.

Já sám jsem spíš čtenář než spisovatel, takže vím, že i když Vás čtou tolik jako doposud ještě nikoho (soudě alespoň podle hojnosti výtisků), chápou Vás stále nedostatečně.

Kdysi totiž někdo předhodil čtenářům jakýsi autoritativní soud ohledně Čechova, který si *s chladnou hlavou jen tak škrábe po papíře (Gorkij naráží na slova kritika N. K. Michajlovského, pozn. překl.)*, a naše čtenářská obec, která je líná samostatně přemýšlet a neumí si sama vytvořit správný názor na Vaši tvorbu, toto hodnocení přijala za své a byla ještě ráda, že si nemusí s vlastním názorem lámat hlavu. Proto Vaše povídky čte nepozorně, klouže pouze po povrchu a k jejich srdci a hlasu se nedostane.

Až vyjde souborné vydání, hodnocení Vašich prací se bude muset nutně změnit. A já, hříšník, o Vás budu také psát, budu psát tak, jako to dělá Jules Lemaître (*francouzský dramatik a kritik, pozn. překl.*), budu mluvit o pocitech, o Vašem jazyce, o uměleckém ztvárnění každičké Vaší věci a jejím smyslu, jak ho cítím já. Nebudete mít nic proti tomu? Plíce mě opravdu občas zlobí, ale není to tak hrozné, v Nižním se s tím žít dá. Zajet za Vámi by bylo skvělé, ale brání tomu bohužel celá řada okolností.

Běžím na poštu.

Přeji Vám pevné zdraví.

Váš A. Peškov

Polevaja 20.

Zdroje textů

Předlohy k překladům byly převzaty z internetových stránek *Biblioteka Maksima Moškova* (lib.ru), *Internet Biblioteka Alekseja Komarova* (<http://ilibrary.ru/>) a webové stránky <http://gorkiy.lit-info.ru/>, která je věnována osobě a tvorbě Maxima Gorkého. Odkazy na konkrétní texty následují níže. Všechny zdroje byly citovány 20. 11. 2017.

Píseň o Sokolovi (Pesnja o Sokole): http://az.lib.ru/g/gorxkij_m/text_0015.shtml.

Drožkář (Izvozčik): http://az.lib.ru/g/gorxkij_m/text_1895_izvozchik.shtml.

Stařena Izergil (Starucha Izergil'): http://az.lib.ru/g/gorxkij_m/text_0012.shtml.

Stříbrné kování (Delo s zastežkami):
http://az.lib.ru/g/gorxkij_m/text_1895_delo_s_zastezhkami.shtml.

Žena s modrýma očima (Ženščina s golubymi glazami):
http://az.lib.ru/g/gorxkij_m/text_1895_zhenshina_s_golubymi_glazami.shtml.

Idyla (Idillija): http://az.lib.ru/g/gorxkij_m/text_1896_idillia.shtml.

Maloměšťáci (Meščane): http://az.lib.ru/g/gorxkij_m/text_0170.shtml.

Matka (Mat'): http://az.lib.ru/g/gorxkij_m/text_0003.shtml.

Město Žlutého Ďábla (Gorod Želtogo D'javola): <http://ilibrary.ru/text/496/p.1/index.html>.

Zpověď (Ispoved'): http://az.lib.ru/g/gorxkij_m/text_1908_ispoved.shtml.

Městečko Okurov (Gorodok Okurov): <http://gorkiy.lit-info.ru/gorkiy/proza/gorodok-okurov/gorodok-okurov.htm>.

Zrození Člověka (Roždenije čeloveka): <http://ilibrary.ru/text/497/p.1/index.html>.

O Židech (O jevrejach): http://az.lib.ru/g/gorxkij_m/text_0290.shtml.

Život Klima Samgina (Žizn' Klima Samgina):
http://az.lib.ru/g/gorxkij_m/text_1927_zhizn_klima_samgina_part_1.shtml.

Výňatek z korespondence Alexeje Maximoviče Peškova (Gorkého) s Antonem Pavlovičem Čechovem, 1898 – 1899 (Perepiska A. P. Čechova i A. M. Gorkogo):
http://az.lib.ru/g/gorxkij_m/text_0410.shtml.